

זן נדיר

סיפורה של רות אלמון

ראיינה וכתבה - מיכל מור

עריכה גרפית והבאה לדפוס - שלומית כהן
עריכה לשונית - דנה שילר

**"החיים אינם מה שחיית, אלא מה שאתה זוכר
והאופן שאתה זוכר אותם כדי לספרם"**

גבריאל גרסיה מרקס

סדר הפרקים

7	הרהורים - רגע לפני המסע
9	פרק ראשון: אנני
23	פרק שני: רעידת אדמה
37	פרק שלישי: נטושה
55	פרק רביעי: הנמלטת
63	פרק חמישי: צעדים ראשונים של עצמאות
75	פרק שישי: משפחה משלה
87	פרק שביעי: שעתה של הנפש
103	פרק שמיני: הר הגעש מתפרץ
113	פרק תשיעי: מאבק
121	פרק עשירי: חד-הורית
137	פרק אחד-עשר: לעולם לא מאוחר מדי
149	פרק שנים-עשר: סבתא חוקרת
177	פרק שלושה-עשר: מנוחה - לא, נחת - כן
197	תודות - מאת רות אלמון

הרהורים - רגע לפני המסע

קרית טבעון, אביב 2011

הנה בעוד רגע נצא אל המסע הזה, שנקודת ההתחלה שלו היא כאן ועכשיו, בנקודה ידועה ומוכרת, וסופו עלום. נתיבו של המסע עוטה ערפל מסתורי, שהוא מושך ומסקרן אך ב־בזמן סופן צללים וחששות.

זהו מסעה של רות, המספרת את סיפורה: מסע אל עברה, אל מי שהייתה ואל מי שהיא היום, אל מפגש עם הדמויות שנגעה בהן בחייה, אל מקומות קרובים או רחוקים, אל זיכרונות חיים או נדחקים, אל רגעים עליזים או כאובים, אל תוך נפשה פנימה.

זהו המסע שלי, השומעת את סיפורה: מסע אל עולמה של רות, אליו אצלול בתקופה הקרובה (עד כמה שאדם יכול לצלול לעולמו של אחר), אל תקופות שבהן לא חייתי ואל מקומות שבהם לא ביקרתי, אל האורות והצללים של חייה.

זהו מסע משותף של שתינו, הבא לשחזר את החומרים שבנו את חייה, ולרקוח מהם תבשיל משותף: מה יהיו חומרי הגלם? כיצד נסתדר יחדיו במטבח? כמה זמן יידרש עד שהתבשיל יהיה מוכן? מה יהיו טעמיו? אילו תבלינים יבלטו בעצמתם? האם ניחוחו ימשוך למטבח את מי שהתבשיל מיועד לו?

ואם אכן יצליח למשוך, יהיה כאן עוד מסע: מסעו של הקורא, המזמין עצמו לנוע בתוך חייה של רות. הוא ינוע אחורה בזמן והרחק במרחב, אך כולי תקווה שיישאר קרוב אל הלב.

פרק ראשון: אנני

ברלין, 1927-1932

ילדה קטנה גדלה בבית גדול, בשכונה אמידה מאוד בברלין. הבית מרווח ונאה, אך אינו מעניין את הילדה, וגם לא יותיר את רישומו בזיכרונה. נפשה נתונה לחצר רחבת הידיים: לארגז החול, לגיגית שבה היא נוהגת לשכשך ערומה, לדשא שעליו היא מתרוצצת, לעצים שקוראים לה לטפס על ענפיהם ולטעום מפירותיהם.

ובסמוך לשכונה, ישנו היער, מרחב טבעי שהוא עולם שלם ומופלא, המושך אותה אליו כבחבלי קסם, מפתה אותה לצאת להרפתקאות שנפשה כה אוהבת: לחפש ולחקור, לטפס ולקפוץ, להתחבא ולשחק. בחורף לובש היער לבן ומזמין אותה להחליק בחדווה על פני האגם הקפוא.

ארבעה אנשים גרים בבית משפחת לייזר פרט לרות הקטנה, שלושה הקשורים אליה בעיקר בקרבת דם, ואחת הקשורה אליה בנשמתה בלבד. את נוכחותם של בני משפחתה היא כמעט ואינה מרגישה. נדמה שהם נעים ביקום מקביל, הנפגש רק לעתים נדירות עם שלה. מרוחקת מכולם היא רגינה, האישה המכונה 'אימא'. לימים, תתקשה רות להגות את המילה הזו. היא תכנה אותה "האישה שהביאה אותי לעולם", ותוסיף שכפי הנראה גם את החלק הזה עשתה בחוסר רצון. עשתה, ומאז כאילו נעלמה מעולמה. גם את פליקס, אביה, היא רואה מעט מאוד, אך הרגעים הנדירים והמשותפים שלהם מלאים חום וקרבה ומזכים אותו בפה מלא ואוהב בתואר 'אבא'. ארנסט, אחיה, המכונה בפי כול 'יוקל', גדול ממנה בשלוש שנים ושונה ממנה בתכלית השינוי: היא עליזה והוא רציני, היא חברותית ונפשה יוצאת אל העולם בעוד שהוא מופנם ומהורהר. כל אחד מהם עסוק, אפוא, בעולמו שלו.

הוריה, כך היא שומעת, הם דוקטורים מכובדים לכימיה, החוקרים ומלמדים באוניברסיטה. אִמָּה, שהייתה בת שלושים ושלוש בלידתה, היא בת למשפחה אמידה. אביה, הצעיר מאִמָּה בשנתיים, בא ממשפחה פשוטה יותר, אך הרוויח

את תהילתו במלחמה הגדולה. רסיס גדול של מרגמה חדר לכלייתו והוא נאבק על חייו, ואחר-כך נלחם על החלמתו במשך חודשים ארוכים. מאמציו נשאו פרי והוא היה לגבר חסון ושרירי, שפציעתו אינה ניכרת בתנועותיו, ונרמזת רק בקפל המסקרן שבבטנו. ההורים עסוקים מאוד בענייניהם: בימים הם טרודים בעבודתם, שבה הם נחשבים מוכשרים ביותר; בערבים הם יוצאים לקונצרטים ולהצגות, או מסתובבים בחוגים החברתיים המתאימים למעמדם; בסופי שבוע ובחופשות הם יוצאים לטיולים בטבע, בגרמניה ומחוצה לה; הם חברים במועדון שיט ומרבים לצאת לטיולים, המשלבים חתירה ומחנאות; האב מתעד את מסעותיהם במצלמתו, ומפתח את התמונות במו ידיו. חייהם מלאים, והילדים אינם תופסים בהם מקום רב.

כשרות רוצה לפנות להוריה, היא אינה בטוחה אם היא רשאית להטרידם, אם יש אורח בבית, הרי עליה להניח שפנייה כזו תהא בגדר הפרעה. היא אולי תציג את עצמה בנימוס, אך מיד תחזור לעסוק בשלה ותשאיר אותם לענייניהם; אם ההורים עסוקים בדבר מה חשוב, כמו המצאה נוספת או חישוב הנחוץ למחקריהם, הרי שהיא עלולה להסיח את דעתם, נזק שאין בדעתה להקל בו ראש. מכל מקום, התלבטויות מעין אלו אינן מרבות לפקוד אותה, כי ממילא כמעט שאינה פוגשת אותם.

לכאורה, חיים של ניכור ובדידות בשביל ילדה כה רכה בשנים, אך רות כלל אינה מרגישה כך. עולמה, מאז שהיא זוכרת אותו, תמיד מלא. הוא מלא באנה. כאשר היא זקוקה למשהו, ואולי אפילו רגע אחד קודם, אנה תמיד שם: מחבקת, צוחקת, מקיפה אותה באהבתה האין-סופית. היא נמצאת שם בשכבה ובקומה, אוכלת אתה את ארוחותיה, תופרת את בגדיה, חובשת את פצעיה, מלווה אותה בהרפתקאותיה. כשאנה אוספת אותה בזרועותיה הרחבות אל גופה הדשן, העולם כולו נמוג ורק תחושה מתוקה וחמימה של רוגע מקיפות אותה.

העולם מכנה את אנה 'אומנת'. רות קוראת לה 'אנני'. אך למעשה, כשרות אומרת 'אנני', לבה מתכוון למה שרוב האנשים מייחלים לו במילה 'אימא'. בשביל רות הקטנה אין בכך כל דבר מוזר או יוצא דופן. כך התנהלו חייה

תמיד, כך נוצקה בתודעתה תמונה של משפחה. נראה שגם בשביל הוריה לא היה בכך דבר מיוחד להפוך בו, אך טבעי הוא שהורים במעמדם הכלכלי והמקצועי יפקידו את המלאכה היום-יומית של גידול הילדים בידי אישה שיועדה לכך. הם אוהבים ומעריכים את אנה, וסומכים עליה שתעשה את מלאכתה נאמנה. היא אמונה אך ורק על הטיפול בילדים. עבודות הניקיון, הבישול והכביסה מופקדות בידיים אחרות.

לאנה, אישה בתחילת שנות השלושים לחייה, אין בעל וילדים משלה, ולעולם גם לא יהיו. משפחת ליזר היא גם משפחתה, ורות היא הדבר הקרוב ביותר לבת בשבילה. היא נמצאת עמה עשרים וארבע שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע. הן מתלוות זו אל זו בכל עיסוקיהן, ואנה נהנית מעליזותה של הילדה, מתפעלת מכישוריה, מתרפקת על אהבתה. כאשר מגיעות חופשותיה הנדירות של אנה, והיא עומדת לנסוע למשפחתה המתגוררת בבוואריה הרחוקה, פורצת האומנת בבכי ומבקשת שרות תצטרף אליה, כי לא תוכל לנסוע בלעדיה. איש לא מתנגד, ודאי לא רות. המחשבה על פְּרדה היא בלתי נסבלת עבור שתיהן. האם אנה חוששת מגעגועים עזים לרות? האם היא דואגת לשלומה של רות בהעדרה? ואולי מתקיים כאן הרגע הקסום שבו שני הדברים מתמזגים לאהבה אחת גדולה, אהבה שאפשר לתארה רק כאהבת אם ובת.

בבוואריה הקסם רק מתעצם: הן מתארחות באחוזה רחבת ידיים, שבה עובד אביה של אנה כאיש תחזוקה*. באחוזה יש משק חקלאי מגוון הכולל רפת גדולה, לול תרנגולות וגידולי שדה. בעל האחוזה כמעט ולא נמצא בה. במקום מקבלת את פניהן בציפייה ובשמחה גדולה המשפחה כולה: הוריה של אנני, אחיה ואחיותיה, אחייניה ואחייניותיה. מבלי שתוכל להגדיר זאת, חשה רות כמה שונה משפחה זו ממשפחתה שבברלין. היא סופגת בהנאה את אוירת החופשיות, את החום השורר בין בני הבית ואת הלכידות המשפחתית.

תמונות מחופשה בכפר: יער ירוק ונחל כחלחל; אנני קוראת ספרים ופותרת תשבצים; רות מלקטת אוכמניות ותותי בר; אחייניותיה של אנני משחקות עם

* שם האחוזה הוא Heizenhofen, והיום המקום משמש כמסעדה ומקום אירוח

רות בחצר; המשפחה מבקרת בכנסייה וחוגגת את חג המולד; אנני מחבקת באהבה אין־קץ, ואתה מחבק העולם כולו.

בתום החופשה הן חוזרות לברלין. ברוח התקופה, רות אינה מבקרת בגן, אך היא מיוודדת עם שתי הבנות של השכנים, המבוגרות ממנה בשנים ספורות, והן מבלות שעות ארוכות יחדיו. וישנו גם שטרומפי, כלב המשפחה, שנפשה כרוכה בנפשו, כמו מכינה עצמה מבלי דעת לימים שבהם לא תוכל להזין את עצמה בקשר אנושי ובעלי חיים יהיו עבודה מפלט והצלה.

לאבא ולאימא יש קרובי משפחה מעטים: אָמה של אימא גרה בברלין. יש לה גם אח ואחות שנישאו וגרים רחוק. הקשרים עמם צוננים. הוריו של אבא נפטרו בטרם עמדה רות על דעתה, אך יש לו אחות נשואה, ללא ילדים. היא ובעלה הם אנשים פשוטים וחמים, תופרי מעילים לפרנסתם, ורות נהנית לבקר אותם.

הימים עוברים. ההורים מתקדמים בעבודתם וזוכים להערכה רבה. בערבים הם עוטים את מיטב מחלצותיהם ויוצאים לבלות ולספוג תרבות, כמקובל בחוגים הגבוהים של ברלין. לעתים יכולה רות לשמוע את אבא רוטן בפני האומנת: אנני, אני כל כך מקנא בך שאינך חייבת להתלבש ולצאת מן הבית. לו היה הדבר תלוי בו, היה מסתפק בתחביביו הפשוטים: טיולים, צילום, חתירה בסירה. בהיותו בטבע הוא חש מאושר.

רות מביטה בו ומבינה ללב. האהבה לטבע ולפעילות גופנית מחברת ביניהם, וחוט זה יקשור אותם זה לזה כל ימיה. כשהיא מביטה בו, היא מזהה דבר חשוב נוסף: הדרך שבה הוא מביט בה במבט גאה, מרוצה ואוהב (מבט שאינו מעניק, כך הבחינה, לאחיה). כשהוא זורק אותה לברכה והיא מצליחה לשחות, הוא מאושר. הוא מתמוגג מהדרך שבה היא מטפסת על עצים: מזריזות תנועותיה, מעליזותה, מאהבתה לטבע שאהוב עליו. והיא – השתקפותה במבטו ממלאת את לבה, וזיכרון הרגעים שלהם ביחד ילווה אותה כל ימיה, במתיקות המלווה בכאב הגעגע. מאָמה לא יהיה לה כל זיכרון משותף.

אבל אנני תמיד שם, וכשאנני שם, רות אינה לבד. היא חשה עצמה מאושרת, ימיה עוברים בנעימים והיא נראית עליזה ומלאת חיים. היא מקסימה את סובביה ומרגישה שהעולם נתון בכף ידה. היא אינה יודעת פחד מהו, וחיה בביטחון המוחלט והקסום שמאפשר לה גילה ומקנה לה אנני. אין היא חשה עדיין בהדי הזעזועים הסובבים אותה, זעזועים שעומדים להפוך את העולם כולו וגם את עולמה.

קרית טבעון, 2011

רות יושבת בביתה הקטן והצנוע, בית כה שונה מתיאור בית ילדותה בשכונת גְרוֹניִנְלַד שבברלין. הבית מוקף גינה מרווחת ונאה, שאותה היא מטפחת באהבה. על הדשא רובצות הכלבות ג'ולי וגולדי, אם ופֶתה. ביניהן מסתובבת החתולה קוזי, 'ירוש' מבעלי הבית הקודמים.

היא בת שמונים וארבע כמעט, אישה קטנה וצנומה, אך חזקה ונמרצת. מעלעלת במסמכים מהוהים ובתמונות ישנות, מציגה ומסבירה בשטף. זיכרונותיה מהשנים הראשונות מטושטשים, כתמונות הנצפות מבעד לשברי זכוכית חלבית. האם אלו השנים שעברו ומחקו את הפרטים? האם זהו הכאב? ואולי זהו טיבם של זיכרונות ילדות, שכן האירועים עצמם נחווים בצורה גולמית ללא חדות התודעה והמחשבה של הבגרות.

כך או כך, רגשותיה של רות צפים בבירור: כאשר היא מדברת על הקור והניכור במשפחתה, שפתותיה מתכווצות בחזקה. את המילה 'יקים', שמסמלת עבורה את האווירה המשפחתית הקרה, היא מבטאת כמעט כקללה: "הם היו בדיוק כמו הגרמנים, רק יהודים". כאשר היא אומרת את המילה 'אימא', הדבר עולה לה במאמץ רב, והיא ממחרת לסייג ולחפש הגדרות חלופיות: "האישה שהביאה אותי לעולם"; "האישה שמכונה אימא"; "האימא שלי, כביכול". כאשר היא מדברת על הרגעים הנדירים והיקרים עם אבא, עיניה התכולות נפתחות ונוצצות בערגה. כאשר היא מדברת על אנני, כל גופה מתרפה באחת ודיבורה מתרכך.

אָמה של רות מצטיירת בעיניה כאב־טיפוס של החברה היקית, לפחות זו של המעמד הגבוה. היא 'הגברת דוקטור', מטופחת, אינטליגנטית, שקועה בקריירה שלה, לא מביעה רגשות, קרה, בלתי נגישה. אין לרות כל זיכרון של רגע משותף אֶתה או של רגש כלפיה וגם לא תמונה שלהן יחד. אביה מצטייר בעיניה כיוצא דופן בתוך החברה היקית: הוא מביע רגשות ומעניק חום. ואנני - כאילו נלקחה בכלל מעולם אחר. אישה גדולה, חמה, חכמה ומלאת רגש. יותר ממה שאנני נתנה לי, אף אחד לא יכול היה לתת, אומרת רות.

הוריה לא נהגו לדבר אֶתה על חייהם. את כל מה שהיא יודעת עליהם היא למדה במשך השנים מסיפוריה של אנה וממסמכים שנותרו. היא מניחה שהכירו בעת לימודיהם האקדמיים באוניברסיטה של ברלין. אימא למדה כימיה אנ-אורגנית ואבא למד כימיה פיזיקלית. תעודותיהם מעידות כי למדו אצל מורים נודעים ובעלי שיעור קומה כפרופסור אלברט איינשטיין ופרופסור פֶּלְאָנְק (שעל שמו קרויה האוניברסיטה היום). אבא החל ללמוד באוניברסיטה ב־1916, תוך כדי החלמתו מהפציעה הקשה שנפצע במלחמת העולם הראשונה, וכבר ב־1921 קיבל את התואר דוקטור. ההורים נישאו ב־1922, ורות מאמינה שהחיבור האינטלקטואלי, כמו גם הערכה הדדית ותחומי עניין משותפים, הם שחיברו ביניהם. ככל הנראה, האם כלל לא רצתה ללדת ילדים, אך נענתה להפצרות האב, וכך נולד אחיה ב־1924, והיא - ב־1927. ההורים בחרו באנה לטפל בילדיהם לאחר שבדקו בדקדקנות את כישוריה ואת השכלתה. החיים המקבילים שהתנהלו בבית, חייהם של ההורים לצד חיי אנה והילדים, נראו אז לרות מובנים מאליהם. לא חָסַר לי דבר, היא חוזרת ואומרת. רק ממרחק השנים החלה לתהות על החסר, לכעוס על העדרה של אָמה מחייה. ועדיין, שנים ראשונות אלו היו עבורה גן עדן, ועיקר הכאב הוא על סילוקה ממנו בטרם עת.

האם אפשר למצוא בראשית חייה של רות את הזרעים שינבטו ויצמחו בהמשך חייה? מה הוטבע בה שם? כשהיא מתארת את החצר בברלין, קשה שלא לתת את הדעת לשמחה שהיא מוצאת בגינתה. כשהיא מציגה את תמונת הכלב מברלין, מלוות אותה הנביחות העכשוויות של גולדי. החוויות

היקרות, המחברות בינה לבין רגעי האושר בברלין ובינה לבין אבא קשורות לטבע, לפעילות גופנית ולבעלי חיים. כיצד ילוו אותה אלו במהלך החיים? ומה יהיה מקומו של העיסוק האינטלקטואלי של הוריה, שמצד אחד נשאה אליו עיניים בהערצה, ומצד שני היה קשור בעולמם המקביל והמרוחק, עולם שהיא לא השפיעה עליו במאומה? ומה ייצרב בה מאהבתה הגדולה של אנני? אילו כוחות נפש היא תשאב ממנה? היא תמיד הייתה שם, היא אף פעם לא השאירה אותי לבד, אומרת רות. אנני הייתה עבורה כמעין במדבר, מושיעה של ממש. אבל גם היא לא הצליחה לשמור עליה מפני מה שעתיד לבוא. במקריות שרק הגורל יכול ליצור, שמה המלא של אנני הוא כשם הנערה שחיה באותה תקופה ולא ניצלה - אנה פראנק.

ביתה של משפחת לייזר בשכונת גרוניולד שבברלין

אימא רגינה

אבא פליקס

בני הזוג לייזר בפירת עבודתם

תמונות מטיולי השיט והקמפינג שאבא פליקס צילם ופיתח
(כאן ובעמוד הבא)

רות בזרועותיה של אנני

רות ואנני בבוואריה

רות הקטנה בברלין - ילדה עליזה, מלאת חיים וספורטיבית

אנני, ארנסט ורות

שטרומפי, כלב המשפחה בברלין

רות בזרועות אביה

כריכת התעודה של אימא רגינה
מאוניברסיטת ברלין

Winter Semester. Von September 1911 bis Februar 1912									
Nr.	Lecturer and Title	Date	Remarks	Examination (for the Lecturer's Examination)			Points	Remarks	Points
				Examination	Points	Examination			
1.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11		W. Harnack, 10/11	10	Harnack, 10/11	10		
2.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11		Harnack, 10/11	10	Harnack, 10/11	10		11
3.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11		Harnack, 10/11	10	Harnack, 10/11	10		
4.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11	See Dr. Harnack's notes						
5.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11							22
6.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11		Harnack, 10/11	10	Harnack, 10/11	10		22
7.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11		Harnack, 10/11	10	Harnack, 10/11	10		
8.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11		Harnack, 10/11	10	Harnack, 10/11	10		
9.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11		Harnack, 10/11	10	Harnack, 10/11	10		
10.	Dr. Harnack: Die Geschichte der Christenheit in der Gegenwart. (The History of Christianity in the Present)	10/11							

עמוד מתעודתו של אבא פליקס מאוניברסיטת ברלין, עליו מתנוססת חתימתו של פרופ' פלאנק (מוקפת בעיגול)

פרק שני: רעידת אדמה

ברלין, 1932

הזעזועים הראשונים, המקדימים את רעידת האדמה, מופיעים בזה אחר זה, אך רות הקטנה לא יכולה לקלוט את עומק הסכנה שהם מבשרים. בכל זאת, מילים חדשות, לא מוכרות, ותחושות חדשות ומטרידות, מתחילות לחלחל אל עולמה השלו והמוגן.

אחת המילים המוזרות שרות שומעת היא 'יהודים'. היא קולטת את הזהירות הנלווית למילה, אך אינה מבינה מה פירושה ואיך היא קשורה לחייה. היא יודעת שהיא גרמניה, אך אינה מכירה כלל את המושג דת. בבית אין חוגגים חגים, אם כי לעתים מקשטת אנני עץ אשוח לקראת חג המולד. בביקורים בבוואריה, אצל משפחתה של אנני, הן מבקרות לעתים בכנסייה. היא מצלצלת בחדווה בפעמוני הכנסייה יחד עם ילדי הכפר, נהנית מאווירת ההתרגשות וההתכנסות, אך כל אלו אינם מתקשרים אצלה לאמונה או לדת כי אם לחווית הקשר עם אנני ומשפחתה.

יום אחד הולכת רות עם חברותיה השכנות ברחוב ופתאום הן קופצות כדי להסתירה מפני חבורה של עוברים ושבים. איזו התנהגות מוזרה! היא שומעת אותן מתלחשות שהיא יהודיה ולכן עליהן לשמור עליה. אבל מפני מי? ומדוע? כיצד יעלה על הדעת שמישהו ירצה להרע לה? בבית, מנסים המבוגרים לספק הסברים. היא שומעת צמד נוסף של מילים חדשות, 'היטלר' ו'גנרל', שנאמר בחשש וברתיעה. לראשונה בחייה רות מרגישה שאולי היא אינה כשאר הילדים, שיש משהו שונה במשפחתה. לראשונה בחייה היא חשה את טעמה של סכנה.

המבוגרים מסביבה נראים מתוחים יותר מהרגיל. ניתן לשמוע את הדאגה בקולותיהם המתלחששים. ממה הם חוששים? לא בטוח שהם עצמם יודעים. ולפתע, אימא ואבא מפסיקים לעבוד באוניברסיטה. עוד מילים חדשות מרחפות בחלל הבית: 'היטלר', 'פיטורים', 'נאצים', ושוב המילה הזרה הזו,

'יהודים', כמו צל שמלווה ומאיים. ההורים, שכל מרצם הושקע בקריירה המדעית, אינם מצליחים להתקבל לעבודה בשום מקום אחר.

אבא נראה מודאג יותר ויותר. האדם האופטימי ומלא החיים, שיכל לפציעתו הקשה בעידן שבו הרפואה לא הציעה אפילו אנטיביוטיקה, הופך לפתע לקודר ולפסימי. האב החסון והנמרץ נראה נטול כוחות כדי להתמודד עם המצב החדש ועם העתיד הלא ידוע. בקיץ, כשרות חוגגת בבוואריה את יום הולדתה החמישי, אנני מקריאה לה מכתב שהגיע מאבא ונפתח במילים "לִיָּפָה אנני" ("אנני האהובה"). בתוך השמחה על קבלת המכתב, ספק עד כמה מחלחל אליה המשפט הבא*: "בלו בנעימים ככל האפשר בחופש הזה. אין לדעת אם אי-פעם יהיה לנו טוב כל כך בעידן הרייך השלישי".

כשאבא מוטרד, הוא מוצא מפלט בטבע. בתקופה שבה המציאות האנושית הופכת למזעזעת ולמדאוגה יותר מיום ליום, נשאר הטבע צוק איתן של שפיות, מחוסן משרירות הלב של בני האדם, מעוולות ומאכזריות. רות מכירה, ותכיר עוד יותר בעתיד, את המקלט המנחם שמציעה העשייה הגשמית, היציאה למרחב, הבריחה מבני אדם הרומסים את נפשך ברגל גסה. אבא מרבה לחתור בסירה. ביום חורף אחד הוא יוצא לשיט וחוזר רטוב עד לשד עצמותיו. הוא נופל למשכב, חומו עולה והוא סובל משיעולים. בבית מתבקשת רות לשמור על שקט פן תפריע למנוחת אביה. היא מצייתת באהבה.

כעבור שלושה ימים באה אנני, תמיד זו אנני, ומודיעה לה שאבא נפטר. עוד מילה זרה ורעה נכנסת הביתה: 'מוות'. אך מהו מוות? כיצד יכולה ילדה שטרם מלאו לה שש להבין אותו? ודאי שאינה יכולה לקלוט את הסופיות שבו, את הפרידה המוחלטת. ובכל זאת, משהו מהווייתו של המוות חודר אל נפשה הרכה. עצב עוטף את רוחה של רות, דמעות מציפות את עיניה והן זולגות על לחייה במשך שעות רבות.

בתוך הערפל שעוטף תמיד את האבלים, ודאי את רות הקטנה, דבר אחד נראה חד וברור: יש אשם באסונם, והאשם הזה שמו היטלר. הוא ששבר את

* בתרגום חופשי

רוחו של אבא, שהחריב את עולמו המקצועי ואחר-כך את עולמו הנפשי. חבר שביקר את אבא במיטת חוליו מספר שאבא אמר: אינני רוצה לחיות בתקופה כזו. מה ידע אבא? מה צפה? מה רוקן אותו מכוח הסבל שלו ומנחישותו?

חסרונו של אבא מורגש. גם אם בימים שבהם חי ונשם רות בקושי נתקלה בו, הרי שנוכחותו בבית הייתה משמעותית עבורה: הציפייה לפגוש את דמותו, לספוג את רגעי הקסם של אהבתו. רות נאלצת להיפרד מרגעים אלו, והדבר מותיר חלל בלבה.

אבל העולם לא התמוטט כליל: אנני עדיין שם. היא זו שגידלה אותה, והיא זו שממשיכה בכך. אבא היה אורח לפרקים – משמעותי, אהוב, נערץ – אך בכל זאת אורח. יסודות האיתן של קיומה לא זעזעו. בתוך כל הסערות, הקרובות והרחוקות, הבועה של רות ושל אנני ממשיכה להתקיים, ורות ממשיכה לחוש בתוכה ביטחון ויציבות.

הימים חולפים, ומגיע יומה הגדול של רות: היא עולה לכיתה א'. כבת להורים כה אמידיים ומשכילים עתידה הרי ברור – היא תעשה חיל בלימודיה. יום הולדת רות אל בית הספר הנמצא באזור היער האהוב שלה, ולומדת בקלילות את יסודות הקריאה, הכתיבה והחשבון. המורה עומד בקדמת הכיתה ודמותו מעוררת יראה: על שולחנו מונח ה'רורשטוק', מקל העשוי מקנה סוף, ומי שיעז להפריע או להמרות את פיו עלול להרגיש את צליפתו. רות אינה מודאגת, אין לה כל קושי לציית לחוקים הנוקשים, היא רגילה לכך מהבית. עליונותה וחיוניותה (בתעודת סוף השנה יצוין שהיא תלמידה ערנית) ממשיכות לעמוד לצדה: היא נהנית מהחידוש שבחברת הילדים, וכובשת בקלות את לבבות המורים. רות היא, ככל הנראה, היהודיה היחידה בבית הספר ובסביבה כולה, אך אינה חשה נבדלת מחבריה. למרות העולם הסוער שמסביב היא שוב מצליחה לחיות בבועה תמימה של רוגע, מנותקת ממפלצת הרשע והאימה שמרימה את ראשה בעוז.

דווקא בבית, הבועה נסדקת. גבר חדש נכנס לחיי אמה, גבר נאה למראה, גבוה וחזק. כל זה לא היה נורא אלמלא נכנס קירט גם לחייה, ולראשונה טועמת

רות טעמו של יחס עוין ומשפיל, צלילן של צעקות ואף מגען של מכות. ואימא עומדת מנגד, רואה ויודעת, אך שותקת. כתמיד, אין היא מתערבת בחייה של בתה. רות אף לא מצפה לכך.

עשרה ביוני 1934, רגע נוסף של בועה: רות חוגגת את יום הולדתה השביעי. כמו תמיד, האירוע מתקיים בכפר בבוואריה, עם אנני ומשפחתה. המחזה נראה כבכל שנה: משפחה מתאספת סביב השולחן, ילדות שוחקות, עוגה נפרסת. כאילו עולם כמנהגו נוהג, כאילו עולמה של רות אינו עומד להתהפך, כאילו העולם כולו אינו עומד להזדעזע.

עוד לפני יום ההולדת, בסוף כיתה א', מקבלת רות ידיעה לא ברורה, הקשורה בנסיעה לארץ ששמה פלשתינה, ארץ עליה לא שמעה עד אז מעולם. רעיון ההפלגה בספינה גדולה לארץ רחוקה ואקזוטית מעורר את דמיונה ואת יצר ההרפתקנות שלה, והיא מחכה לכך בקוצר רוח. נפשה הסקרנית ולבה התמים אינם מאפשרים לה לעכל את סימני האזהרה. אווירת דאגה שוררת סביב, אימא מוכרת את הבית כדי לממן את הנסיעה, מנהל בית הספר נפרד מרות בחיבוק אוהד ובדמעות. אנני, שלא יכלה להיפרד מרות אפילו בחופשותיה, מבקשת להצטרף אליהם למסע, וכשמסתבר שהדבר אינו אפשרי, נרשמים בה יותר ויותר אותות של עצב ודאגה. קורט דווקא מצטרף.

אנני מלווה אותם ברכבת עד לצרפת, שם היא נפרדת מהילדה האהובה בבכי מר. האם היא בוכה מתוך דאגה וצער על הגורל הצפוי לרות? האם היא בוכה מתוך כאב האובדן, מתוך צער עליה עצמה? בכל מקרה, היא בוכה את מה שרות אינה יכולה לבכות, משום שרות אינה תופסת שזוהי נסיעה לכיוון אחד, שזוהי פרידתן. וכי יכולה ילדה בת שבע לתפוס את משמעות ההגירה? את טיבה של עקירה? את סופיותה של פרידה? עבודה זהו מעין טיול, והיא אינה עסוקה במה שמצפה לה מעבר לים.

באונייה היא נעה בעליצות כשיכורה, מתרועעת אנה ואנה, מתבשמת מתחושת ההרפתקה, מקסימה את סובביה, ונהנית מתשומת הלב שלהם. שבוע ימים אורך המסע עד שעוגנת האונייה בנמל חיפה. האונייה אולי מגיעה לחוף

מבטחים, אולם בתוך ימים ספורים תגלה רות עד כמה איבדה את חוף המבטחים שלה.

קרית טבעון, 2011

יום אביב שטוף שמש. רות עובדת בגינתה הפורחת להפליא. בתוך כל היופי הפסטורלי הזה היא חוזרת לתיאור התקופה הארוכה ההיא, והפער בלתי נתפס, אולי בדומה לפער שהיה קיים אז בין עולמה השלו והרגוע לבין הסערה שהתחוללה מחוצה לו, סערה שאותה לא ראתה רות ולא הבינה, סערה שחדרה אל חייה ושינתה אותם ללא היכר. היום היא מביטה בתקופה זו ומתארת אותה דרך שתי עדשות שונות: האחת היא עדשה רכה, של רות הילדה, עדשה המסננת את המציאות הקשה, והשנייה - מפוכחת, רטרוספקטיבית, של רות הבוגרת, שמודעת למה שהתרחש בגרמניה של אותה תקופה.

הוריה של רות, כמו רבים מיהודי גרמניה, ראו עצמם כגרמנים לכל דבר, ללא היסוס וללא סייג. הם היו חלק מהאליטה של ברלין, מוקפים ידידים וקולגות, אמידים ומוערכים בחוגי המדע והאקדמיה. לא הייתה להם כל זיקה ליהדות, הם היו אתיאיסטים שנישאו בטקס אזרחי, לא ציינו חגים ולא התחברו לחוגי הקהילה היהודית. האומנת שהכניסו לביתם הייתה קתולית אדוקה, והם לא התנגדו כאשר הכינה עץ אשוח לכבוד חג המולד או כשלקחה את רות לבקר בכנסייה שבכפר הולדתה. לרות לא היה שמץ של מושג שהיא יהודיה, או שמושג כזה קיים בכלל. אך הנאצים ידעו את הפרט שהיא לא ידעה ושהוריה לא ייחסו לו כל חשיבות.

עם התחזקות התנועה הנאצית בגרמניה, עולמם - שנראה היה עד אז שלם ובטוח כל כך - החל להתערער. נראה שכמו רבים אחרים, גם הם היטלטלו בין ההכרה ברוחות הרעות שהחלו לנשוב לבין חוסר היכולת להאמין למה שהחלו לחוש.

פיטוריהם של שני הדוקטורים המוערכים, שהקדישו את חייהם למחקר ולאקדמיה, היו מכה בלתי נתפסת בשבילם. הרי לא ייתכן שאחרי כל מה

שעשו למען מולדתם הם יושלכו הצידה בקלות רבה כל כך. בידיה של אימא רגינה היה מכתב הערכה על תרומתה לצבא הגרמני, שקיבלה ממניסטריון הארטילריה, בעקבות חישובים בליסטיים שערכה עוד בהיותה סטודנטית (מצמרר לחשוב את מי ישרתו חישובים אלו בשנים הבאות). אבא פליקס שירת בצבא גרמניה במלחמת העולם הראשונה, שפרצה בהיותו בן שמונה עשרה. שנתיים אחר־כך, ב-1916, סבל מפציעה שכמעט וגדעה את חייו, וזכה לאות גבורה. והנה, למרות הכול, הם מסולקים מן האקדמיה ולא יכולים להתקבל לעבודה בשום מקום אחר.

בעיניה של רות, אביה לא יכל לסבול את שראו עיניו ואת שחזה לו לבו. היא מתארת אותו כמי שהיה: אתיאיסט, סוציאליסט ופציפיסט, אינטליגנט ומשכיל, אך מעבר לכול, ובראש וראשונה - בן אדם. לפי השערתה, הוא ראה את רדיפות היהודים, את הגזענות הפושטת בכול ואת השנאה המתגברת, ולא יכל לשאת את המראה שהיה "נגד הרוח שלו". הוא שקע בדיכאון ובפסימיות שבדיעבד הייתה מוצדקת. המכתב ששלח לאנני ולרות בעת חופשתן בבוואריה מבטא את דאגתו לעתיד הצפוי ברייך השלישי. התאריך שעליו, מעיד על יכולתו לחזות את הנולד: התאריך הוא עשרים וחמישה ביולי 1932, כחצי שנה לפני תחילתו של הרייך השלישי. ראייתו המפוכחת לא סייעה לו, מאחר שכפי הנראה חש לכוד: מצד אחד, הוא היה מודאג מאוד מהמצב; מצד שני, מאחר שחש גרמני בנשמתו לא יכל לדמיין אפשרות של מילוט.

בשלושים בינואר 1933, הפך היטלר לקנצלר גרמניה. ממש בסמוך לכך חלה אביה של רות. לפי זיכרונה, הוא היה חולה במשך שלושה ימים, ומודעות האבל שבידה מעידות שנפטר בשלושה בפברואר. ההתאמה בין התאריכים מצמררת. לרות של היום, כמו לרות של אז, אין כל ספק: היטלר רצח את אביה, גם אם סיבת המוות הרשמית הייתה, כפי הנראה, דלקת ריאות. אביה נעלם לה בשעה שבה עולמה שביר כל כך ממילא. האם הפניית הכעס לכתובת ברורה מקלה במקצת? ואולי גם אמירתה שאבא לא נטש אותנו, כי למעשה לא גידל אותנו, מסייעת לאותה מטרה? אפשר רק לדמיין מה עובר על ילדה בת שש בערך, שאביה הנערץ, המוכשר והחזק, נשבר. אותו האב ששרד את פציעתו הקשה

ונאבק לחזור למלוא אונו, שהחל את לימודיו באוניברסיטה בעודו מחלים מפציעתו, לא יכל לשרוד את תחושותיו לגבי העתיד הצפוי להם.

רות מתגאה ביכולתו של אביה לחזות את הרע הצפוי. היא מתגאה גם במכתבי ההערכה ובהספדים שלהם זכה אביה. חשוב לה להראות שהוא מוערך לא רק כאיש מקצוע "בעל יכולת לא רגילה בתיאוריה ובכימיה הניסויית, ומבצע מחקר ועבודת הוראה פורייה", אלא גם כ"אדם בלתי רגיל". היא נוצרת אותו בלִפָּה כאדם טוב, שלא יכל לשאת את הרוע שהחל לפשות מסביב.

והרוע הלך וגבר. רות, שהייתה עטופה כהרגלה באהבתה המסוככת של אנני, ובקרום העדין של הילדות, לא ידעה על האירועים שהתרחשו בגרמניה באותה עת: על ביסוס הדיקטטורה של היטלר; על החינוך ל'טוהר הגזע'; על שריפות הספרים; על 'יום החרם הכללי' שהוכרז נגד יהודי גרמניה; על שורה של חוקים וגזרות שהדירו את רגליהם של היהודים ממוסדות ציבוריים והצרו את צעדיהם; על רדיפות שהלכו והתגברו. הנערים שמפניהם החביאו השכנות את רות היו חברי ה'היטלר-יונגנד', תנועת הנוער הנאצית, שהפכה בתקופת הרייך השלישי לתנועת הנוער היחידה בגרמניה, וכל הילדים בגילים שש עד שמונה עשרה חויבו להשתתף בפעילותה.

מן הרוע שחדר לביתה לא יכלה רות להתעלם: חודשים מספר, או אולי שנה, מיום מותו של אביה, יצרה אִמָּה קשר רומנטי עם עיתונאי מברלין, קורט הירש שמו. רות זוכרת אותו כאדם זועף, עצבני ואלים. אולם כל עוד התגוררו בגרמניה, הייתה נוכחותו בחייה אקראית. וכל עוד הייתה עטופה באהבתה של אנני, לא חדר רעלו לנפשה. רות אינה יודעת מתי נישאה אִמָּה בשנית, אולם היא משערת שהיה זה עוד בברלין. לזוג לא נולדו ילדים משותפים. לדעתה של רות, איש מהם לא היה מעוניין לגדל ילדים, גם לא את אלו שכבר באו לעולם.

כמו יהודים רבים באותה תקופה, הבינו רגינה וקורט כי עליהם להימלט מברלין, הבנה שרק בעלי האמצעים הצליחו לממש. הבחירה להגר לפלשתינה הייתה עבור הזוג 'ברירת מחדל' ולא היה לה דבר וחצי דבר עם ציונות. אִמָּה

של רות העדיפה להגר לאנגליה, אולם האנגלים הקשו על הכניסה לארצם. גם בשביל אישור הכניסה לפלשתינה (ה'סרטיפיקט') נאלצה לשלם לבריטים סכום לא פעוט. לשם כך מכרה את הבית בברלין, ומאחר שהגרמנים הכירו את מצוקת השעה של היהודים, בתיים נמכרו בסכום הנמוך בהרבה מערכם האמתי. רות משערת, בכאב ובמרירות, שקורט, שלא היה בעל רכוש, עלה לארץ בזכות כספה של אָמה.

לתחושתה של רות, אנני ידעה שלא יהיה מי שידאג לה ולאחיה בארץ. היא ביקשה כאמור להצטרף אליהם, ומאחר שכל הצדדים הרגישו כי היא חלק מהמשפחה, ורגינה ודאי לא חשקה לטפל בילדיה בעצמה, היה זה אך טבעי שתצטרף. אולם הבריטים סברו אחרת, ולא נתנו לה אישור לכך. רות סבורה כי גם כשנפרדו מאנני, עדיין קיוותה אָמה וגם האמינה שכאשר תגיע לפלשתינה, תוכל להסדיר את הגעתה. הן המשיכו להתכתב עוד זמן מה, אך המציאות שפגשה רגינה בארץ גנזה במהרה את הרעיון הזה.

כשרות מתארת את תחושותיה על האונייה, הלב מתרחב ונחמץ בו־זמנית: מתרחב, בשל יכולתה לעורר אהבה בלבות האנשים. בכל מקום שאליו פנתה, וגם ברגעים הקשים בחייה, תמיד מצאה אנשים שיפזרו חום בעולמה הצונן, וידעה לקבלו בזרועות פתוחות; ונחמץ, בשל הנאיביות של הילדה החוגגת את ה'טיול' ואינה משערת כי חיה עומדים להתנפץ על החוף. בחמישה ביולי 1934 מגיעה רות לחיפה, עם אָמה ובעלה החדש ועם אחיה. האישה היקרה לה עלי אדמות נותרת הרחק באירופה.

ארנסט ורות (מימין) עם בנות השכנים

אבא פליקס שעון על מכתבתו

פליקס כחייל בצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה

פליקס הפצוע בבית החולים

Trübenwald, d. 25. Juli 32

Liebe Anni, auch von mir
herzliche Glückwünsche.

Ich freue mich, dass es Euch gut
geht, mir geht es auch besser –
wegen der großen Hitze, die jetzt
hier herrscht. V. h. macht uns auch
wegen, sondern auch mangelt Stoff.
Der Pension-Vater von ihm hat noch
auch wenn ich die Hölle befolgt.

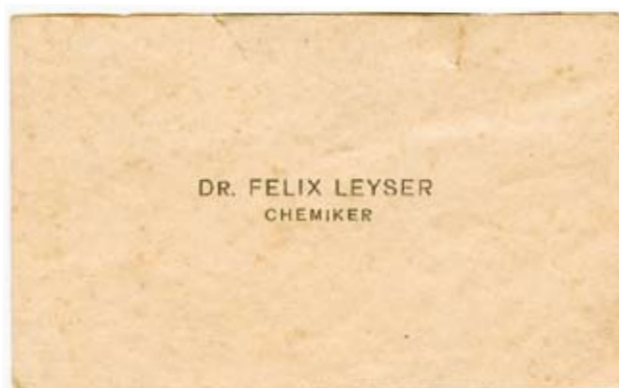
Wenn der junge nicht besser schiedt,
dann ist es auch besser, es lässt
es ganz, denn so ist es wohl
für dich eine Qual, und auch
für ihn sind mitten tiefes
bestimmt nichts.

Aber lässt es Euch auch gut
gehen, den Rest der schönen
Zeit, wie weiß ich wie alle es
jemals noch wieder so haben
können – im besten Recht.

Mit herzlichem Gruß
für dich, die Kinder und
die Lieben
P. X. L.

Liebe Anni, das ist
auch ein Brief von
der Familie von Trübenwald.

מכתבו של פליקס לאנני (מוקפת בעיגול: הפסקה המצוטטת בפרק)

מעטפה שבה שלח פליקס מכתב לאנני

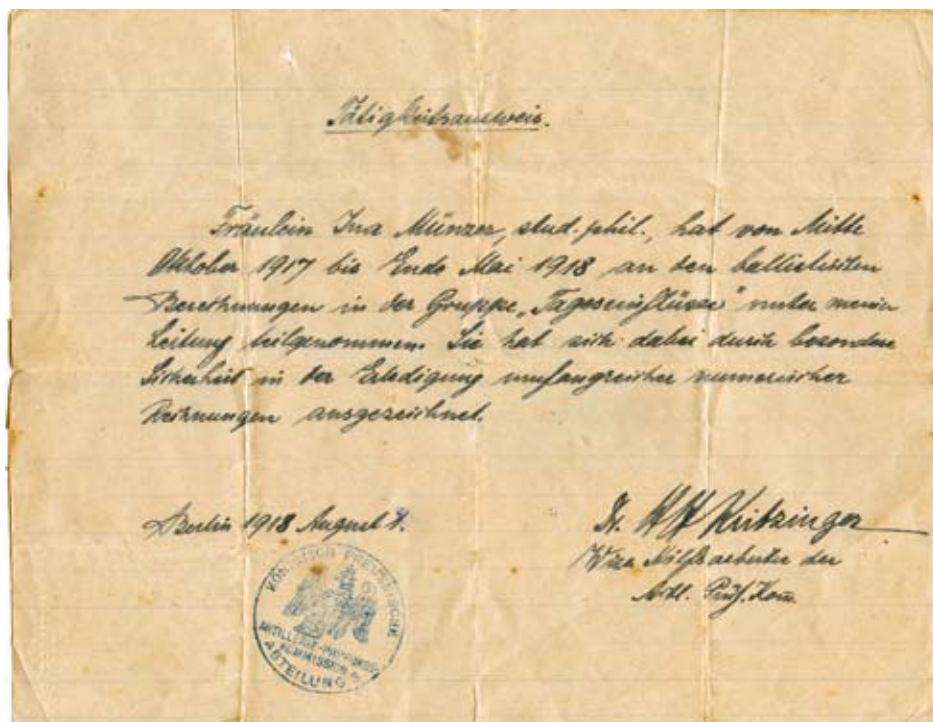
מודעות אבל המבשרות על מותו של פליקס לייזר

מועדון השיט שבו היה פליקס חבר

רות (משמאל) בבוואריה, בחברת אחייניותיה של אנני,
חוגגת את יום הולדתה השביעי

מכתב התודה של צבא גרמניה לאימא רגינה על תרומתה לתחום הבליסטיקה

פרק שלישי: נטושה

חיפה, 1934

המכה ניחתת על רות אחרי ימים אחדים בבית מלון בחיפה: אִמָּה לוקחת אותה ואת אחיה למקום זר ומוזר על הר הכרמל. המקום מלא בילדים המדברים בליל שפות, אך אף אחד מהם אינו דובר את שפתה. המבוגרים במקום מדברים גם הם בשפה משונה, השפה של פלשתינה. הכול חדש ושונה מסביב ורות אינה מבינה דבר. ואז משאירה אותה אִמָּה לגור שם, ונעלמת לשלושה שבועות תמימים. רות חשה עצמה נופלת, צוללת לתוך תהומות של עצב. היא בודדה ועזובה במקום זר, למרות היותה מוקפת ילדים החיים וישנים אִתָּה. בבת אחת היא נכבית, מאבדת את חיוניותה ואת עליזותה. כל מה שהיה בשבילה מובן מאליו אבד לה: המקום המוכר, היכולת לתקשר, ומעל לכול – האפשרות לקבל אהבה. געגועים עזים לאנני מציפים אותה. היא מתחילה לעכל את גודל האובדן, והכאב שהוא גורם הוא בלתי נתפס ובלתי נסבל. אִמָּה מבקרת מפעם לפעם, אך כרגיל, אין המפגש מהווה מקור לשאוב ממנו כוח או נחמה. ילדה בת שבע צריכה להתחיל מבראשית, ובכוחות עצמה.

בלית-ברירה, היא מגייסת את שארית כוחותיה. כששנת הלימודים מתחילה היא הולכת שוב לכיתה א', בבית הספר 'ביאליק' שבשכונת הדר. גם כאן היא צריכה להתחיל מהתחלה, ללמוד בשפה הזו המוזרה, עברית. היא מתחילה ליצור קשרים עם ילדים, עם מדריכים ועם מורים. אט אט מרגישה רות כי בית הילדים זר פחות, נסבל יותר. היא חוזרת לנשום.

אבל אז, עוד לפני תום שנת הלימודים, טלטלה נוספת: אימא מגיעה באחד מביקוריה ומודיעה שהבית שהיא וקורט בונים בכפר ביאליק מוכן למגורים, וכי היא ואחיה יעברו לגור אִתָּם ולעבוד במשק. חייה של רות מתהפכים שוב: היא אמנם ממשיכה לנסוע לבית הספר שלה מדי בוקר עד סוף שנת הלימודים, אולם בשעות שלאחר בית הספר היא נדרשת לעבוד במשק. ואין

הכוונה לעזרה שמושיטים ילדים להוריהם, אלא לעבודה של ממש, כאחד המבוגרים. העבודה ממלאת את יומה מרגע שובה מבית הספר ועד לשעות הערב. בתחילת כיתה ב' היא עוברת לבית ספר אחר, זה הקרוב ביותר למושב, בקרית חיים, אולם כעבור חודשיים מודיעים לה אימא ואביה החורג כי מעתה תחדל ללכת לבית הספר ותעבוד במשק מהנץ החמה ועד שקיעתה. כלל לא עולה בדעתה להתווכח. ידוע לה היטב מה אמורים ילדים במשפחתה לעשות: לשתוק ולציית.

רות עובדת בכל עבודות המשק, ללא מכוונות ובגוף של ילדה בת שמונה: היא מאכילה את החיות, חולבת את הפרות ואוספת את הביצים מן הלול, עודרת ושותלת, מעשבת וקוטפת. כל היום היא מסתובבת בשדות ובמשק החי, אך זהו החלק האהוב עליה ביממה. בערב היא חוזרת למבנה המתקרא 'בית', שם היא זוכה למשבי קור צוננים, למכות ולעלבונות. קורט שולט בבית ביד רמה, רות חשה שאָמה חוששת ממנו ומנסה לפייס את רוחו. הוא רובץ בבטלה מוחלטת, ואילו הם, האם והילדים, עובדים ללא הרף, יראים מפניו של הרודן ומשתדלים, ללא הצלחה, להשביע את רצונו. כאשר הוא מתפרץ ומכה אותה, רות מקפידה בעקשנות שלא לבכות. רק לא לתת לדמעות החונקות את הגרון לפרוץ החוצה, היא אומרת לעצמה, לא לתת לו את ההנאה הזו. בתוך חוסר האונים מול קורט היא שומרת על גרעין של מרי, בצורה היחידה שלה היא מסוגלת.

עד מהרה מתחילה העבודה הקשה לתת את אותותיה בגופה; רוב הזמן היא חשה עייפה ורעבה. הימים הם ימי דוחק כלכלי, בשר עולה על שולחנם ואולי אחת לשבוע, והמנה המונחת לה בצלחתה אינה מספקת. רות אינה מעזה לבקש תוספת, וממילא למדה שאין טעם לעשות זאת. היא מסתובבת בתחושה שבור חפור דרך קבע בבטנה.

אך לא החלל הפיזי ולא הכאב הגופני הם ששוברים את רוחה. את המכות שגופה סופג מאביה החורג, רות כמעט ואינה מרגישה. היא חדלה לנסות ולהבין, ולימים אף לא תזכור איזה אופי נשאו ומה הייתה החוקיות שלהן. דומה שהן ניחתות עליה באופן אקראי ובלתי צפוי, אולי ברגעים שבהם

רוחו רעה עליו או שמסיבה עלומה כלשהי היא אינה עומדת בדרישותיו. את הרעב היא מסוגלת לשאת, מנחמת את עצמה בכך שהזמנים קשים לכולם, אולי גם קוטפת ירקות מן השדה ומנסה לפייס בהם את החלל שבבטנה. אולם את החלל האחר, זה שבלבה, אין היא יכולה לשאת. זוכרת היא היטב את טעמה של אהבה, את חוויית היותה עטופה ומוגנת ורצויה כל כך. זוכרת היא את אנני. והעדרה יוצר כאב חד ומפלח יותר מכאב שסטירה כלשהי תוכל לגרום.

בידודה של רות הוא מוחלט. האנשים היחידים שאותם היא פוגשת הם מי שמכונים בני משפחתה, אך גם אֶתם אינה מתקשרת. אין היא עובדת בחברת אחיה ואֶמָה, אף שגם הם עמלים במשק, וכאשר הם נפגשים בארוחת הערב אין הם מחליפים כמעט מילים ביניהם. היא ישנה עם אחיה במרפסת סגורה בבית, אך פרט לחדרון זה אין הם חולקים דבר במשותף. מלבד ארנסט היא היחידה ב'ביאליק' כולה, בכפר ובקריה גם יחד, שאינה מבקרת בבית הספר. היא אף אינה משתתפת בפעילות התנועה כשאר הילדים, ונאסר עליה לחלוטין להיפגש עם ילדים בשעות אחר הצהריים או בשבתות.

אט אט מתפתחת בה תחושה שהיא נחותה לעומתם. במוחה הילדותי, העובדה שהם לומדים והיא אינה לומדת, הופכת אותם לחכמים ואותה למטומטמת. היא, אֶתם של אנשים משכילים, מדענים מוערכים שלמדו אצל שועי עולם, בקושי יודעת קרוא וכתוב, מביישת את משפחתה ואת עצמה. עם הימים החולפים היא חשה כיצד הפער בינה לבין הילדים האחרים הולך וגדל, עד כי אין היא מסוגלת לדמיין גשר שיוכל לחבר בין גדות התהום. היא נעשית מסוגרת, כבויה ועצובה, ובדידותה מחריפה יותר ויותר.

ומסביבה, כל אנשי הכפר, רואים ושותקים: הם רואים את דעיכתה, את רזונה ואת חיזורונה; הם שמים לב כיצד קורט מגיע למכולת ומתחנן לקנייה בהקפה, בתואנה שלאחד הילדים יש יום הולדת, ואחר־כך מוצא לו פינה מוצלת לחסל את האוכל בעצמו; הם שומעים את צלילי הצעקות והמהלומות העולים מביתה; הם יודעים היטב שהיא אינה הולכת עם ילדיהם לבית הספר או לפעילויות אחרות; הם רואים שהיא משפילה מבטה לאדמה ואינה יוצרת

קשר עם איש; הם שמים לב כיצד היא ממשיכה להתנהג כילדה צעירה גם כשילדיהם בני גילה מתבגרים. אך הם אינם מתערבים בעסקי שכניהם. יתרה מזאת, כאשר רות בת האחת עשרה מתחילה לעבוד בשכר במשקים אחרים, כדי להגדיל את הכנסות המשפחה, הם ממהרים לשכור את שירותיה של הילדה החרוצה. וכשהשנים עוברות, והיא נותרת צנומה וקטנה ואינה מתפתחת כשאר הנערות, הם ממשיכים להתעלם.

בתוך התופת, רות מוצאת לה את מקומות המפלט שלה. מפלטה העיקרי הוא המקום שבו היא עקודה: המשק. היא אוהבת אהבת נפש את השדות, את העבודה הפיזית הקשה, את המגע עם האדמה, עם חיות המשק. האם הללו מזכירים לה את הטבע שהיה אהבת ילדותה הרחוקה בגרמניה, אהבת אביה? את הפעילות הספורטיבית שקירבה ביניהם? האם הם מזכירים לה את האחוזה בבוואריה, שם נהגה לבקר עם אנני את משפחתה? האם דרך העבודה הזו היא מצליחה לשמר לעצמה פיסות מן האהבה שספגה מאנשים יקרים ומזמנים רחוקים אלו?

מכל מקום, במשק איש אינו מציק לה. נהפוך הוא, שם היא זוכה לרגעי אהבה יקרים מפז. אמנם אין זו אהבה אנושית, אך זהו התחליף הטוב ביותר שהיא יכולה למצוא - אהבת בעלי חיים. והם אינם מפנים עורף ופוגעים, אינם מתעלמים ומתנכרים, אלא משיבים אהבה טהורה, בלתי מותנית. היא מדברת אליהם, מלטפת אותם, מתנחמת בהם. בשנים אלו, הכלבים והחתולים שבחצר המשק הם ידידיה הטובים עלי אדמות.

מפלט נוסף מוצאת רות בתוכה פנימה, בעולם הדמיון. כאשר מניחים לה לנפשה, בעיקר בשעותיה הארוכות בעבודה, היא יכולה לצאת (או שמא נכון יותר לומר להיכנס) אל המרחבים העצומים של הפנטזיה, שבהם היא נמצאת הרחק הרחק מן הכפר, במקום חם, אוהב ומיטיב. מקום שאין בו בדידות, מכות או רעב, מקום שבו היא ילדה ככל הילדים, הולכת לבית הספר ונפגשת עם ידידים. וכך היא מפליגה בדמיונה שוב ושוב, עד שבכל פעם חודרת המציאות ומכריחה אותה להתפכח.

גם הספרים מספקים לה מפלט מסוים, אם כי רק לעתים נדירות. בבית ישנה ספרייה, ובה מקצת הספרים שהיו ברשותם בברלין, המעט שהצליחו להביא. חלק מהם, כמו למשל כתביו של דיקנס, כרוכים בכריכת עור שניצבת בביתם הדל כתזכורת מתריסה לימים של שפע. אף שבקושי הספיקה ללמוד קרוא וכתוב, רות נמשכת אל הספרים, ובמיוחד אל כתביהם של צ'רלס דיקנס ושל אריך קסטנר. אולם כדי לקרוא בערבים עליה להתגבר על כמה מכשולים: על העייפות, על הרעב ועל החשכה. אביה החורג מקפיד על חיסכון בחשמל ואינו מתיר לה להדליק אור לצורך קריאה. לא נותר לה אלא לחכות בכיליון עיניים לזמנים שבהם מדגירים את ביצי התרנגולות, שכן אז מדליקים את נורות החימום והיא יכולה ליהנות מאורן ולצלול לתוך דפיו של ספר, הנושא אותה משם אל עולם אחר.

כאשר היא אינה מצליחה לברוח מהמציאות, רות חשה את הכאב ואת החריגות שבמצבה. היא מודעת לכך שגם עולמם של אמה ושל אביה החורג נחרב כשעלו ארצה, ומנסה לייחס את מצבה לנסיבות ההיסטוריות. אולם אז היא מתבוננת בילדים האחרים שבכפר, מתרוצצים, משחקים ולומדים. למה הם כן ואני לא? מהדהדת השאלה בין כותלי נפשה. היא צופה מרחוק במשפחותיהם, שדמיונה וקנאתה צובעים בצבעים ורודים וכולן נראות לה מושלמות ומאושרות. היא גם נוצרת את זיכרון החוויה שלה עצמה כשזכתה ליחס מטפח בימיה בגרמניה שנדמים כעת כה רחוקים. היא יודעת שיכול היה להיות אחרת. ובצד הכאב, עולה בה גם תרעומת: צריך היה להיות אחרת, אין זה צודק שכך יהיה.

בחלוף הימים רות גם פוגשת, אם כי לעתים רחוקות מדי, אנשים המעניקים לה רגעים נדירים של חסד, רגעים שמטפחים בה את התחושה שאולי היא ראויה למשהו אחר:

במלאות לה שנים עשרה שנים לערך, היא מתחילה לעבוד כנערת משלוחים באטליז של משפחת היימן בקרית ביאליק. יום-יום היא עולה על אופניה ומחלקת את הבשר לבני-המזל שיכולים לרכוש אותה. היא חשה בת-מזל בעצמה: הגברת היימן שמבחינה ברעבונה מפנקת אותה בנדיבותה בכריכי

נקניק, מעדן שמחזיר תחושה נעימה ונשכחת לגופה, תחושת השובע. טעמים של הכריכים הללו, או שמא טעמה של מחווה אנושית פשוטה זו, ייחרת בזיכרונה לשנים רבות מאוד.

הבהוב נוסף של חסד מגיע מכיוונה של רות לינדנר, החלבנית של הכפר. זו שוכרת את רות הקטנה לעזור לה בחלוקת החלב לבתי הכפר, ומכבדת אותה גם בחלב, אך בעיקר ביחס חם ואוהד.

יום אחד, בהיותה בת ארבע עשרה לערך, מגיע לחייה, ולתוך ביתה ממש, זוג צעיר, נשוי. בני הזוג, רחל וגדעון, הגיעו לארץ ללא הוריהם, היא מהונגריה והוא מגרמניה. הם החלו את דרכם בקיבוץ, אך עזבו אותו וחיפשו מקום להניח בו את ראשם. מאחר שתקציבם מצומצם היה, ומאחר שרגינה וקורט שיוועו להכנסה נוספת, ומאחר שניתן היה לפנות את אחד החדרים, עשו את מה שעשו אז רבים: הזוג פינקלשטיין שכר חדר בבית שבמשק.

כשפוגשים רחל וגדעון את רות לראשונה, בטוחים הם כי לפניהם נער רך בשנים: כה שדופה, ילדית ונטולת חן הייתה. כשהם פוגשים את הוויית חייה, את המכות והרעב, את העבודה הקשה ואת ההזנחה וההשפלה, הם פונים אליה בצנעה ומנסים לשכנעה להיכנס למסלול של 'עליית הנוער'. נערים ונערות רבים מגיעים עתה אל הארץ לבדם, הם מספרים לה, והם לומדים וחיים בפנימיות או בקיבוצים. הצטרפי נא אליהם ותוכלי להימלט מן הבית, לאכול לשובעה וללמוד כהלכה.

רות מתחבטת בעניין שוב ושוב. הרעיון להיחלץ מהכפר ולחזור לבית הספר קוסם לה, אך היא חשה עצמה כה טיפשה, לא שייכת ונחותה עד שהיא חוששת כי מפגש עם ילדים אחרים יעצים את תחושתיה ללא נשוא. הסבל הנוכחי הוא לפחות ידוע ומוכר, והיא לא יכולה לקחת את הסיכון שתאלץ להסתגל לסבל חדש ועלום. היא לא אוזרת די אומץ כדי לעזוב, ומתביישת לספר לפינקלשטיינים את הסיבה לכך. ובכל זאת, הרגע ההוא, שבו מישוהו מציץ לעולמה, מביט בו ומאשר את תחושת העוולה שזועקת בתוכה, הוא רגע שרות תנצור בתוכה כמתנה יקרה מפז. גם אם לא יכלה להיאחז בחבל

שהושט לה, הרי שראתה אותו מושט, וראתה את העיניים המושיטות לה אותו, סוף-סוף עיניים שרואות את נפשה.

*

השנים חולפות, ורות עברה כבר את יום הולדתה השישה עשר, אך הזמן כאילו עצר מלכת: העבודה אינה נגמרת; הימים דומים זה לזה, אין ביניהם חגים, ימי הולדת או חופשות. היא ממשיכה ללקט את רגעי הקרבה והחסד כאשר הם נקרים בדרכה; מהאפשרות ללימודים או לקשרים חברתיים נואשה מזמן; והיא עצמה נראית כאילו עצרה את התפתחותה ונותרה ילדה קטנה, גם בגופה וגם בנפשה.

אין היא שתה לבה לזרימת הזמן שבעולם החיצוני. אירועים גדולים וקשים מתרחשים סביבה: פרעות של הערבים ביהודים, מלחמת העולם השנייה שהדיה מגיעים עד למפרץ חיפה. אמנם היא חשופה לירי של הפורעים בהיותה לבדה בשדות, ובהמשך היא שומעת מקרוב את ההפגזות של הגרמנים ובעלי בריתם, אך כל זה כאילו אינו נוגע בה. בהיותה מבודדת מחברת אנוש וממוסדות חינוך, אין היא חשה שמץ מגודלן ההיסטורי של ההתרחשויות. לבה אף אינו יודע פחד, גם כאשר מוחה מבין את קיומה של הסכנה. בתקופת ההפצצות מפונים לזמן מה ילדי הכפר, אך היא, שאינה נמצאת באף מסגרת, נשכחת מאחור. רות אינה מוטרדת מכך, היא עסוקה בהישרדות היום-יומית בלבד, בקיום הסיזיפי והעגום שלה. היא אינה פונה לבקש עזרה מאיש. אסור להישבר, היא משננת לעצמה, אלו חיי ועליי להתמודד עם בעיותיי בכוחות עצמי.

בתוך השגרה המתישה והמייאשת הזו, אין היא יכולה לחזות שראשית ישועתה תגיע, באורח בלתי צפוי, דווקא ממעשיו של אביה החורג.

קרית טבעון, 2011

כשרות מתארת כיצד נחרבו החיים שהכירה, כיצד ספגה מכה אחר מכה, היא נעה שוב ושוב בין הסיפור הקולקטיבי של בני דורה, הפליטים העקורים שההיסטוריה המטורפת של המאה העשרים טלטלה את חייהם לבלי הכר, לבין הסיפור האישי שלה, שבו נתלשה לא רק מן המולדת, משפת האם ומחיי השפע הכלכלי, אלא גם מזרועות האישה שהייתה עבורה מעיין החיים.

העלייה לארץ הצילה, קרוב לוודאי, את חייה של רות. היא חמקה מהמלחמה האכזרית שתשתלט על אירופה, ומשואת היהודים. משפחתה המורחבת נפוצה לכל עבר: אחותה של אָמה נמלטה עם משפחתה כמה שנים אחריה, רגע לפני המלחמה, לארצות-הברית; אחיה, שהיה נשוי לגרמניה, נשאר בארצו, עבר את המלחמה במחנות ושרד בקושי את התופת; אחותו של אביה ובעלה, שהיו עניים ולא יכלו לקנות את דרכם אל מחוץ לגרמניה, לא שבו מן המחנות. על פניו, הייתה רות בת-מזל, כמו רבים אחרים שנמלטו מאירופה לפני מלחמת העולם השנייה. אך נראה שבשל הממדים הבלתי נתפסים של החורבן והזוועה, איש לא שת לבו לאסונם של פליטים כמוה. מבלי שנגעו בה, החריבו הנאצים את עולמה: המשפחה איבדה את מעמדה ואת יכולת הפרנסה, אביה נפטר, והיא נעקרה מכל אשר הכירה, ובראש ובראשונה - מאנני שלה. לולא היטלר, אומרת רות, הכול היה לי.

אנני עצמה שילמה מחיר אישי על קשריה עם משפחת לייזר. לשווא חיפשה פרנסה כאומנת. איש לא אבה להעסיק אישה שעבדה אצל משפחה יהודייה. לאחר שנואשה מחיפושיה, החלה לעבוד במכבסה, ושם עבדה כל חייה. מתוך שרידי המשפחה המורחבת, רק את אנני ואת משפחתה תפגוש רות שוב בהמשך חייה.

כשרות מנסה להסביר את עוצמת השבר של יהודי גרמניה, היא מדגישה שחלק ניכר ממנה הגיע מתחושת הבגידה, מהתנפצות אשליית השייכות לגרמניה. הסכנה הגיחה מתוך מקום שהיה בטוח לחלוטין עבורם, מתוך תרבות שחשו שהיא שלהם, שסברו כי הם חלק בלתי נפרד ובלתי נבדל ממנה.

כאשר המכה, כואבת ככל שתהיה, מגיחה מאויב חיצוני, אין היא מערערת את יסודות קיומך בעוצמה שכזו, מסבירה רות.

האם יש בכך הקבלה גם לסיפורה האישי? אנני, שהייתה חלק כה בטוח בחייה - כמו חמצן, שאין אנו חושבים על קיומו עד שיש לנו חָסֶר בו - אינה שלה עוד. האשליה שאנני היא אם עבודה התנפצה על מזח הבריורקרטית הבריטית. ועל מי שנחשבה בעיני השלטונות לאָמה, אין היא יכולה לסמוך. גם בעולמה הפרטי, הסכנה באה מבית.

תחושותיה של רות הבוגרת כלפי אָמה, כמו אלו של רות הילדה, מורכבות. היא מתקוממת, כצפוי, על נטישותיה: גם על אלו המוחשיות, כמו השארתה בפנימייה, אך בעיקר על אלו הרגשיות והנפשיות, של אם שעמדה מן הצד כאשר בעלה הפך את בָּתָה, קימץ במזונה והעביד אותה בפרך; אם שלמדה לתואר דוקטור והסכינה עם העובדה שבָּתָה תפסיק את לימודיה בתחילת השנה השנייה של בית הספר היסודי; אם שלא ראתה כיצד בָּתָה הולכת ומתכנסת, מדוכאת נפשית וירודה פיזית, לא מתפתחת להיות נערה; אם שלא דיברה עם בָּתָה. כאישה בוגרת, אם לילדים וסבתא לנכדים, מתקשה רות לתפוס את גודל ההתנערות של אָמה ממחויבות כלפי ילדיה. היא סבורה כי רגינה חשבה שילדיה הם שצריכים לחוש חייבים לה, על כך שעשתה להם טובה והביאה אותם לעולם.

בר־בזמן, יש ברות חלק המנסה להבין את אָמה: אישה שעולמה חרב, כימאית מכובדת וליידי אִמְתִּית שהפכה לאלמנה מובטלת ולאחר מכן למהגרת ענייה בארץ זרה וקשה. את רוב הכסף שקיבלה ממכירת הבית בברלין, הוציאה על קניית ה'סרטיפיקטים' ועל דמי הנסיעה. כשהגיעה ארצה ושהתה עם בעלה במלון בחיפה, לא ידעה כיצד יוציאו את לחמם. כפי הנראה קיבלו הצעה להצטרף לקבוצת יקים שעבדה בחקלאות, ובשארית כספה קנו משק חקלאי ובנו בו בית. רגינה נאלצה להסתגל לחיים שונים לחלוטין מאלו שאליהם הייתה מורגלת, היא לא ידעה טעמה של עבודת כפיים מימיה ואף את עבודות הבית הפעוטות ביותר לא עשתה מעולם. לא היה לה כל מושג כיצד לגדל ילדים, שהרי זהו תפקידה של האומנת. בנוסף לכול, סבלה מיחס

מתעמר ורודני של בעלה החדש, שדרש ממנה לעבוד ללא הרף בעוד הוא עצמו מתבטל ודואג לעצמו בלבד.

רות נעה בין כעס להתרככות. לעתים היא מוחה על הצורך הפנימי להבין את אִמָּה, שהרי ילדה אינה אמורה לקבל את קשייה של האם כצידוק לכך שהיא אינה מקבלת את התנאים הבסיסיים לקיומה הנפשי. הרי אלו הבעיות שלה, היא אומרת, והיא הייתה אמורה להתמודד אֶתן בעצמה, ולא להפיל אותן על ילדיה.

מלבד זאת, משבר העלייה לא היה ייחודי למשפחתה. גם שאר המשפחות בכפר היו משכבת האליטה של יהדות גרמניה, וכולם חוו את הזעזוע של אובדן ממונם ומעמדם ושל ההכרח לעבוד עבודה קשה ולהתקיים בדוחק. אולם בצד הקושי, הם היו שבעי רצון מכך שהצליחו להיחלץ מגרמניה, במיוחד כשהחלו להגיע הידיעות המרות על גורלם של הנותרים מאחור. הם גם השקיעו מאמצים רבים כדי לאפשר לילדיהם לרכוש השכלה ולהשתתף בפעילות חברתית בתנועת הנוער. נראה שהם, בניגוד לאִמָּה, חשו מחויבות כלפי ילדיהם ואחריות לעתידם.

בכל זאת, כעסה של רות מופנה בעיקר כלפי היטלר וכלפי גרמניה הנאצית, שהרי אלמלא פרק שחור זה בהיסטוריה, הייתה זוכה להמשיך בחייה הנוחים, עם הורים אקדמאים ואמידים, כשאנני לצדה. כשעולים ניצוצות של כעס כלפי אִמָּה, היא ממהרת לבטל אותם ומדגישה את המרחק העצום שהיה ביניהן. כשאין בכלל קשר, היא אומרת, כשאין שום אהבה, גם אי־אפשר להרגיש כעס. ומלבד זאת, אימא אף פעם לא הייתה אֶתִי, ולכן גם לא יכלה לנטוש.

האם אפשר להרגיש כאב גם על העדרו של משהו שלא טעמת? השאלה עולה שוב ושוב במפגש בינינו. רות מביאה את עמדתה דרך אנלוגיה: אם גדלת רעב אינך יכול להרגיש בחסרוננו של האוכל, אך אם ידעת תחושת שובע הרי שתחושה את המחסור שבעתיים. משבר העלייה ארצה היה אפוא קשה במיוחד בשבילה, מאחר שידעה לפני כן את טעמו של גן עדן וחשה את כאב הנפילה. היא התאבלה על הטוב שאבד לה.

אך האם אין אדם יכול לכאוב את החסר גם מבלי לדעת בדיוק מהו הדבר החסר לו? האם אדם רעב שלא ידע מהו שובע אינו סובל? האם אי-אפשר לכעוס על אם נעדרת גם כשמעולם לא הייתה שם? ואולי תחושת החסר ברורה אז פחות, מעורפלת יותר, אך בכל זאת פוצעת? את הכאב על אובדנה של אנני רות יכלה לחוש באופן ברור, חד וכואב. אך נראה שזיכרון אהבתה סיפק לרות, בצד הכאב, גם מקור של נחמה ותקווה. אלמלא שנות ילדות מזינות אלו, האם היה בה את הכוח לשרוד את התופת שאחריה?

ולרות היו כוחות הישרדות רבים, שאותם היא גייסה שוב ושוב, גם כשנדמה היה שתמו, או שהם מתמודדים עם אתגר שמעבר לכוחותיהם. כבר בפנימייה בחיפה, למרות הנחיתה הקשה, היא החלה לעמוד על רגליה, ללמוד וליצור קשרים.

בהמשך, במשך, היא הפכה את העבודה הכפויה עליה לפעילות אהובה ורצויה, במקום לתופסה כעול וכנטל. אהבתה הישנה לטבע ולפעילות פיזית, כמו גם כושרה הגופני הטוב, סייעו לה להיאחז בעבודה הקשה כבקרש הצלה. היה לי מזל שעבדתי כל הזמן ושהאהבתי לעבוד, היא אומרת, העבודה הצילה אותי. כל חיי, וגם היום, הייתי חייבת להיות עסוקה כל הזמן, אולי יותר מדי. הייתה בכך, לדעתה, בריחה מסוימת: ממחשבות מטרידות, מרגשות קשים, מזיכרונות מציפים. אולם נראה שלרות לא הייתה ברירה לעתים אלא לברוח, ולפחות הייתה זו בריחה בלתי מזיקה, ואפילו מועילה. "בריחה טובה", היא מכנה אותה. הבחירה בעבודת כפיים, בטבע ובחקלאות, תמשיך ותעבור כחוט השני בין פרקי חייה.

גם היכולת להאמין בקשר אנושי מיטיב וליצור אותו, שנוצרה ודאי בזכות הקשר עם אנני ועם אבא, עמדה לצדה של רות בדרכה: היא השכילה לעורר חיבה בלבבות אלו ששתו לפם למצבה, ללקט מהם את טיפות הצוף המתוקות של חום ואכפתיות. וגם כשאלו לא היו בסביבה, לא ויתרה וליקטה את הצוף הזה מבעלי החיים שמסביבה. הקשר עם בעלי חיים, שהחל עוד בגרמניה והציל אותה בכפר ביאליק, ימשיך לעשות עמה חסד כל ימיה.

מעניין שאחד הספרים שהיא זוכרת מתקופה זו הוא 'שלושים וחמישה במאי' של אריך קסטנר, ספר שכולו פנטזיה, ועוסק בילד שלא יכול היה לדמיין. רות יכלה גם יכלה, והיכולת לקיים לעצמה עולם של פנטזיה היוותה בשבילה מפלט ומקור כוח. יכולת זו נרכשה, קרוב לוודאי, בשנים הראשונות שלה בגרמניה, כשהייתה מוחזקת בחיק אהבתה של אנני ויכלה לשחק משחקי דמיון ולשמוע סיפורים. בכפר ביאליק, גם כאשר האנשים היו מנוכרים, הרעב הציק והגוף דאב, איש לא יכול היה לקחת ממנה את האפשרות לדמיין.

רות יכלה לדמיין את עצמה בעולם טוב יותר, משום שהיא חוותה עולם כזה וידעה שהוא קיים. זיכרון השנים הראשונות סיפק לה, בצד הכאב, את האפשרות לדמיין מקום טוב ואולי גם להאמין שתוכל להיות חלק ממנו, כפי שהייתה בעבר. אולם אמונה זו לא תמיד שרדה את עינויי ההווה. לעתים נדמה היה לה כי כך אמורים חייה להתנהל וכך ימשיכו. הטוב שמור לאחרים, לילדי המשפחות האחרות שבכפר, אלו שחיו מסביבה ושתקו.

רות מנסה להסביר לעצמה את שתיקתם הבלתי נתפסת של אנשי הכפר לנוכח מצבה. הם יקים, היא מסבירה לעצמה, פולנים או רוסים או מרוקאים לא היו שותקים אלא מוציאים אותי מהבית. יקים הם כמו גרמנים, רק יהודים, היא אומרת שוב, כל אחד רואה רק את טובתו שלו לנגד עיניו, איש אינו דואג לאחר. אולי גם פחדו להתערב כי הבינו שקורט הוא אדם אלים וחששו להסתבך עמו.

ובכל זאת, גם מיטיביה היו יקים: הגברת לינדנר, הגברת היימן, גדעון פינקלשטיין. חלקם נשאו צרות ואסונות משלהם: הגברת לינדנר, שהייתה אשת רופא אמידה ומכובדת בגרמניה, הפכה בארץ לחלבנית. אם לא די בכך, היא אף הייתה מטופלת בילד הסובל מפיגור וידעה ימים קשים בטיפול בו; בני הזוג פינקלשטיין עלו לארץ ללא הורים, ואיבדו את משפחותיהם בשואה. הם בנו את חייהם מאפס, בעשר אצבעותיהם, ובכל זאת מצאו מקום בלבם לדאוג לילדה הזרה שפגשו. ורק אמה עסוקה הייתה באסונה שלה בלבד.

את כל אותם מיטיבים, שרות מכנה "אנשים טובים באמצע הדרך", היא אוספת במשך השנים, מאמצת אל לבה ואינה שוכחת, את חלקם היא גם תפגוש בהמשך. עם הזוג פינקלשטיין תעמוד בקשר עד יום מותם, ולאחר מכן תשמור על קשר עם צאצאיהם.

רות מדגישה שוב ושוב שהקושי הפיזי, קרי - המכות, הרעב והעבודה הקשה - היה החלק הקל בהתמודדות שלה. הקושי הנפשי הוא שהיה משמעותי יותר: המחסור באהבה, הבידוד החברתי, ובעיקר - הפגיעה שנגרמה כתוצאה מהוצאתה מבית הספר והרחקתה מחברת הילדים. היא מצרה על כך שלא הוחל חוק חינוך חובה באותה תקופה. אביה החורג, שהעדיף לא לשלם על חינוכה ובמקום זאת להרוויח עוד ידיים עובדות במשק, לא נתקל בכל התנגדות מבית או מחוץ. גם ארנסט אחיה נשלף מבית הספר באותו זמן, אולם הוא היה מבוגר ממנה ולכן הספיק ללמוד מעט יותר. אלמלא היחסים המרוחקים שביניהם, יכלו אולי השניים, אח ואחות, לחוות שותפות גורל, להוות משענת זה לזו, קרש הצלה מפני הבדידות. אולם לרוע המזל, המציאות הייתה רחוקה מכך, רחוקה עד כדי כך שבחזיוניתה של רות היא הייתה הילדה היחידה ב'ביאליק' כולה שלא ביקרה בבית הספר.

פצע הניתוק מבית הספר ילווה את רות כל חייה. שנים רבות מאוד תישא עִמה את רגשות הנחיתות ועִמן תחושות של הליכה בשולי החברה. הרבה שנים הלכתי עם ראש באדמה, היא אומרת, ותמיד הרגשתי ציפור משונה. היא תישא עִמה גם את תחושת ההחמצה ("פספוס חי"), על כך שלא הקשיבה לעצתם של בני הזוג פינקלשטיין להצטרף למוסדות של עליית הנוער, שהרי הייתה לה אז הזדמנות להשלים את השכלתה בחברת שווים לה, בני נוער בודדים שהפסידו לימודים בשל מלחמת העולם ולא ידעו כלל עברית. אולם נראה שבאותם ימים לא יכלה לדמיין אפילו את האפשרות שתוכל להיות בעמדה שווה לבני גילה.

עד גיל שש עשרה וחצי חיה רות בעולמה המנותק הן מסביבתה והן מציר הזמן. היא נותרה ילדה קטנה, העסוקה בצרכיה הלא מסופקים - אהבה, חום, אוכל, השכלה. תפיסת העולם שלה לא הבשילה בשל המחסור באינטראקציה עם בני

גילה. היום, היא מספרת, לה עצמה קשה לדמיין כיצד תפסה את העולם אז, ודאי יהיה קשה עוד יותר למישהו מבחוץ להבין. "תפיסת עולם מעוותת", היא מכנה אותה. את חוסר הידע שלה, למשל, פירשה כטיפשות, מאחר שלא יכלה לתפוס שידע הוא דבר נרכש, שאפשר לשכוח ושאפשר להשלים.

גופה היה באחת עם נפשה, ולא התפתח באופן נורמלי. השילוב של עבודה פיזית קשה ותת-תזונה הביא לבעיות גדילה. היא נותרה נמוכה, צנומה ולא מפותחת, ואת הווסת קיבלה רק אחרי גיל שבע עשרה. היא לא ידעה אפילו שהדבר אמור להסב לה דאגה. וכי מניין תדע?

רות הייתה מנותקת לא רק מרוב האנשים שמסביבה אלא גם מההתרחשויות ההיסטוריות הדרמטיות של התקופה, אף שהן הגיעו עד פתח ביתה ממש. במאורעות 1936-1939, פגעו ערבים ביהודים, והיא עצמה חוותה כדורים שורקים בסביבתה. בציר התנועה מהקריות לחיפה נסעו ברכב משוריין, ותושבי קרית ביאליק ידעו גם פגיעות בנפש. מאוחר יותר, במלחמת העולם השנייה, הפגזו גרמניה ובעלות בריתה את חופי המפרץ מן הים, ורות שמעה את הפצצות שנפלו גם בקרית מוצקין ובקרית חיים. למרות הכול, לא זכור לה שחוותה פחד. כשהיא מנסה להסביר כיצד ייתכן הדבר, היא אומרת בפשטות מצמררת שלא פחדה למות, אולי אפילו ייחלה לכך שתיפול עליה פצצה ותשים קץ לחייה. מה כבר היה לי להפסיד, היא אומרת, החיים לא נראו כמו משהו ששווה לחיות אותם.

בנקודה זו אפשר לחזור ולתהות על הדמיון ועל השוני בינה לבין אביה: כאשר התמודד האב עם פציעה פיזית שכמעט והביאה למותו, חזר בכוח נחישותו להיות ספורטאי, אולם את הקושי הנפשי שחווה כשעלו הנאצים לשלטון - התקשה לשאת. כמוהו, גם רות התקשתה יותר לשאת את הסבל הנפשי, אולם בניגוד אליו היא נותרה בחיים. זה לא באופי שלי להרים ידיים או לבקש עזרה, היא אומרת. היא שרדה בעיקשות ואף בנוקשות. במשך כל השנים הללו נמנעה מלבכות, אפילו ביחידות, ואינה זוכרת את עצמה חולה אפילו פעם אחת. בדיעבד, היא מצרה על כך שהייתה חזקה כל כך כלפי חוץ. אולי אם הייתי נשברת ומתמוטטת, הייתי מקבלת סיוע, היא אומרת.

אך האם יכלה להאמין בכך כילדה? האם יכלה לשאת את הסיכון שתרפה ותבקש ידיים מחזיקות ואז תישמט שוב?

רות חיה בין מציאות לפנטזיה. במציאות הייתה שקועה במאמצי הישרדות בלתי פוסקים. בפנטזיה - ריחפה בעולמות טובים ונעימים. היא לא יכלה לדמיין כל גשר בין עולמות אלו, ולא המתינה אפילו לחלון ההזדמנויות שעמד להיפתח.

תמונת המחזור היחידה של רות: כיתה א', בית ספר ביאליק בחיפה.
רות יושבת, שלישית מימין

עובדים במשק בכפר ביאליק - תמונה משותפת ונדירה ביותר של רגינה, ארנסט ורות

רות עובדת על סוס במשק

ידידה הטוב ביותר של רות

פרק רביעי: הנמלטת

כפר ביאליק, 1943

ההזדמנות לשינוי מגיעה מכיוון לא צפוי: רות מגלה שקורט, אביה החורג, הוכנס לבית הסוהר. מסתבר כי בשעה שמשפחתו עבדה עבודת כפיים, חיפש הוא דרך נוחה להרוויח כסף. מאחר שהימים ימי מחסור במזון, הוא סחר במצרכים משובחים שמכרו לו חיילים בריטים ממחנה 'כורדני' הסמוך. השמועה אומרת שחיילים שנתפסו הסגירו אותו והוא עומד בפני משפט.

אִמָּה של רות מודאגת ומחפשת דרך לחלץ את בעלה מהכלא. היא מחליטה למכור את המשק כדי לגייס כסף לשחד את השופט. התכנית מצליחה, אך המחיר כבד. הקונים מסכימים אמנם לפינוי הדרגתי של הבית, אך מבקשים שלפחות חדר אחד יעבור לרשותם לאלתר. המועמדים הטבעיים לסילוק הם כמובן רות ואחיה. רגינה וקורט שוכרים בשבילם, מאחד החקלאים בכפר, 'בית אימון' (בית גידול לאפרוחים) שהוסב למגורים. זוהי קורת גג, לא יותר מכך. קר שם ואין חשמל, אך רות אינה מתלוננת, רעב וקור סבלה ממילא, ובחדרה החדש היא לפחות חופשייה לנפשה. היא ואחיה ממשיכים לעבוד במשק המשפחתי ובמשקים נוספים ולהעביר את שכר עמלם לאִמָּם ולבעלה.

לכאורה, החיים אינם משתנים מן הקצה אל הקצה, אולם נראה כי המרחק הפיזי שנפתח בינה לבין הבית, מאפשר למרחב נפשי להתפתח, ולצלילים חדשים לחדור. רות מתחילה לשמוע סביבה קולות המעודדים אותה להתנתק מבית אִמָּה. לשם מה לך להגיע הביתה, מדברת אחת ממכרותיה על לִבָּה, הרי שם את חוטפת מכות ובקושי מקבלת משהו לאכול. ממילא עובדת את אצל חקלאים אחרים, קחי את הכסף שאת מרוויחה, שלמי בו את שכר הדירה וקני בו אוכל לעצמך.

ההבנה שהיא אינה חייבת להמשיך את חייה באופן שבו התנהלו עד כה, חודרת אט אט להכרתה של רות ומעוררת בה פליאה. המחשבה על אפשרות אחרת נרקמת לאִטָּה, כמו קורים דקים שמצטרפים זה לזה, נטוים באמצעות

קולותיהם של אנשים מהכפר, ונאספים בתוכה לאריג שמשמעותו שחרור וחופש. היא מתמלאת בפנטזיות נעימות, מדמינת כיצד חייה משתנים מן הקצה אל הקצה, כיצד העתיד נפרש לפניה והוא מלא בטוב.

רות אזורת עוז ועושה את הצעד הראשון: היא מפסיקה לעבוד במשק של אִמָּה ושל אביה החורג וחדלה לבקר בביתם. הם מַצְדֵּם אינם מביעים כל מחאה ולא עושים כל ניסיון להשיבה, ואפילו לא לחדש את הקשר עִמָּה. ארנסט, אחיה, ממשיך בינתיים לעבוד אצלם ולבקרם, עד שיום אחד שומעת רות כי באחד מביקוריו הצליף בו אביהם החורג קשות באמצעות שוט. היא משוחחת עִמו ומשכנעת אותו לא לשוב לשם עוד. הוא מוצא עבודה במחלבה, ויוצא כמוה לחיים עצמאיים. רגינה וקורט מתגוררים עוד זמן מה בבית שנמכר, וכאשר מגיע זמנם להתפנות הם שוכרים חדר בקרית ביאליק. רות מתנתקת מהם כליל לשנים ארוכות. וכי מה בכך, היא אומרת לעצמה, ממילא לא היה בינינו כל קשר גם כשנפגשנו. מוטב כך.

שנה או שתיים חולפות, ורות נחשפת לרעיון נוסף: למה שלא תתגייסי לצבא הבריטי, מציעה אחת הנשים בכפר, תצאי קצת מפה, תתנתקי מהאווירה של הכפר. הרעיון לברוח מכל מה שהיא מכירה - מזיכרונותיה בכפר, ממאבק הקיום, מהמגורים עם ארנסט שתמיד מלא כעסים וטענות כלפיה, מילדי המושב שמסלולה ניתק ממסלולם - קוסם לה, נושא ניחוח מתקתק של התחלה חדשה. היא מתחילה בהליכי קבלה לצבא הבריטי, אך סבורה שסיכוייה נמוכים, משום שמלחמת העולם תמה זה מכבר. המעטפה שמגיעה כעבור כחודש, נושאת עִמה בשורה מפתיעה ומשמחת. בנובמבר 1945 מתגייסת רות לצבא הבריטי, ומוצבת לשרת במחנה בירושלים כמוכרת בקנטניה.

ההטבה הגדולה ביותר בשירות הצבאי היא שפע המזון: לראשונה מזה שנים רבות, רות זוכה לאכול לפי צורכה, ואפילו מתפנקת בארוחות חמות (מאז עברה לגור ב'בית האימון', לא הייתה לה כל דרך להתקין לעצמה ארוחה מבושלת). היא שיכורה מתחושת השובע שבבטנה, וזו לבדה מהווה סיבה מספקת להישאר בצבא הבריטי לנצח. היא גם נהנית מכך שאינה צריכה לדאוג לשאר צורכי קיומה: את 'בית האימון' היא מחליפה בקורת גג ראויה

ובטוחה, ואת הסמרטוטים שנהגה ללבוש היא ממירה במדים. פתאום היא לבושה כמו כולם ואינה חריגה עוד למראה.

אולם בניגוד למראה הגוף או לתחושת הבטן, את תחושות הלב אי-אפשר לשנות בנקל. מעצם עיסוקה, רות נמצאת בחברת בני גילה, ודאי יותר מכפי שהייתה בכפר ביאליק, אך הקשר שלה עמם נותר מצומצם. מה לי ולהם, היא תוהה. היא ממשיכה להרגיש שונה, זרה, נחותה, ולכן עודנה סגורה ונבוכה בחברה. המגע עם בני גילה, מגע שזמן רב כל כך ייחלה לו, מפגיש אותה עם כאב גדול, כאב הפער בינם לבניה. הם למדו, והיא לא. הם יודעים כיצד לתקשר, והיא לא. להם יש בית אוהב, בית לשוב אליו בחופשות ולכתוב אליו על קורותיהם, ואילו היא בודדה בעולם, ללא גב תומך.

זמן מה היא ממשיכה לבלות את חופשותיה בכפר ביאליק, ולנה שם עם אחיה שמוסיף להתגורר ב'בית האימון'. המגורים המשותפים אינם נעימים במיוחד. יום אחד היא רבה אֶתוּ ונפגעת ממנו באופן כה עמוק עד שהיא עוזבת אותו באמצע הרחוב ומבכרת לישון תחת כיפת השמים. לימים, לא תזכור על מה ולמה רבו, אך את תחושת העלבון היא תמשיך לשאת. היא חדלה להגיע אל הכפר גם בחופשות.

כמו בתחנות אחרות בחייה, גם בבסיס הצבאי מוצאת רות נפש טובה שפורשת עליה את חסותה. זוהי תמר אשל, מנהלת הספרייה. רות עוזרת לה בעבודתה, ובעיקר נהנית מתשומת לִבָּהּ ומיחסה האוהד. תמר, שידועת כי אין לרות בית ללכת אליו, מזמינה אותה באחת החופשות להצטרף אליה לביקור בלבנון הקסומה. תמר היא אקדמאית, מבוגרת ומכובדת ממנה, והזמנתה מרגשת את רות עד מאוד. נוספת לכך ההתרגשות מטיול גדול, הראשון מאז עלייתה ארצה. בחופשה היא סופגת בהנאה את המראות, כמו גם את קרבתה של בת לווייתה.

אולם עד מהרה היא עומדת בפני פְּרֵדָה נוספת: המלחמה כאמור תמה מזמן, ואחרי כאחד עשר חודשי שירות, נאלצת רות להיפרד מכל הטוב שמצאה בצבא הבריטי. בספטמבר 1946 היא משתחררת. שוב היא צריכה לחפש את

דרכה, ללא כל בית לחזור אליו או להיתמך בו. אפילו מיטיביה הגדולים, הזוג פינקלשטיין, אינם יכולים לעזור, משום שהם מתגוררים עדיין באותו חדר בבית ילדותה שבמשק, שכעת מצטופפת בו גם התינוקת שנולדה להם.

בכל זאת, רות מוצאת במי להסתייע. היא מתארכת לתקופה קצרה אצל גברת לינדנר החלבנית. כעבור שבועות מספר, בעקבות מודעה שהיא מוצאת בעיתון, היא מתחילה לעבוד כחדרנית במלון 'קליה' שעל שפת ים המלח. שוב היא יכולה לנשום לרווחה, יש לה כל מה שהיא זקוקה לו: קורת גג לראשה, אוכל בכרסה ומעוות ספורות בכיסה. אחת האנקדוטות שתזכור מימים אלו היא על זוג חביב ומכובד שמגיע למלון, וחדרו נמצא בתחום אחריותה. בבוקר מבקשת האישה שרות תגניב עבורה את העיתון מחדר הקבלה, כדי שלא תצטרך להזמין גיליון ולשלם עליו בכספה. שמותיהם של בני הזוג לא אומרים הרבה לרות, שעדיין עסוקה כל כך בקשיי הקיום שלה, מנותקת מענייני העולם שמסביב, מהמדינה היהודית ההולכת ונרקמת. בני הזוג הללו היו דוד ופולה בן גוריון.

המלון הנחמד בקליה פתוח רק בעונת החורף, ובסוף מרץ 1947, בתום העונה, צריכה רות לעזוב גם אותו. היא נעזרת שוב בגברת לינדנר, שפותחת בפניה בנדיבות את ביתה עד שתמצא עבודה חדשה. רות אינה מודאגת כלל. אחרי הכול, אם יש דבר שהיא סומכת עליו הרי זהו כושר עבודתה ויכולתה לטפל בעצמה. היא הלא עושה זאת מגיל רך כל כך. במקום בדאגה, מלא לבה בתקווה לעתיד טוב.

קרית טבעון, 2011

פגישתנו מתקיימת הפעם בחג הפסח, והדימוי המתבקש לפרק זה בחייה של רות הוא יציאה מעבודות לחירות. רות עזבה סוף-סוף את הבית המתעמר בה, ויצאה לחיים עצמאיים שבהם היא אדון לגורלה. אך כמו בסיפור יציאת מצרים, אולי בכל סיפור של שחרור, הדימוי הזה עלול ליצור רושם רומנטי מדי. המציאות הייתה מורכבת בהרבה: רות חוותה אמנם הקלה,

שחרור מהסבל הפיזי, מהרעב ומהמכות, אולם הסבל הנפשי, שהיה תמיד המשא הכבד יותר, לא חלף, ובמובנים אחדים אפילו הפך לכבד יותר. הייתי משוחררת מהכול, היא אומרת, אבל לא הייתי אדם שלם.

המגע עם בני האדם, מגע שכה השתוקקה לו בשנות בידודה, לא רק שהיה חדש ומסובך עבורה, אלא גם הביא עמו סבל נוסף: הוא הגביר את רגשות הנחיתות, הזכיר את מה שלהם היה ואילו לה חסר כל כך: השכלה, חברים, בית. הניסיון ליצור קשר עם בני גילה הבליט גם את השוני שלה: היא תקשרה כילדה קטנה, לא הבינה את הקודים החברתיים, את הרמזים הלא מילוליים. לא עברתי תהליכים נורמליים של התפתחות, היא אומרת, ולכן משהו נפגע, הקשרים המתאימים במוח לא נוצרו. היא סחבה עמה נכות שאינה נראית לעין. אפשר להוציא את בני ישראל ממצרים, אומר הפתגם, קשה יותר להוציא את מצרים מבני ישראל.

המפגש בין הפנטזיה למציאות לא היה פשוט. בשנות הסבל חלמה רות על מציאות טובה יותר, אלא שהפנטזיה שלה לא נשענה על ציפיות מציאותיות. אותה פנטזיה, שהצילה אותה מקריסה (במילים שלה: "החזיקה אותי לא לרדת לגמרי מהפסים"), הביאה אותה לקוות לעתיד טוב כל כך, עד כי ברור שהיא עמדה בפני התפכחות ואכזבה. אדם שסבל כל כך הרבה, היא אומרת, חולם שיקבל על כך פיצוי. אם היה לי כל כך רע, הוא חושב, עכשיו צריך להיות לי טוב. זו מחשבה טבעית כל כך, אך ב־בזמן כה נאיבית. במציאות פגשה רות עולם שאינו מחכה להזדמנות לפצותה על סבלה אלא מציב בפניה את קשיי הקיום, ללא כל התחשבות מיוחדת המבוססת על צדק היסטורי, ממש כשם שפגשו בני ישראל את מדבר סיני.

אך המדבר אינו שומם לחלוטין. כמו בני ישראל, שזכו מפעם לפעם לנסים קטנים או לנווה מדבר מחיה נפש, גם רות זכתה לסיוע מעת לעת. הסיוע הראשון היה בעצם נטיעת הרעיון לצאת מהשעבוד, וסימון הדרך לעשות זאת: קחי את משכורתך אלייך ודאגי למחייתך. משעשתה את הצעד הזה, באו העצות והתמיכות בזו אחר זו: רעיון הגיוס לצבא הבריטי, האירוח של גברת לינדנר בתקופות מעבר בין מקום עבודה אחד למשנהו, התמיכה

והעידוד של הזוג פינקלשטיין, ובצבא - פרישת החסות של מנהלת הספרייה תמר אשל, מי שהפכה בהמשך לחברת כנסת ולאשת ציבור. גם את הצבא הבריטי רואה רות כמיטיב ועושה חסד: כשגויסתי, המלחמה כבר תמה, היא אומרת, אני מניחה שקיבלו אותי מתוך רחמנות, אחרי ששמעו את סיפורי וראו את מצבי הגופני.

חייה של רות מלאים באנשים מיטיבים, ועוד נפגוש אותם בהמשך הדרך. מה יש בה שמושך ומגייס את הטוב באדם שמולה? האם זה הצורך הילדי שהיא מקרינה? האם זה הצמא לאהבה ולחום שמבצבץ וקורא להרוות? האם זהו הניצוץ המקווה, המאמין בטוב, שנשמר למרות כל הרע שאיים להחריבו? האם זו היכולת שלה להכיר תודה ולהשיב אהבה? תהינה אשר תהינה הסיבות, המשיכה עובדת ומצילה את רות פעם אחר פעם.

מן העבר השני, מול כל גילויי האנושיות, עומד הנתק מהמשפחה. הלב ממאן לקבל את האפשרות של נתק מוחלט שכזה, של אם ובתה שאינן יודעות אפילו אם השנייה חיה או מתה. הלב מתקשה גם לעכל את עמדתה של רות מול הנתק: לא הרגשתי דבר, היא אומרת. לא היה כל ניתוק כי גם קודם לא היה לי קשר אֶתה. נדמה כאילו הקשר המנותק עם האם מותיר בנשמתה גוש אטום, אדיש, ומרוקן כמעט מרגשות.

בכלל, כשרות מתארת את התקופה הזו, היא כמעט ואינה מביעה רגשות. בקושי רב אפשר לחלץ ממנה רסיסים מהם. ואולי הדבר מעיד על האווירה שבה חיה בשנים אלו: כמו בני ישראל במדבר, רות יצאה לחופשי אך עדיין עסוקה הייתה בעיקר בקיום פיזי. בתיאוריה בולטת אווירת ההישרדות: היא חיפשה מקום ללינה, כסות לגופה, מזון לקיומה, וכל מקום שבו שהתה נמדד על פי מדדים אלו. לפחות לאכול היה לי כמו שצריך שם - זהו המשפט הרווח בפיה לתיאור מקום טוב שנתגלגלה אליו. לפני הכול, עמדו הצרכים הקיומיים. רק כעבור זמן, ובאופן הדרגתי, היא תפנה לתור אחר צרכים אחרים: נפשיים, רגשיים ורוחניים. לפני כן, עליה להניח את אבני היסוד לחייה החדשים.

רות ותמר אשל בטיול בלבנון

פרק חמישי: צעדים ראשונים של עצמאות

קרית ביאליק, 1947

אבן היסוד הראשונה שמניחה רות בבניינה החדש היא עבודה יציבה שניתן להתקיים ממנה. בעת שהותה אצל רות לינדנר פונה אליה מכר ותיק נוסף, חיים אולמן שמו, שמכיר אותה עוד מילדותה בכפר ביאליק. חיים הוא אגרונום במקצועו, והוא מספר לה על עבודתו בחוות ניסיונות חקלאיים שהקימו הבריטים בעכו. למה שלא תבואי לעבוד אצלי, הוא מציע, אלמד אותך את מה שנחוץ ללמוד, וידיים חרוצות הרי ידוע לכול שיש לך.

וכך מגיעה רות לעבוד בחווה, שם היא עוסקת בטיפוח זנים של ירקות. היא שבה בחווה אל עבודת הכפיים, אל המרחבים הפתוחים, אל האדמה הטובה. חלק מהעבודה מוכר לה היטב: זריעה, עישוב, קטיף; חלק אחר של העבודה חדש לה: חיים מלמד אותה לשקול ולמדוד, לקרוא ולרשום את הנתונים, וכבר היא נמצאת בעמדת יתרון על העובדות הערביות בחווה, שכישוריהן מסתכמים בעבודה פיזית.

רות אוהבת את עבודתה. במיוחד היא נהנית מתהליך ההכלאה, תהליך עדין, ממושך ומדוקדק של רבייה וברירה, שתכליתו לשלב בין תכונות טובות של זנים שונים כדי ליצור זנים משובחים יותר. זיכרון תהליך יצירה זה יישאר אֶתה לפרטיו: אוספים בפניצטה את אבקני העגבנייה לפני מועד ההבשלה של הצמח, שומרים אותם בשקית עד למועד ההבשלה של העלי, ואז מפרים את הצמח באבקנים שנאספו מן הזן הרצוי. את הזרעים שנוצרים מגדלים, ומתוכם בוררים שוב ושוב את הצמחים בעלי התכונות הרצויות, ושוב מרבים אותם. בתהליך מרגש כזה היא יוצרת זן הנקרא על שמה - עגבניית רות.

בערבים, בסופם של ימי עבודה מפרכים אך גם מספקים, חוזרת רות לחדרה השכור בקרית ביאליק, אותו היא חולקת עם בחורה צעירה אחרת. אין לה כל קשר מיוחד אֶתה, רק עניין משותף: להזיל את הוצאות הדיוור, כדי שדמי המחיה יהיו נסבלים. באותם הימים, הסדר כזה נחשב מקובל ושכיח.

מחוץ לחדר, משהו בעולמה החברתי מתחיל בכל זאת להשתנות: העובדה שהרעב כבר אינו מציק לה ומאבק ההישרדות הופך לרגוע יותר, מאפשרת לה לפנות מעט החוצה, אל העולם האנושי. הרגשתה משתפרת והיא מרשה לעצמה להתחיל לתקשר עם האנשים שמסביבה. היא יוצרת קשרים עם עמיתיה לעבודה, מגלה שאפשר לעבוד בחברת אנשים ולא רק לידם.

הקשר עם רחל וגדעון, שעוברים סוף-סוף מן החדר במשק לדירה שכורה, מתהדק. שני היתומים הנפלאים הללו פורשים את חסותם לא רק על רות, אלא גם על אסופים רבים כמותה, ודירתם מתמלאת נשמות בודדות המוצאות בה מקלט משותף. המוסד הלא רשמי הזה מקבל את הכינוי 'קיבוץ פינקלשטיין', ואל דלתותיו הפתוחות תמיד באים חבריו לבקר, להתארח, לחגוג יחד את החגים. הם מכירים זה את זה ומתנחמים זה בזה. רק ביניהם יכולה רות לחוש סוף-סוף בנוח. שם היא פליטה בין פליטים, שווה בין שווים. בכל המקומות האחרים היא מרגישה עדיין בשוליים, גם אם כבר אינה זרה מוחלטת.

בלילות היא משתתפת, כמו כולם, בפעילות של ארגון 'ההגנה'. אין היא מעורבת כלל בהתרחשויות הפוליטיות או בלהט האידיאולוגי, היא פשוט עושה את מה שעושים כולם, את מה שמצופה ממנה לעשות. פעמים אחדות בשבוע יוצאת רות בלילות לאישי עמדות תצפית, ועל אף שהיא אינה שווה בהן לבדה, השמירות הללו עוברות בשקט, ללא אינטראקציה של ממש, ללא תחושה של שייכות.

כשפורצת מלחמת השחרור, רות נמצאת בחווה. אחד מהעובדים הערבים מזהיר את עמיתיו היהודים שמוטב להם לצאת דרומה לפני שהדרך תיחסם. הם מנסים להציל חלק מהזרעים המוכנים לזריעה וממהרים להסתלק מן המקום. עכו מנותקת מן הקריות, אך שושלת הירקות אינה מתנתקת: הזרעים מועברים לאדמות באזור עמק יזרעאל, ועבודת הטיפוח נמשכת. רות, שמתייצבת לשירות צבאי, מקבלת דחיית שירות של כמה שבועות כדי להשלים את תהליך ההעברה.

המשימה החקלאית מתבצעת תחת אש: הדרכים מלאות בליגיונות ערביים

והנסיעה בהן הרת-סכנה. גם בזמן עבודתם בשדות, רות וחבריה חשופים. באחד הימים הם עובדים בשדה הסמוך לקיבוץ גניגר, ולפתע נשמעים קולות של ירי פגזים, המגיעים מן ההר, מכיוון נצרת. הם ממהרים להשתטח בשדה, והאירוע עובר בשלום. באחת השמירות במגדל המים בכפר ביאליק, הם מתצפתים על תחנת המשטרה בשפרעם עקב ידיעות על כוונות הבריטים לנטוש אותה, ואז מדווחים לכוחותינו ברגע האמת מתי כדאי לתופסה. רות מבינה את הסכנות שהיא חשופה להן, אך כמו בתקופת הפרעות, או בזמן מלחמת העולם, היא מנותקת מכל תחושה של פחד.

אולם הפעם אין היא מנותקת מהחברה: מלחמת העולם עברה עליה בבידוד מוחלט מהסביבה, ובה הייתה עסוקה באבל שלה על גורלה ובמאמצי הקיום הנדרשים ממנה. במלחמת השחרור רות היא כבר חלק מן המאמץ הלאומי, גם אם אינה מרגישה לגמרי חלק מן הלאום ומההתרחשות המרגשת של פעמי העצמאות. היא עסוקה עדיין בצעדי העצמאות הפרטיים הראשונים שלה.

כשהיא מתגייסת ל'כוחות המגן', שיהפכו ברבות הימים ל'צבא הגנה לישראל', מודיעים לה שקיים מחסור בנהגי משאיות. אחד הקצינים מזמין אותה לעלות על מושב הנהג של ג'יפ, מראה לה כיצד לתפעלו ועורך עמה תרגול קצר, וכבר היא מקבלת רישיון לרכב שמשקלו עד 15 טון. חושיה הטכניים עומדים לצדה, והיא מעבירה משאות ממקום למקום ללא קושי. לילה אחד, שאותו תזכור במיוחד, היא נשלחת לחוף הים כדי להביא משלוח שהגיע בספינה. הדריכות וההתרגשות באותו לילה יוצאים מגדר הרגיל: המשלוח המיוחד הוא נשק שהגיע בדרך לא דרך מצ'כיה, נשק שעתיד לשמש את העם הנלחם על קיומו ועל עתידו.

משהו מאווירת הלכידות של העם הנאבק על גורלו מגיע בכל זאת גם אל רות: מכריה בצבא, שיודעים כי אין לה בית, מזמינים אותה לבוא ולהתארח אצלם בחופשות. רות הגאה מסרבת להיענות להצעותיהם מאחר שהיא יודעת שלא תוכל להשיב להם הזמנה. במקום זאת, היא מתארכת אצל משפחת פינקלשטיין, שעברה בינתיים לבית משלה. היא ישנה שם בחדר הילדים, שבו כבר שוכנים ילדה ותינוק. והיא אינה היחידה: 'קיבוץ פינקלשטיין'

מארח חיילים רבים כמותה, והאווירה עליזה וחמה. שם היא גם זוכה לחוש מחזרת לראשונה בחייה. כמה מן האורחים הגברים מביעים בה עניין ומנסים להתקרב אליה. רות נהנית מן התחושה החדשה: מתשומת הלב, מהתעוררות חלקים שהיו כה רדומים בתוכה, מההכרה החדשה בנשיותה. אולם לבה אינו יוצא אל איש מהם.

הוא מתעורר לראשונה באחת ההפוגות שבין הקרבות, כשהיא מתארכת לשבוע בבית הבראה צבאי בירושלים. מי שמעיר את לבה הוא חייל צעיר שהיא פוגשת שם. קיבוצניק, יתום מהורים וגלמוד. נפשותיהם של שני הילדים הבודדים הללו יוצאות זו אל זו, והם מרגישים שהם מבינים זה את זה היטב, למרות היכרותם הקצרה. שניהם עברו מסלול חיים פוצע, שניהם ידעו בדידות, שניהם התבגרו בדרך לא שגרתית שהותירה אותם ילדותיים באורח חשיבתם. הם נפגשים רק פעמים ספורות, אולם נדמה לרות ששותפות הגורל שלהם מחברת ביניהם באופן רב עוצמה. אולי, היא מעזה לקוות, אולי יש כאן הזדמנות למשהו טוב. אולם אז, ללא אזהרה מוקדמת, הוא נעלם מחייה. הוא אינו מופיע לפגישה שקבעו, והיא אינה שומעת ממנו יותר. היא אינה תמהה על כך, הסיבה להעלמו ברורה לה כשמש: מובן מאליו שהוא אינו מעוניין בי, היא חושבת, וכי מדוע שירצה בי, הרי אין לי כל דבר טוב להציע. רות בולעת גם את הנטישה הזו, היא הרי מורגלת בנטישות גדולות יותר. רק אחרי שנים ייוודע לה במקרה כי הנער ההוא נהרג במלחמה, כפי הנראה בקרבות בדרום.

עם שוך הקרבות, רות עוברת תפקיד. חיל הנשים הוקם, וקצינת ח"ן הראשית זקוקה לנהגת. רות מסתדרת עם המפקדת החדשה ונהנית מחברתה, אולם כשזו מתחלפת מתחילות הבעיות. הקצינה החדשה מעלה את חמתה: היא משאירה אותה לחכות לה במשך שעות ארוכות, ולא חוזרת בשעה שנקבה בה. רות צוברת שעות המתנה ארוכות, ובתוכן מצטברות תחושות הזעם וההשפלה. יום אחד נגדשת הסאה והיא עוזבת את נקודת ההמתנה. הקצינה ההמומה מנהלת אתה שיחת הבהרה שבסופה מוצאת עצמה רות מועברת לתפקיד של נהגת תובלה באפסנאות.

אולם עוד לפני סיומה הרשמי של המלחמה היא נשלפת משם. כשעכו נכבשת מחדש, מנסים מוסדותיה הצעירים של המדינה לשקם את חוות הניסיונות החקלאית, ומבקשים לאתר לשם כך את האנשים שעבדו בה. רות מקבלת 'קיצור שירות' כדי שתוכל להשתתף במאמץ. תחושת שליחות מלווה את עובדי החווה: הם בונים את החקלאות של המדינה החדשה. אך עד שהמשכורת הראשונה תגיע, רות אינה יכולה להיזון מתחושת השליחות. החיילת המשוחררת מוצאת עצמה ללא פרוטה וללא קורת גג. חברה חיפאית מספרת לה על משרד בחיפה המחלק הלוואות, והיא חשה מעודדת: לחברתה יש הורים המתגוררים בשכונת הכרמל, והיא קיבלה את ההלוואה. ודאי אם כן שהיא, שאין לה כל תמיכה, אך יש לה עבודה ושכר מובטח בצדה, תעמוד בקריטריונים שלהם. אולם כשהיא נכנסת למשרד ברחוב החלוץ ושוטחת את בקשתה, היא נתקלת בשאלה מוזרה: האם את חברת מפלגה? ... לא, היא משיבה (מה לי ולשייכות מפלגתית, היא מהרהרת, אפילו בתנועת נוער לא הייתי חברה). אם כן, אומרים לה, הירשמי נא כחברת המפלגה ותזכי בהלוואה. רות מתרתחת: אין לה דבר נגד מפלגה זו או אחרת, אולם היא מתקוממת כנגד חוסר הצדק, ועוזבת את המשרד במחאה, מדגימה שוב את עוצמת עקשנותה. היא מסתייעת באחת ממכרותיה מקרית ביאליק ולנה אצלה, בחדר אחד עם בנה התינוק, עד שמגיעה המשכורת הראשונה ממשרד החקלאות. כשזו מגיעה, היא שוכרת חדר אצל משפחה בקרית ביאליק. לראשונה מאז הגיעה לישראל, יש לה חדר שלם משלה.

במשרד החקלאות מבקשים ממנה לעבור מאגף הירקות לאגף המטעים. מאחר שהיא יודעת לנהוג, שולחים אותה להוציא רישיון, ואחרי שני שיעורי נהיגה בבית הספר לנהיגה 'דרייפוס' (בית הספר היחיד לנהיגה בחיפה באותם ימים), היא עוברת מבחן במשרד הרישוי ומקבלת לידיה טנדר ותפקיד חשוב - המנהלת האדמיניסטרטיבית של אגף המטעים במחוז הצפון. רות נושאת תפקיד זה כשש שנים; מסתובבת בין תחנות הניסיונות בעכו, צפת ובית שאן, מבצעת את כל הרכישות הנדרשות, וכבדרך אגב לומדת גם להכין את המשכורות. היא נהנית מהמעמד החדש, מהנהיגה במרחבים הפתוחים, מהעצמאות, מהמשכורת הנאה ומהיחס הטוב שניתן לה. בשעות הערב היא

עוזרת לרחל ולגדעון פינקלשטיין בטיפול בילדים, ובחגים מתארכת אצלם. ובכל זאת, החור שבִּלְבָּה אינו מתמלא. היא עדיין חשה בודדה מאוד, צמאה לאהבה של אב ואם. היא גם אינה מצליחה לתרגם את הישגיה לתחושה של ביטחון. למרות התקדמותה המקצועית, ולמרות הקלות שבה היא לומדת את מטלותיה החדשות, היא עדיין שבויה בתחושה שהיא פחותה מאחרים.

תחושה זו היא הגורם להפתעה הגדולה שרות חשה כאשר היא מבחינה שהרצל לבית ולדשטיין שם לְבוּ אליה. הרצל הוא אגרונום במשרד החקלאות, ובמסגרת עבודתם נתקלה בו פה ושם. את הוריו היא מכירה בגלל ביקוריה בחנות הזרעים שלהם בחיפה, היא מבצעת אצלם רכישות עבור משרד החקלאות וזוכה מהם ליחס נעים ביותר. הרצל הוא בן עשרים ותשע, מבוגר ממנה בשנתיים, גבר מרשים ויפה תואר, ובנוסף לכול, אקדמאי בעל תואר שני. רות שיכורה מהתעניינותו בה, מסרבת להאמין כי האיש שעליו היא מסתכלת בהתפעלות ובהערכה מתעניין במישהי כמותה, בחורה פשוטה וחסרת השכלה, אפס מאופס.

הרצל נוהג בה בעדינות ובהתחשבות. הוא חביב ונחמד, נעים הליכות (הוא לא דרש ממני דבר, מתנחת רות). הם מבקרים יחד בבית הוריו, שמקבלים אותה בחום. עולם שלא הכירה נפרש בפניה כשהוא לוקח אותה לקונצרטים, להצגות ולטיולים, וגילוי מִסְחָרֵר את ראשה ומרומם את לְבָהּ.

רות מפתחת חיבה כלפיו, והוא כלפיה, אך היא אינה משלה עצמה שמישהו מהם מאוהב. העדר האהבה אינו מטריד אותה, היא חשה בת־מזל על קיומו של הקשר. כאשר הרצל מציע לה להפוך להיות גברת אלמון (שם המשפחה העברי שבחר לו), היא אינה חושבת פעמיים. בשבעה בנובמבר 1954 הם נישאים בטקס צנוע ברבנות, לאחריו מתכנסים המוזמנים לארוחה במסעדה. אִמָּה של רות, שלא ראתה אותה מזה שמונה שנים תמימות, אינה מוזמנת לחתונה, ובכלל, רוב האורחים הם ממשפחת החתן. רות חשה שהיא עושה צעד נוסף בדרך לעולם הנורמלי - היא הופכת לאשת איש. ועוד איזה איש: משכיל, תרבותי, רב־קסם. מסנוורת מהילתו, אין היא יכולה לראות את פגמיו, ואינה מעלה על דעתה כיצד ישתנה יחסו כלפיה לאחר שיינשאו.

קרית טבעון, 2011

סוף האביב מתקרב. רות ממתנה לי כדרכה בגינתה, ידיה מלאות עבודה. אותה האהבה לעבודת כפיים ואותה החריצות הבלתי נלאית, הן שעמדו לצדה בימים שבהם ניסתה לעבוד את צעדיה הראשונים כאישה בוגרת. מציאת העבודה הקבועה והמספקת הייתה אבן פינה חשובה בבניינה החדש.

אלו היו ימים של רוחה עבודה: משכורת נאה, קורת גג לראשה, בטן שקטה. את ימי הצנע של שנות החמישים רות לא חוותה ככאלו, עבודה היו אלו ימים של שפע יחסית לתקופות קודמות בחייה. בעוד רוב תושבי הארץ התלוננו על הקצבות של אבקת חלב ואבקת ביצים, רות הייתה שבעת רצון דייה כשהיו בידה פת לחם ומרגרינה להשביע בהם את רעבונה. אם לא קרקרה לי הבטן כבר הייתי מאושרת, היא מסבירה.

כאשר קיומה הבסיסי הובטח, היא הצליחה לעשות צעד נוסף החוצה מן הבידוד שבו שהתה משך שנים ארוכות. בסך הכול אני אדם חברותי, היא אומרת, כך זכרתי את עצמי מהשנים הראשונות לחיי, והן באו ועמדו לזכותי. בכל זאת התקשתה להשלים את הפער של אותן שנים משמעותיות שבהן חיה מחוץ לחברה האנושית. היא המשיכה להתהלך בשוליה, עסוקה מאוד בשלה, עדיין מתקשה לחוש חלק מהחברה הישראלית המתהווה. אמנם היא עשתה את כל המצופה מבני גילה - שירות בהגנה, גיוס לצבא, עבודה למען קידום העתיד החקלאי של המדינה - אך לא חשה שותפה מלאה לדאגה הקיומית הלאומית, כמו גם לרגעי השמחה וההתעלות של התקופה. על החלטת החלוקה של עצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947, כמו גם על הכרזת העצמאות בארבעה עשר במאי 1948 אמנם שמעה, אך הם לא הותירו רושם עמוק בזיכרונה. אין היא יודעת לספר היכן או כיצד שמעה על ההתרחשויות, ודאי שלא השתתפה בהתגודדויות סביב מקלט הרדיו או בחגיגות ההמוניות. אם את לא חיה מגיל צעיר בחברה, היא אומרת, לעולם לא תרגישי שאת חלק ממשוה. אבל כמה שבועות אחרי שיחתנו היא נוסעת להשתתף בטקס סיום מסלול של 'סיירת אגוז', שבו נוטל חלק שקד, אחד מנכדיה. כשהיא

חוזרת, היא מתארת את הנוער הנפלא, את החום והאהבה בין הבחורים, וגם את תחושותיה שלה: פתאום הרגשתי עד כמה היום אני במקום אחר, היא אומרת, ומתארת תחושות של שייכות למדינה שמתחדדות סביב נכדיה. ההבנה שזו הארץ שלהם, שאיש לא יוכל לומר להם לפתע שהם אינם שייכים, כפי שאמרו לאביה בגרמניה, מרגשת אותה. רות מדברת על הבנה שבשביל הדורות שגדלו בארץ היא הנחת יסוד ברורה ומובנת מאליה. רק מי שחווה בגידה, עקירה וסכנת השמדה בארץ שאותה חשב לשלו, יכול להבין את ערכה.

למרות הצלחתה בעבודה, רות המשיכה להרגיש טיפשה ונחותה לעומת הסובבים אותה. תחושה זו לא תרפה ממנה ותשפיע על תפיסת המציאות שלה ועל צעדיה עד שתרכוש השכלה פורמלית, שנים רבות מאוחר יותר. היא לא שתה לִבָּה ליכולת התפיסה המהירה שלה שעמדה לזכותה: היא רכשה ידע ומיומנויות כלאחר־יד, ללא כל תהליך לימוד מסודר. כך היה כשלמדה לתכנן ולרשום את תהליכי הניסויים בחווה, כך היה כשלמדה לנהוג במשאית, כך היה כשלמדה להכין משכורות ולנהל תקציבים כקניינית. היא זכתה להערכה בעבודתה, אך למרבה הצער, ההערכה לא חלחלה די עמוק לתוכה והיא המשיכה לתפוס עצמה כמי שאינה ראויה לשמץ של כבוד או של אהבה. כאשר נעלם ידידה הצעיר היא לא דאגה לו כלל, כה ברור היה לה שהוא אינו מעוניין בשכמותה. וכאשר התדפק על דלתה בחור רב־רושם כהרצל, היא לא הייתה מסוגלת להתייחס אליו כאלו בשר ודם.

בדיעבד, היא סבורה שהסימנים מבשרי הרעות היו לנגד עיניה: היה לו אדיפוס קשה, היא אומרת, מכוונת לקשר סימביוטי בינו לבין אמו, הוא היה ילד מפונק, שהתרגל להיות מרכז עולמה. האם נהגה לספר בגאווה כיצד הייתה מסתגרת ובוכה במיטתה כאשר יצא לטיולים כסטודנט מטעם האוניברסיטה. הוא, מצדו, סיפר בגאווה כיצד בעט באביו באמצע רחוב חיפאי. בין הרצל לאביו היו יחסים טעונים, ואף תקופה של נתק, שבעידודה ובתיווכה של רות הגיעה לסיומה. שושנה, אחותו של הרצל, הצעירה ממנו בשלוש שנים, סיפרה כיצד נהג להכותה בילדותם. רות מציינת במרירות

שהרצל זקוק היה ל'סמרטוט' כמוה, שאצלה יוכל להיות במקום הראשון, לנהל את חייו בשקט, בשעה שהיא תשרת אותו ותספוג את יחסו המשפיל.

במבט לאחור, ייתכן שרות הייתה חזקה מכפי שנראתה, ואולי גם הרצל התעלם מאותות לעיקשותה, לנחישותה ולמרדנותה, אותות שהלכו והפכו לבולטים. כבר כילדה במשק, היא סבורה, הייתה עיקשות בהתנהגותה. המרד הפסיבי היה הנשק היחיד שיכלה להשתמש בו אז, אך היא השתמשה בו בדבקות: לא ביקשה עזרה אלא חשקה שיניים והמשיכה, בלי להישבר ובלי לבכות. אחרי מלחמת העצמאות, כאשר עמדה בפני דרישה להתפקד למפלגה (כפי הנראה מפא"י), סירבה סירוב עיקש וגאה, מוחה על חוסר הצדק. ובזמן המלחמה, כשחשה זלזול מצד הקצינה שהשאירה אותה להמתין לה, קמה ונעלמה - מותירה את הקצינה עם תחושות חוסר הוודאות וההשפלה. כאשר רות מתארת את האנקדוטה הזו, משתחרר ממנה צחוק נבון, כשל ילדה שמתוודה על תעלול שעליו היא גאה במיוחד.

אולם כל הסימנים הללו היו סמויים עדיין מן העין, ובני הזוג החדשים ראו, כפי הנראה, לנגד עיניהם רק הזדמנות נוחה ומבטיחה לבנות ביחד משפחה.

הרשיון הצבאי לנהיגה על רכב משא של רות

הרצל בעלומיו

רות והרצל ביום נישואיהם

פרק שישי: משפחה משלה

חיפה, 1955

אישה ללא משפחה, שמעולם לא חוותה את טעמה של משפחה נורמטיבית, מתחילה לבנות משפחה משל עצמה. הרעיון של הקמת משפחה קוסם לה: הנה דבר שתוכל סוף-סוף לעשות כמו כולם למרות הפערים בהשכלתה. בשבילה זוהי הזדמנות להצטרף לעולם ולהפוך לחלק מהחברה אחרי שנים של חיים בשוליה כשונה וכחריגה. אך אין לה כל מושג כיצד אמורה משפחה להתנהל. היא נשענת על האינטואיציה שלה, על הלקחים שהיא מנסה להפיק מניסיונה העגום ועל עזרה מידידים.

אחרי החתונה עוברת רות להתגורר עם הרצל בעלה בדירתו השכורה בחיפה, וממשיכה לעבוד במשרד החקלאות מבוקר עד ערב. חייה אינם שונים בהרבה משהיו לפני נישואיה, היא ובעלה ממשיכים בעיסוקיהם הקודמים. אולם חודשים ספורים אחרי החתונה היא כבר הרה, וברור לה כי אחרי הלידה תתמסר לגידול הילד או הילדה שיצטרפו לתא המשפחתי החדש. אף שהיא אוהבת את עבודתה, זו דורשת ממנה שהות של שעות ארוכות מחוץ לבית, נסיעות מרובות והשקעה רבה. והיא, על אף שאינה יודעת הרבה על אימהות, מכירה היטב את החוויה של ילדה שאֵמה טרודה בשלה, ויודעת איזו אימא היא אינה רוצה להיות. חזון אחד עומד לנגד עיניה, והיא נחושה לממשו: לתת לילדיה חווית ילדות אחרת משלה, ילדות שבה אֵמם עומדת לִצְדָם. והחשוב מכול: שלא יהיו מתוסכלים כמוה, שיזכו להזדמנות ללמוד ולפגוש חברים.

כאשר פוקדים אותה צירי הלידה, כשבועיים לפני המועד המשוער, רות תוהה מתי לפנות לבית היולדות. בלילה מלא הבית בחבריו של הרצל והם משחקים עִמּוּ בקלפים. לפנות בוקר, רות מחליטה לא להמתין עוד, היא מעירה אותו והם נוסעים לבית החולים 'אלישע' בחיפה. היא מוכנסת לחדר הלידה ומושארת שם לנפשה. כמו בצמתים משמעותיים אחרים בחייה, גם הפעם היא לבדה, מנסה למצוא את דרכה בכוחות עצמה. אולם למרות חוסר

ניסיונה, היא מרגישה שמשוהו אינו כשורה: היא לוחצת ולוחצת והעובר אינו יוצא. לבסוף מסתבר שחבל הטבור כרוך סביב צווארו, והיא נזקקת להתערבות רפואית. בשעות הבוקר של היום האחרון לשנת 1955 מגיחה לעולם בתה הבכורה.

אורנה היא תינוקת קטנה מהמצופה, כשניים וחצי קילוגרמים, ובימים הראשונים היא יורדת עוד במשקל וזקוקה לעזרה באכילה. היא נשארת בבית החולים למשך שבוע. כאשר רות יוצאת עם בתה הביתה, אל החורף הקר, היא זוכה לעזרה מבורכת: אשתו של עמית במקום עבודתה, אחות במקצועה, מגיעה לכמה ימים לעזור לה בטיפול בתינוקת, מלווה ומדריכה אותה בצעדיה הראשונים כאם.

חייה של רות משתנים. חיי היום-יום שלה סובבים עתה סביב הטיפול בתינוקת הרכה - הנקות, כביסות, החלפת חיתולי הבד והרתחתם. אך השינוי המהותי יותר הוא בתחושותיה. היא מוצפת ב־בזמן בשני סוגים של רגשות, האחד מרומם והשני מכביד. הצטרפותה למשפחת האימהות מעוררת בה התרגשות, גאווה ושמחה, אך בה־בעת גם תחושה עזה של עול, ולא רק בשל הטיפול הפיזי בתינוקת - הרי מאמץ גופני אף פעם לא היווה אתגר משמעותי בשבילה - אלא בעיקר בשל האחריות שהיא חשה כלפי נפשה של בתה. ילדים אינם בוחרים להגיע לעולם, כך היא מאמינה, ולכן היא זו שצריכה לרפד את חייה, לדאוג שתעבור ילדות שונה מזו שהיא עצמה עברה. רות, שלא חשה חרדה גם כשהסתובבה מחוסרת כול, ולא ידעה פחד גם כשעמדה תחת אש, מרגישה עכשיו את טעמה של דאגה: דאגה לשלומה של תינוקת שהיא נושאת באחריות לגורלה.

כאשר נולדת אורנה, מפצירה אָמו של הרצל ברות להזמין את אָמה לביקור: לא ייתכן שזו לא תראה את הנכדה שנולדה לה, היא אומרת. רות שמכבדת מאוד את חמותה, נעתרת למרות רתיעתה. רגינה שהתאלמנה בינתיים, מגיעה בגפה. כפי שצופה רות, הביקור אינו מביא עִמו התקרבות, פיוס או נחמה, אלא מפח נפש בלבד. רות שמתקשה לשאת את נוכחותה של אָמה בביתה, מנסה לשמור מרחק ולעסוק בענייניה. רגינה יושבת עם הרצל. מאחר שזכתה

זה מכבר לשילומים מגרמניה, היא מבקשת להעניק שי כספי לזוג הצעיר. רות שומעת זאת ונדרכת כולה. אף שהכסף יכול להיות להם לעזר רב, היא אינה יכולה לשאת את הרעיון שתקבל עזרה כזו מרגינה. היא חשה כאילו תרמוס את כבודה העצמי אם תעשה זאת, כאילו תסכים להכיר בכסף כפיצוי על הסבל שאָמה גרמה לה. אני ממנה לא רוצה שום דבר, היא ממחרת לומר להרצל. ואז היא שומעת את קולה הנוקשה של רגינה אומר: גם לי יש פה מה להגיד.

רות בוערת מזעם. כיצד מעזה אָמה, שלא עמדה לצדה לעולם, לתבוע זכות לקבוע החלטות הנוגעות לחייה. מאז, בכל פעם שרגינה מגיעה לביקור, היא נסוגה מחדר האורחים ונפנית לעיסוקיה. את האורחת היא משאירה עם הרצל, שידברו שני המשכילים זה עם זה. ביקורים אלו נדירים ביותר, ויתרחשו רק פעמים ספורות באחת עשרה השנים הבאות, עד מותה של רגינה.

במלאות לאורנה תשעה ירחים, רוכשת המשפחה בית ועוברת לקרית אתא. הבית מרווח דיו, יש בו שניים וחצי חדרים. כרגיל, לא הבית הנאה הוא שמשמח את לָבה של רות, אלא החצר. היא מלאה חדווה לחזור לבית קרקע. שמחתה מוכפלת: בני הזוג חוכרים שדות הסמוכות לביתם, ורות חוזרת לעסוק בעבודת האדמה. תחילה היא מגדלת פרחים למכירה, מאוחר יותר מרכיבה ומגדלת שתילי הדרים. היא שואבת הנאה הן מן העבודה עצמה, והן מן התחושה שהיא מסייעת בפרנסת המשפחה. אורנה הקטנטונת משחקת בלול בחצר בזמן שרות עובדת בחלקה הסמוכה.

כשנה לאחר הולדתה של אורנה רות הרה שוב. היא עובדת בחום הכבד של קיץ 1957 עד החמישה באוגוסט, יום הלידה. כמו ההיריון, גם הלידה עוברת עליה בקלות ובזריזות. תוך עשר דקות מכניסותה לחדר הלידה בבית החולים רמב"ם, יוצא אל העולם אהוד, שלימים יכנה עצמו אודי. עם שובו מבית היולדות הוא מצטרף אל אחותו בלול, ורות חוזרת לגידוליה.

כמעט ארבע שנים חולפות, ובחודש מאי של 1961 עומדת רות ללדת שוב. ביום העשירי של החודש, בעודה עובדת בטוריה, היא חשה מחושים בגבה. כשהיא

נכנסת הביתה, היא פונה למלאכת הגיהוץ. לשכנה שקופצת לבקרה היא מודיעה שאולי לא תהיה מחר בבית, אולי הגיעה השעה. השכנה, שמכירה את לידותיה המהירות של רות, מציעה להרצל שייקח אותה מיד לבית החולים. גם כך, מסתבר, היא מגיעה ברגע האחרון. בלידה קלה ומהירה מצטרפת למשפחה בת נוספת, מרוה. עכשיו מגיע תורה לצאת אל הלול שבחצר.

בשנים ראשונות אלו של האימהות, רות עסוקה תמיד, אף למעלה מכפי שהייתה מורגלת בעבר: בימים היא מגדלת, הן את גידוליה והן את ילדיה, מניקה ומבשלת, מכבסת ומחתלת. בלילות היא מטליאה גרביים, מרחצת, תופרת וסורגת סוודרים לילדים. לעתים קרובות לילותיה טרופים: היא קמה להניק או נשאר דאוגה לצד מיטתו של ילד חולה. שלושת הילדים יונקים עד גיל שנה ויותר, וגדלים בבית עד גיל שלוש או ארבע, עת מגיע מועד כניסתם לגן. הם מבלים את רוב שעותיהם בחוץ, באוויר הפתוח האהוב כל כך על רות. היא נהנית לטפח את חיי החברה של ילדיה, שלה כה חסרו. ביתה פתוח תמיד לביקורים והם מתרועעים עם ילדי השכנים, עוברים מחצר אחת לשנייה, מבית אחד למשנהו. חיי החברה שלה עצמה מצומצמים ביותר. להוציא את השכנים, עמם היא מצויה בקשרים טובים והם מרבים לבוא לעזרתה, אין היא נמצאת כמעט בחברת אנשים. היא מגדלת כלב וחתולים, כפי שתמשיך לעשות בכל הזדמנות שבה יהיה לאל ידה לעשות כן.

בתוך החיים הדחוסים שרות מנהלת, היא בקושי נותנת את דעתה למקומו של הרצל בחייה. לימים תתהה אם העמיסה על עצמה עבודה כדי לא לחשוב וכדי לא להרגיש את בדידותה: משהפכה לאם, היא זקוקה לו יותר, והוא אינו שם בשבילה. הבילויים המשותפים של בני הזוג פוסקים עם הולדת הילדים, אולם לא זה הדבר שמטריד את מנוחתה, אלא שוויון הנפש של הרצל כלפי משפחתו הצעירה. הלה ממשיך בחייו בדיוק כפי שהיו לפני הולדת הילדים: כשאינו טרוד בעבודתו, הוא עסוק במשחקי קלפים או במשחקי שחמט עם חבריו. בשבתות הוא פונה לתחביביו אלו, כמו גם למגרשי הכדורגל; המשפחה אינה מתאגדת לבילויים משותפים; הרצל אינו מחזיק את ילדיהם בידי, אפילו כשהם חולים, בטענה שהדבר מחריף את כאבי הגב שמהם

הוא סובל; הוא אינו משחק עִמָּם או לוקח אותם לטיול; ונראה שיחסו כלפי רעייתו הופך רווי זלזול ולגלוג.

רוב הזמן מקבלת רות את יחסו כלפיה וכלפי ילדיהם בטבעיות. היא אינה כועסת על כך שאינו מרים אותם בזרועותיו, שהרי כואב לו הגב. היא אינה מעלה על דעתה שהוא אמור להתחלק עִמָּה בנטל הטיפול בבית או בילדים: הרי הוא המלומד והיא ההדיוטה, אך טבעי הדבר שהוא יעסוק בעניינים רמי מעלה, ואילו היא תעסוק בזוטות היום-יום. אולם מדי פעם, בשקט בשקט, מתגנבים צללים ללבה, והם הולכים ומתעבים. זיכרון אחד שצלו מעיב נוגע לאירוע שמתרחש כשאורנה עודנה תינוקת בת חודשים ספורים: הימים ימי חגים ויש לצייד את הבית במצרכים, אך אורנה חולה ורות מתקשה לגרור אותה לקניות, מה גם שדירתם שוכנת בקומה החמישית בבניין ללא מעלית. היא פונה לבעלה בבקשה נדירה שיקנה הוא את המצרכים הדרושים. הרצל מסרב בטענה שעליו לעבוד, אך אז נוסע לעזור לחבר שנתקע עם רכבו בטבריה. שכנים טובים עורכים בעבורה את הקניות הנחוצות. רות כובשת במהירות את רגשות המרירות שעולים בה.

צללים נוספים מטילים האורות שמסביב: אורותיהם של אלו שאינם נשאים אדישים כלפי הילדים. כאשר נולדת אורנה, אִמו של הרצל מגיבה בהתרגשות גדולה; אביו מגיע לשחק עם הילדים, נהנה מחברתם והם - מחברתו; גם ארנסט אחיה מגיע לבקר אותם לעתים תכופות, והוא כה טוב אליהם: משחק עִמָּם, הולך אִתָּם לשפת הים, מלמד אותם לרכוב על אופניים. אף שגם הוא לא השלים את לימודיו, הוא איש תאב ידע ואוהב ספר. הוא מעתיר על הילדים מאהבתו לספרות ולהיסטוריה, והם מַצְדֵּם מעתירים עליו את אהבתם. רק הרצל נראה כאילו אבהותו אינה נוגעת בו, אינה משנה את חייו. לשווא תתהה מדוע כך הדבר.

ישנם רגעים שבהם תחושת הבטן של רות גוברת, רגעים בהם היא אינה מצליחה להתעלם עוד מהצללים, ועולה בה המחשבה שאולי משהו בהתנהגותו של בעלה אינו תקין. אולם אז היא ממהרת לדכא את המחשבה בעודה באִבָּה: ודאי אני אשמה בכך, היא אומרת לעצמה, אולי התנהגתי לא

בסדר. ובכלל, איזו זכות יש למישהי כמוני לבקר אדם מוצלח שכמוהו? ואיזו זכות יש לי להרגיש לא מרוצה כשגורלי כה שפר עליי?

אך נראה שאת התחושות המעיקות, שאין היא מצליחה לבטא אפילו בינה לבין עצמה, מבטאת בטנה במקומה: מזה שנים ארוכות, מאז ימי ילדותה בכפר ביאליק, סובלת רות מפגיעתה של אִמָּה בדרכי העיכול, ומאז שנישאה, הכאבים וההפרעות בעיכול הולכים ומחריפים. כשמררה עדיין בת חודשים ספורים סובלת רות מהתקף קשה במיוחד, שתוצאותיו ישפיעו על מהלך חייה.

קרית טבעון, 2011

אישה ההופכת לאם, נושאת עמה אל אימהותה את מכאוביה בצד תקוותיה. אל חוויית האימהות הגיעה רות חסרה, אך גם משתוקקת. במבט לאחור היא חשה אשמה ומבוכה כאשר היא מתוודה שבעבורה ההפיכה לאם הייתה הזדמנות לשוויון חברתי, אפשרות לקבל תעודת השתייכות לעולם, להיות ככל האדם. במקביל, האימהות הייתה בשבילה עול עצום. מתוך הדחף להיות שונה מאִמָּה, שהתנערה כליל מאחריות כלפיה, היא חוותה תחושת אחריות עזה. עד היום, היא מספרת, גם כשהיא מקבלת בעל חיים או אפילו צמח לטיפול, היא מרגישה אחריות לגורלו ומחויבות לתת לו את הטיפול הטוב ביותר שאפשר. על אחת כמה וכמה כשמדובר בילדים. אל רגש המחויבות הזה יצטרפו עם השנים גם תחושות אשמה, בעיקר באשר לשנים מאוחרות יותר, אך גם בנוגע לשנות האימהות הראשונות: באוכל ובביגוד הייתי מאה אחוז, היא אומרת, אבל רגשית כנראה שלא. בוודאי עשיתי הרבה שגיאות, במיוחד עם אורנה. הרי הבכורים תמיד סובלים יותר. אבל ניסיתי ככל יכולתי, וכשעושים, כנראה עושים גם שגיאות. הרצל לא עשה, ולכן גם לא טעה.

באותם ימים תפסה רות את קשייה כנובעים בעיקר מחוסר ההשכלה שלה. הפחד שמא ילדיה יחוו את מה שהיא עברה, הניע אותה והיא הייתה נחושה לתת להם הזדמנות לחיים אחרים. היום, היא אומרת, היא כבר יודעת שלימודים אינם ערובה לחיים טובים: היום ברור לי שגם למלומדים יש

תסכולים, אבל אז הייתי בטוחה שלימודים הופכים אותך לאדם אחר, לאדם מאושר יותר.

אישה ההופכת לאם, נושאת עִמה אל אימהותה את מכאוביה בצד תקוותיה. והתקוות נובעות לעתים מן המכאובים. כל אחת מאִתנו מקווה למנוע מילדיה את הכאבים שהיא מכירה וחווה על בשרה, מנסה בכל כוחה לעשות כן. אך נדמה שמכאובים אלו מצרים את מבטנו, וכך אנו מתנהלות כעיוורות באשר לחלקים אחרים של התמונה, מפספסות אותם ומביאות מכאובים חדשים, מכאובים שינסו ילדינו לתקן עם ילדיהם. מתוך מכאוביה ריכזה רות מאמצים כבירים כדי שילדיה יזכו לאם שמחויבת כלפיהם, ולהזדמנות לרכוש השכלה ולהתערות בחברה.

כשרות מספרת על נישואיה, הצבע הרגשי השולט בתיאוריה הוא כעס, כעס שאולי שוטף בזרימתו גם רגעים יפים יותר של הקשר. דומה שמרחק השנים שחלפו לא הקהה אותו, אולי אפילו להפך: כאשר חייתה את שנות הנישואין הראשונות, הייתה רות כמעט נטולת חוש ביקורת. היא לא ידעה למה עליה לצפות מחיי משפחה, לא הכירה מודלים אליהם תוכל להשוות את שלה, ולא היו לה חברות קרובות לחלוק אִתן את מחשבותיה. ברגעים בהם אותה לה לִבָּה שאין הוא חש בטוב, מיהרה רות לבטל את תחושותיה. רגשי הנחיתות שלה, שהיו מרכיב חשוב בהחלטתה להינשא להרצל, המשיכו וכרסמו ביכולת השיפוט שלה במהלך נישואיה.

מנקודת המבט שלה היום, היא ביקורתית הרבה יותר, ונדמה שכועסת לא רק על יחסו של הרצל אלא גם על עיוורונה בימים ההם, כואבת את מוכנותה לספוג את יחסו ואת בדידותה. שהרי רות, הגם שהקימה משפחה, כמו נותרה על אי משלה. לא היה לה מושג כיצד אמורה משפחה להתנהל, למה היא אמורה לצפות מבעלה, מה נורמטיבי ומה לא.

שאלת הנורמטיביות היא גם תלוית תקופה, והשאלה מה מקובל ומה לא, עשויה ללוות אותנו היום כשם שליוותה אז את רות: גברים לא נהגו אז ללוות את נשותיהם לחדר הלידה ונטל הטיפול בילדים היה רחוק מלהיות שוויוני. גם האופן שבו גדלו הילדים היה אחר.

בכל זאת, ברור שרות של אותם ימים נתנה מקום לצרכיו ולדעותיו של בעלה, אך לא לאלו שלה. היא פנתה אליו מעמדה של פחיתות כבוד, והוא מצדו ליבה את תחושות הנחיתות שלה. כמו הוריה, גם הוא ניהל את חייו כאילו אין הוא איש משפחה, בעוד היא חשה את כובד האחריות בעוצמה רבה. הוא היה אינפנטיל, היא אומרת היום, ששם את צרכיו לפני צורכי ילדיו, שסירב להרימם בידיים או לקום אליהם בלילות. היא מייחסת זאת לקשר שלו עם אמו: גם אצלה הוא היה תמיד במקום הראשון, וכך נשאר תמיד. ייתכן, היא חושבת, שכך היה מתחילת נישואיהם, אך עד להולדת הילדים לא הפריע לה הדבר, ואולי גם לא חשה בו. עם השנים הלך וצמח בה גרעין של תסכול, קטן אך עיקש. בכל פעם שנבט והציץ על פני הקרקע, מיהרה לקטום אותו, אולם שורשיו המשיכו להעמיק ולהתפשט בתוכה.

גופנו ונפשנו אחד הם, טוענת רות, והם מספרים זה את זה. ימים ספורים לפני פגישתנו הביאו אליה נכדיה גור חתולים קטנטן וחולה. רות טיפלה בו במסירות, טפטפה אל פיו מזון מיוחד ושמרה על חום גופו, אך הוא לא שרד. היא התמלאה צער עמוק שאותו ניסתה לשכך, כמנהגה, בעבודה מאומצת, אבל אז תקף אותה גל של כאבי גב עזים.

גם בימים ההם, היא סבורה, גופה ביטא את שנפשה ניסתה לקבור: התסכולים ש'שמרה בבטן', הספקות שניסתה לבטל, הצרכים שניסתה לדחוק, החריפו את בעיות העיכול שלה. חודשים ספורים אחרי לידתה של מרוה נגדשה הסאה ועלתה על גדותיה.

הבית בקרית אתא

אבא הרצל, אורנה ואהוד, פברואר 1962

אורנה, יוני 1957

אודי, דצמבר 1959

רות והילדים, מאי 1961

הילדים ואמו של הרצל, שכונתה 'סבתא מוטי'

פרק שביעי: שעתה של הנפש

קרית אתא, 1961

לילה. מרוה תינוקת רכה בת חודשים ספורים, נמה בעריסתה. רות מתהפכת במיטה הסמוכה, סובלת מכאבים עזים בבטנה. הפעם ההתקף חריף במיוחד, והיא נעתרת להפצרות הרופא המומחה ונוטלת את הכדורים שרשם לה. הכאב נרגע, אך משהו נוסף קורה: כשמרוה בוכה והיא מנסה לקום ולהניק אותה גופה אינו נשמע לה. בכייה של מרוה מתגבר ועָמו גם תחושת האימה של רות: מה קורה אֵתִי, היא תוהה בינה לבין עצמה. אני משותקת, מחלחלת ההכרה. איך אגיע אל מרוה? איך אארגן את הילדים לקראת הגן מחר? איך אעבוד בשדה? החרדה מזדחלת בגופה, מתפשטת בנפשה ועוגנת בה, נשארת במעמיקה גם אחרי שהשיתוק מתפוגג. היא אחוזת אימה פן השיתוק יחזור ומנסה להימנע מלצאת מהבית בגפה.

כשהיא יוצאת, היא סובלת מהתקפים מוזרים, מבהילים ומתישים: בלא התראה מוקדמת מזנק קצב הלב שלה ומחנק מתפשט בגרונה. ראשה סחרחר עליה, פיה מתייבש וגופה רועד כולו. היא מוצפת אימה פן ילפות אותה השיתוק ולא יהיה ביכולתה לדאוג לילדיה. הימים הופכים מסויטים: היא מתקשה לתפקד ונעזרת בשכנות. לעתים אין היא מצליחה להגיע אפילו לגן הילדים הקרוב לביתה. רות אינה מבינה מה קורה אֵתִה. קרוב משפחה של הרצל, רופא במקצועו, מציע לה לפנות למרפאה הפסיכיאטרית ברמב"ם. בגלל כל העבר שלך, הוא מסביר. במרפאה מתלבטים אם לאשפזה, ועורכים לה אבחון פסיכולוגי. הבעיה שלך עמוקה, אומרים לה, הטיפול יהיה ממושך ועדיף בשבילך שתעשי אותו מחוץ לבית החולים. ילדיי קטנים וזקוקים לך, וגם את לא תצליחי להפיק תועלת מן השהות כאן אם תהיי טרודה בדאגה לשלומם.

רות מסכימה ופונה אל ד"ר רבינוביץ'-פילוסוף, נושאת אליה את מצוקתה אך גם את תקוותה. בתחילה מציעה הפסיכיאטרית טיפול תרופתי, אולם

רות, שמשוכנעת כי השיתוק נגרם לה כתוצאה מהתרופה שקיבלה לטיפול במערכת העיכול, פוסלת אפשרות זו מכול וכול. היא אינה מוכנה לשים מבטחה בתרופות. החלופה, אומרת הרופאה, היא טיפול בשיחות. רות נעתרת, ואף פונה לקבלת כספי שילומים מגרמניה. עד כה סירבה בתוקף לעשות כן, אולם כעת אין לה כל ברירה - זו הדרך היחידה שעומדת לרשותה כדי לממן את הטיפול, והטיפול הוא הדרך היחידה שעומדת לרשותה כדי לחזור לתפקד. היא נאלצת לרכך את עקשנותה.

משך כשנתיים, אחת לשבוע, נוסעת רות לנהרייה אל ד"ר רבינוביץ'. בפעמים הראשונות מסיע אותה הרצל, אולם לאחר מכן היא מתחזקת ונוהגת בכוחות עצמה. הפגישות הן עבורה מרחב חדש, לא מוכר. פתאום היא במרכז - תחושותיה, מחשבותיה, קורותיה. והמטפלת שמולה באמת מקשיבה ומגיבה. היא מתעניינת בעולמה, בחייה, בעברה. ונראה שאכפת לה. היא מתייחסת אליו בצורה אנושית, חושבת רות בהשתוממות, פונה אליו כאל בת אדם ולא כאל משוגעת.

מלאת פליאה על האפשרות הנפתחת בפניה, היא משתפת את ד"ר רבינוביץ' בעולמה: מספרת על העבר ועל ההווה, על תקוות ועל אכזבות, על תחושות האשמה שלה כאם, על רגשות הנחיתות שלה ביחס לעולם, על האימה התוקפת אותה מעת לעת. והרופאה מקשיבה, שואלת ומתעניינת, אינה לוחצת, אינה פוסקת מה עליה לעשות או להרגיש. לאט ובעדינות, בידיה המחבקות של ד"ר רבינוביץ', אוספת רות את נפשה, מחברת את חלקיה. באחת הפגישות מבקשת ממנה ד"ר רבינוביץ' לצייר בית, והיא מציירת בית חסר יסודות מחזיקים, בית שהולך ונבנה אך זקוק לתמיכות מבחוץ. היא מתחילה להבין שכך נבנתה נפשה שלה, כך נבנו חייה. כשהיא מביאה את קשייה עם ילדיה, את תחושות חוסר ההבנה וחוסר הידיעה שלה כאם, היא מצליחה לראשונה לקשר זאת לעברה: איך הייתה אמורה לדעת כיצד לתת לילדיה את מה שלא קיבלה בילדותה? הרי לא הייתה לה אם של ממש.

רות לומדת גם שמשאלותיה לפיצוי על סבלה אינן מציאותיות. אין בעולם מי שירגיש מחויב לפצותה. ואפילו אם היה, הלא אין דבר שיוכל לפצות על סבל

שכזה. היא מבינה כי עם הכאב הזה תצטרך לחיות. ד"ר רבינוביץ' מספרת אף היא לרות מעט מתולדותיה: על ילדותה בפולין, על השואה, על אמה שנרצחה. ידיעות אלו נוסכות ביטחון ברות. אישה שהיא למודת סבל בעצמה, היא חשה, תיטיב להבין אותה.

כאשר רות מספרת כמה היא מרגישה טיפשה, אין הרופאה מתעמתת איתה או מנסה להפריך את טיעוניה, אולם יום אחד היא שואלת שאלה שתיחרט היטב בזיכרונה של רות: הרי למדת כל כך הרבה בחווה, ועבדת בעבודה כל כך משמעותית, כיצד זה שלא ידעת להעריך את מה שעשית שם? ורות מבינה לפתע את משמעות השנים שבהן חיה ללא חברת ילדים: כל חי רצתי לבד, היא עונה, וכשאתה רץ לבד, בלי אפשרות להשוות עצמך לזולתך, לעולם לא תוכל לדעת אם מהיר אתה או אטי.

ד"ר רבינוביץ' מעודדת את רות להשלים את לימודיה בהתכתבות. לצאת החוצה היא הרי מתקשה, וממילא הטיפול בילדים לא מאפשר לה גמישות רבה, ולכן האפשרות הזו נראית הגיונית. רות עושה בחינת מיון ושולחת אותה דרך הדואר. היא משובצת לרמת לימודים של כיתה ו' ומתחילה ללמוד. אולם יום אחד, כאשר היא מנסה להיעזר בהרצל, הבקי בעברית, הוא מתקעס על שאלתה ומגיב בלעג: את מטומטמת, הוא פולט, אף פעם לא תלמדי. בימים אלו, השפעתו עליה עדיין עזה, ודי באמירה זו כדי לגרום לה לוותר כליל על הרעיון. ד"ר רבינוביץ' אינה מביעה את דעתה על יחסו של הרצל, אבל היא נותנת מקום לתחושותיה של רות, וזו לאט לאט זוקפת את ראשה, גם אם רק בתוכה פנימה. סימני החרדה הולכים ופוחתים בהדרגה.

במקביל, מוזנת נפשה של רות ממקור נוסף ומפתיע: כשמרוה בת שנה לערך, מתקבל מכתב מגרמניה, מולדתה הרחוקה. כך, באורח פלא, מופיעה בחייה דמות נוספת, הקשורה אליה בחבלי אהבה וגעגועים אין-קץ, געגועים בני שלושים שנה לערך - אנני. שנים ניסתה לאתר את בני משפחת לייזר, היא כותבת, והנה סוף-סוף עולה הדבר בידה. וכעת אין דבר בעולם שהיא משתוקקת אליו יותר מאשר לראותם. מאחר שמצבה הכלכלי דחוק, רות והרצל שולחים לה את דמי הנסיעה והיא מגיעה להתארח בביתם למשך

שלושה חודשים. שנתיים אחר-כך היא מגיעה שוב לשבעה חודשים תמימים. בפעם זו היא מממנת את המסע בכספה שלה, לאחר שהוריה נפטרים והאדמות שהיא יורשת מעניקות לה רווחה כלכלית מסוימת.

הופעתה המחודשת של אנני בחייה היא בשביל רות ההפתעה הגדולה והמשמחת ביותר שאפשר לתאר, ובו-בזמן דבר טבעי ומוכן מאליו, כאילו באופן מסוים ידעה תמיד כי תשוב לחייה. כשנפרדו, הייתה רות ילדה בת שבע, ואנני בשנות השלושים לחייה. כעת, רות היא רעייה ואם לשלושה, ואנני היא פנסיונרית מבוגרת. ובכל זאת, המפגש זורם באופן טבעי כל כך, נטול זרות, כאילו לא עברו חיים שלמים מאז נפגשו לאחרונה, כאילו לא נפרדו אפילו לרגע. החוט העמוק המקשר ביניהן לא נפרם.

למרות השינויים החיצוניים שחרצו בה השנים, אנני היא בדיוק כפי שהשתמרה בזיכרונה של רות: נעימה, שקטה, משרה אוירה נינוחה באשר היא נמצאת. היא משתלבת בבית משפחת אלמון כאילו תמיד הייתה חלק ממנו: מסייעת לרות בטיפול בילדים ובאחזקת הבית; משחקת עם הילדים שמתאהבים בה בקלות ובמהירות; נפשה נקשרת במיוחד בנפשה של מרוה הקטנה, שמתחילה לפטפט בגרמנית; היא צנועה, אינה דורשת דבר ומצליחה להיות אורחת שלא מהווה עול אלא אף להפך. כנמלה עמלנית היא מעסיקה עצמה בעבודות שלוות - תפירה, רקמה וסריגה, והבית מתמלא פריטי נוי ובגדים לילדים; לעתים היא שקועה בספרים ובתשבצים; היא קונה נקניקים וגבינות לחתולי הרחוב האהובים עליה, והחצר נמלאת בחתולים שבעים ומגרגרים בהנאה; היא נפגשת גם עם אמה של רות ועם אחיה; בימי ראשון היא נוסעת להתפלל בנצרת, בכנסיית הבשורה, וכקתולית אדוקה, הדבר מרגש אותה מאוד. ההתרגשות מגיעה לשיא כאשר במהלך שהותה בארץ ב-1964, האפיפיור בכבודו ובעצמו מגיע לביקור היסטורי, והרצל מסיע אותה לכנסייה בנצרת, לחזות בבואו.

ובתוך העשייה היום-יומית, ממשיכות רות ואנני לטוות את חוט הקשר המופלא שלהן, יוצרות ממנו אריגים חדשים, מטליאות טלאים על חורים של זיכרון ושל שנים שעברו עליהן בנפרד. הן מעלות זיכרונות ואנני משלימה

את החסר בסיפורים על רות, על הוריה ועל גרמניה. היא מספרת גם על חייה מאז שנפרדו, חיים שאושר לא שרה בהם: היא לא נישאה ולא ילדה, עבדה כל ימיה עבודה קשה והתקיימה בדוחק. רק משזכתה בירושה, רווח לה מעט. היא מספרת לרות עד כמה השתוקקה והתאמצה למצוא אותה, ורות מתארת בפניה את תלאותיה ואת געגועיה. וכך יכולות השתיים להיות יחד שעות, עוסקות הן במלאכות השגרתיות והן במלאכת הטוויה המיוחדת הזו, שסוף-סוף מאפשרת לרות לחבר את פיסות חייה זו לזו.

בעת ביקורה השני של אנני, נכנסת אמה של רות לניתוח לפתיחת חסימה בעורק הראשי שלה, חסימה שנגרמה כפי הנראה משנים ארוכות של עישון כבד. היא נפטרת על שולחן הניתוחים. רות שומעת על כך אך מרגישה שאין הדבר נוגע לה: הרי אף פעם לא חשתי כלפיה כל רגש, היא חושבת, גם לא בגרמניה. אין לי כל כוונה 'לשחק משחקים' ולהפגין אכפתיות. אחיה, שאף הוא לא היה בקשר עם אַמם, מגיע בכל זאת ביחד עם הרצל לבית החולים כדי להיפרד מהאם. מאחר שהיא תורמת את גופה למדע, לא נערך טקס הלוויה.

אנני היא זו שהולכת לפנות את חדרה של רגינה בבית האבות. למורת רוחה של רות, שאינה רוצה דבר מחפציה של אמה, היא מביאה אליה מזכרות מימים רחוקים: אלבומים מצהיבים של תמונות, מסמכים בגרמנית, מזכרות. רות אוספת את החפצים למשמרת, אך עדיין לא ברור לה מדוע התעקשה אנני להפקידם בידיה.

בניגוד לנתק בינה לבין אמה, יש לרות קשר חם עם הוריו של בעלה. כשאמו של הרצל נופלת למשכב, רות אוספת אותה לביתה, וכשזו הולכת לעולמה היא פורשת חסותה על אביו: בכל יום שישי היא מסיעה אותו אל ביתם, והוא שוהה עִמָּם למשך השבת. שהותו נעימה לרות ובמיוחד לילדים, הזוכים ממנו לתשומת לב רבה ולאהבה גדולה, זמנים של חסד שרות מכירה את טעמם המתוק מרגעיה עם אביה. כעבור שנים אחדות הולך גם הוא לעולמו.

גם ארנסט אחיה מתארח תדיר בביתה, אם כי היא רואה בו אורח של הרצל ולא שלה; כשהוא מגיע, היא פורשת לענייניה ומשאירה אותם לענייניהם, ממש כפי שהשאירה את הרצל עם אמה. היא חשה ש'האינטליגנטים'

מסתדרים ביניהם היטב וכי אין מקומה עִמָּם. ארנסט, שעודנו רווק, עובד כמכונאי בספינת דיג, ומביא עִמו מעבר לים סיפורים ומתנות לרוב. הילדים כרוכים אחריו והוא אחריהם.

יחסו של הרצל לילדים אינו משתנה. באחד הימים, יום שרות תישא עִמה כעדות וכסמל למקומו בחיי המשפחה, מתחילה מרוה להשתעל שיעול חריף ומבהיל. היא משמיעה קולות נביחה מטרידים ונדמה כאילו היא עומדת להשתנק בכל רגע. ד"ר וולשטיין מאבחן את התופעה כ'פסאודו-קרופ' ומורה לטפל בה בעזרת אדים. רות, כולה מפוחדת, נכנסת לחדר האמבט, ממלאת סיר גדול במים רותחים. בידה האחת מרוה הקטנה המשתנקת, בידה השנייה מטרייה שאותה היא מחזיקה מעל לראשה של הפעוטה כדי לשמור את האדים קרוב לפניה. לצדה, חנה קרינסקי, שכנתה המסורה, מבוהלת אף היא, אך מנסה לתמוך בה. הטלפון מצלצל והשכנה עונה. מן העבר השני מדבר הרצל. מה נשמע? הוא שואל. כדאי שתחזור הביתה, משיבה השכנה, מרוה חולה מאוד. הרצל חוזר, אך כשרואה אותן, הוא אינו מבין מדוע נקרא לשוב. בעיניו, אין המצב חמור דיו כדי להזעיקו הביתה, והוא מתמלא כעס על כך שנגזל ממנו משחק השחמט שתכנן.

יחסיהם של רות והרצל ממשיכים להתנהל ללא שינוי. כל אחד מהם חי את חייו בנפרד: הוא בעבודתו, עם חבריו, במשחקי השח והקלפים. היא - בעבודת השדה, במשק הבית ובטיפול בילדים. שיחות נפש מעולם לא היו ביניהם, והמשבר הנפשי של רות אינו משנה דפוס זה. בתחילה מביע הרצל קוצר רוח ועצבנות מסוימת לאור מגבלותיה של רות, אולם בכך מסתכמת התייחסותו לבעיה. רות מצדה אינה חולמת לשתף אותו במה שמתרחש בתוכה. הרצל מתחיל בעצמו טיפול נפשי בתקופה זו, אך מהר מאוד מפסיק אותו.

לכאורה, ממשיך הקשר הזוגי להתנהל כשהיה. המתבונן בקשר מהצד, ואפילו בני הזוג עצמם, לא יבחין בו בכל שינוי הנראה לעין, אך השינוי הפנימי שעוברת רות צפוי לתת את אותותיו ולהשפיע גם עליו.

* המונח המקובל היום הוא 'סטרידור'. מדובר בתופעה של היצרות דרכי הנשימה העליונות. השיעול הנבחני וקוצר הנשימה מאפיינים מצב זה, שעלול להיות מסוכן.

קרית טבעון, 2011

את הלילה המבהיל, שבו הפך גופה למשותק, זוכרת רות בעוצמה ובחיות. השפעתו המעשית ניכרת עד היום - היא משתדלת בכל מחיר כמעט להימנע מרפואה קונבנציונלית: אין לה רופא משפחה קבוע, היא נוטלת רק תכשירי מרפא טבעיים, ורק לעתים רחוקות, כשכאבי הגב הופכים לבלתי נסבלים, משתמשת במשככי כאבים.

אולם השפעתו של הלילה ההוא על רות לא הסתכמה בפחד מתרופות. בעקבותיו הגיע גם משבר שהכביד מאוד על חייה, אך בד בבד פתח בפניה אפשרות חדשה, אפשרות לגעת בנפשה. אולי נפש זו, ישות שנזנחה שנים כה רבות, זקוקה הייתה להזדמנות כדי להשמיע את קולה, לצעוק את צעקתה. אחרי שהגוף התאושש מהרעב והסכנה הקיומית חלפה, הגיע תורה לתבוע את המגיע לה.

התקפים מן הסוג שרות חוותה מחוץ לביתה נחווים כמחלה פיזית, בדומה להתקף לב, והלוקים בהם משוכנעים לא פעם כי הם עלולים למות בכל רגע. עם זאת, כשהם עוברים בדיקות רפואיות מסתבר שאינם סובלים מכל בעיה פיזיולוגית. היום, רות מכירה היטב את כל המונחים וההסברים לתופעה. היא יודעת כי התקפי חרדה הם בעצם תגובת יתר של מערכת העצבים האוטונומית. היא מכירה את המונח 'אגורפוביה', המתאר חרדה משהייה במקומות הומי אדם. אולם בימים ההם, רות לא הבינה מה מתרחש אצלה. היא לא העלתה על דעתה שהמקור לצרותיה הוא נפשי. לא יכולתי לחשוב על אפשרות כזו, היא אומרת, פשוט כי לא ידעתי שיש דבר כזה - נפש.

אצל ד"ר רבינוביץ' קיבלה נפשה של רות בית. במרחב החדש הזה היא החלה לבטא את עצמה. והרופאה הקשיבה. עד אז, מי אי־פעם הקשיב לי בחיים? שואלת רות. היא חשה שד"ר רבינוביץ' הקשיבה עם הלב, לא רק עם הראש, ומאמינה שסבלותיה האישיים הם שעזרו לה בכך. להבין זה מהראש, היא אומרת, בשביל להזדהות, אתה צריך לעבור סבל בעצמך.

שנים אחר־כך עברה ד"ר רבינוביץ' סבל נורא נוסף: בנה נדרס למוות על ידי מכונית של אונר"א.

כשאנו מדברות על הטיפול עצמו, רות אינה מעלה זיכרונות רבים, אולם מקטעים מהטיפול, ציטוטים ממנו, הבנות ורגשות שנולדו בו - כל אלו מלווים אותנו לכל אורך הפגישות. ייתכן שזהו הסימן החשוב ביותר לטיפול טוב - אין הוא חי דווקא בזיכרונה של רות, אלא בנפשה, מוטמע שם כחלק ממנה. היא ממשיכה להשתמש בשפת הנפש: בודקת בינה לבין עצמה אפשרויות להבנת הנפש, לפעולתן של התרחשויות שקורות ב'סף ההכרה', תוהה על משמעותם של התקפי החרדה, עסוקה בשאלה של היווצרות האישיות - מה מולד ומה נרכש בתהליכי החיים. היא מתבוננת גם על התהליך הטיפולי. במבט לאחור, היא מתפעלת מן הדרך העדינה שבה הביאה אותה הרופאה להתחיל להאמין בעצמה. אף פעם היא לא אמרה לי שאני לא טיפשה, היא חוזרת ואומרת.

האם חיינו הם רצף של צירופי מקרים, שמא יש בהם מן הגורל או אולי מן האלוהות? שאלה זו, שעוד נחזור אליה בהזדמנות נוספת, עולה סביב אנני: כיצד אירע שזו הופיעה, אחרי שלושים שנה, דווקא בשעה שבה החלה נפשה של רות להתעורר? וכיצד הגיעה שוב בשעת מותה של רגינה? נדמה שרות קיבלה את שובה של אנני לחייה כילדה המקבלת את זריחת השמש או את שקיעתה, כקסם נפלא שאין שום צורך לתהות על פשרו. היא לא חקרה, ואינה יודעת עד היום כיצד זו איתרה אותה.

אנני החזירה לחייה של רות דברים רבים:

היא הביאה עמה לחודשים ספורים את הקסם הישן, זה שמתרחש כשהיא בסביבה ושורה על כל מי שבא עמה במגע, אותו קסם שלכד את מרוה הקטנה כשם שלכד את אמה עשרות שנים לפני כן.

היא הביאה עמה את האישור המובהק לאהבה הישנה, זיכרון שדהה עם השנים ונדמה כחלום. תראי כמה חשוב היה לה למצוא אותי, אומרת רות היום, כמה אהבה היא שמרה בלב שלה. כמה מרגש לדעת שיש מישהו בעולם שאוהב אותך עד כדי כך שיתור אחר עקבותיך משך שלושים שנה.

היא הביאה עמה לרות חלקים מחייה, הגישה לה במתנה חלקים של עצמה: פיסות יקרות של מידע, על ילדותה ועל הוריה, סיפורים שבדרך כלל מספרים הורים לילדיהם. הרבה ממה שאני מספרת לך אני יודעת בעצם מאנני, אומרת לי רות. אנני גם התעקשה לאסוף ולהפקיד בידה של רות את המזכרות שהותירה אִמָּה אחריה, בידעה טוב ממנה עד כמה הן יהיו בעלות ערך עבורה בעתיד. אלמלא אנני, אומרת רות, סביר להניח שכל הדברים היו נזרקים. בין המכתבים, התמונות והמסמכים היו שני חפצים מיוחדים, הקשורים באדם יקר במיוחד - אבא. האחד הוא אות הגבורה שבו זכה במלחמת העולם הראשונה. השני הוא רסיס המרגמה שחדר לגופו באותו קרב. כאשר רות מחזיקה בידה הקטנה את הרסיס שהיה בגופו של אביה, זהו רגע מרגש במידה שמילים אינן יכולות להכיל.

לעומת הקרבה הרגשית של רות עם ד"ר רבינוביץ' ועם אנני, בולט המרחק שלה מאִמָּה ומהרצל. מן האם היא לא נפרדה, אולי משום שלא נפגשה אֶתֶּה אי-פעם. מבעלה היא סבלה הקנטות ועלבונות, אך עד כה קיבלה אותם בהרכנת ראש, בהשלמה, מאמינה כי זהו אורח התנהלות טבעי של בני זוג. ובכל זאת, תגובתו של הרצל לקשיי הנשימה של מרוה טמנה עוד זרע נסתר של התקוממות בתוכה. כשחזר הביתה, הוא כעס לגלות שאנחנו עוד בחיים, היא אומרת, ואם אנחנו עדיין בחיים, באיזו חוצפה קראנו לו לבוא, איזו הצדקה הייתה למנוע ממנו את משחק השח שכה אהוב עליו.

בדיעבד, היא סבורה ששכניה, ובעיקר משפחת קרמר ומשפחת קרינסקי, שהיו מקורבים ותומכים עד מאוד, הרגישו את מה שהיא לא חשה בו, לפחות לא במודע: שמשוהו אינו כשורה בבית משפחת אלמון. אני חושבת שהם לא סבלו את הרצל, היא אומרת, אך לא אמרו לי דבר. את רחמיהם ביטאו באמצעות עזרתם.

היא חשה שגם ד"ר וולשטיין, הרופא שטיפל במרוה, עזר לה יותר מכפי שחייב אותו תפקידו. גם הוא היה אדם למוד סבל, שאיבד בשואה הורים ואחים ועלה כנער לארץ*. הוא סייע לרות לא רק בטיפול בבתה אלא גם

* בשל תפקידו כרופא משטרתי נאלץ ד"ר וולשטיין, למרות הרקע שלו כניצול שואה, להתמודד עם משימה קשה ביותר. הוא מונה להיות הרופא של איימן ובמהלך משפטו בישראל.

בתיבת הפיצויים מגרמניה. שילומים אלו הם שסייעו לה לממן את הטיפול הנפשי, והם שמאפשרים היום את קיומה. ללא כספים אלו, הייתה נסמכת על דמי הביטוח הלאומי, סכום זעום שאינו יכול לספק את צורכי מחייתה.

*

השנה היא 1967. נראה שהחיים בבית משפחת אלמון חזרו לשגרה: רות שבה לפעילותה הרגילה, ללא עקבות לחרדות שליוו אותה; הרצל עסוק בענייניו; הילדים הולכים לגן ולבית הספר. אולם רות כבר אינה אותה אישה שהייתה לפני הולדתה של מררה: נפשה צומחת, היא קיבלה סוף-סוף את המזון הנחוץ לה – מד"ר רבינוביץ' ומאנני. הזרעים נובטים בה בשקט, והנה עוד רגע קט יצאו אל מעל פני הקרקע.

אנני - בעת ביקורה בארץ, עם שלושת הילדים

עם מרוה והחתולים

עם קרובי משפחה של הרצל: דודו של הרצל (מימין), ולצדו אביו של הרצל (סבא מקס), אחותו שושנה (עומדת מאחור). רות ובזרועותיה מרוה, לצדה הרצל שחובק את תמי, בת אחותו. למטה מימין - אודי, ומשמאלו אורנה.

הצאצאים לבית משפחת אלמון

אודי, צייד הפרפרים

רות ומררה

מרורה הפעוטה

אורנה

אודי מתבונן בכלוב ציפורים

עיסור הגבורה שקיבל אביה של רות על לחימתו במלחמת העולם הראשונה

רסיס המרגמה שהוצא מגופו של פליקס, מונח בכף ידה של רות

פרק שמיני: הר הגעש מתפרץ

אירן, 1967

אולי הייתה זו טעות להגיע לכאן, היא מהרהרת בינה לבין עצמה. לראשונה בחייה יש לה זמן להרהורים: היא יושבת בבית הגדול שהוקצה להם בעיר קזבין, מרחק כמאה וחמישים קילומטרים מטהרן. הילדים בבית הספר, הרצל בעבודה. לה עצמה יש פחות עבודה מכפי שהורגלה בישראל: יום-יום מגיעה אליה העוזרת האירנית ומסייעת לה בעבודות הבית. חלקת האדמה שלה רחוקה ממנה, וכך גם ידידיה הספורים. העוזרת, המכונה בפי בני משפחת אלמון 'חאנום'^{*}, היא האישה הקרובה ביותר לרות בימים אלו, וגם היחידה שיודעת על האירועים הקשים המתרחשים בין כותלי ביתה. לימים, רות לא תזכור אם שיתפה אותה בגלוי או שזו שמעה את הקולות, ואולי חשה את סבלה ללא צורך במילים, בדרכה המסתורית של אחוות נשים. חאנום היא אישה ענייה מאוד, מטופלת בבעל חולה ובילדים רבים. רות מזדעזעת מפערי המעמדות העצומים באירן: העשירים הם עשירים כקורח, ואילו העניים הם עניים מרודים. היא חשה אהדה ואכפתיות כלפי העוזרת ומקפידה להושיב אותה יחד עם כל בני הבית בשעת הארוחה, ולשלוח לחם למשפחתה. כאשר חאנום חולה, היא יוצאת לבקר בביתה כדי להביא לה ולמשפחתה מזון. בהשוואה לחאנום, רות היא העשירה.

כשהונחה לפתחו של הרצל ההצעה לעבוד כמדריך בפרויקט חקלאי באירן, זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים, בני הזוג ראו זאת כהזדמנות לצאת מעט מהשגרה ולשפר את מצבם הכלכלי. הם לא התעמקו בשאלה כיצד ייראו החיים במדינה מוסלמית זו. הם ידעו כי זהו פרויקט ישראל-אמריקאי ולכן ישהו בסביבת זרים רבים. הם גם שמעו על הקהילה היהודית במקום, ועל בית הספר היהודי שיאפשר לילדיהם ללמוד בשפה העברית, אך בכך הסתכמו ידיעותיהם. דאגתה היחידה של רות נגעה למצבה הנפשי: האם אני חזקה דיי

* פירוש המילה בפרסית הוא 'גברת', הוא מתווסף בדרך כלל לשם האישה, למשל - רות חאנום.

כדי לנסוע רחוק כל כך, היא תוהה. היא פונה להתייעץ עם ד"ר רבינוביץ', וזו אינה מוצאת הצדקה לחששותיה ומעניקה את אישורה לנסיעה.

הרצל חותם על חוזה עבודה לשנתיים, עם אפשרות לנקודת יציאה בחלוף השנה הראשונה. הם משכירים את הבית בקרית אתא לשנתיים, וטסים להרפתקה החדשה. עם הגיעם, פונה הרצל לעבודתו, והילדים מתחילים ללמוד. מרוה עולה בדיוק לכיתה א'. מזג האוויר בחוץ לוהט, אך רות מוטרדת יותר מן האקלים שבתוך הבית: אט אט מחלחלת בה ההכרה שילדיה אינם מאושרים באירן. מורגלים היו לחיים של טבע ושל חופש, של נדידה עליזה בין שכנים וחברים, ואילו כאן, בארץ השונה והמוזרה הזו, הכול כה מסוגר, והחברה כל כך שמרנית.

אף שהמשפחה מוקפת בקהילה ישראלית לא קטנה, אין לה קשרים חברתיים עם משפחות אחרות. הסיבה לכך היא יחסיו הרעועים של הרצל עם עמיתיו לעבודה: הוא מאשים אותם בעצלנות ובשחיתות, טוען שהם מבלים זמן רב מדי עם משפחותיהם, שהם מנצלים את רכבי החברה לטיולים מיותרים ולחופשות סקי בהרים. רות מתחילה לנסות להשמיע את דעתה: השהות כאן אינה פשוטה, היא אומרת, הם בסך הכול רוצים לפצות מעט את ילדיהם, וליהנות ביחד. אך הרצל בשלו.

כעבור כמה חודשים, כאשר היא מצליחה סוף-סוף לשכנע אותו שיטיילו גם הם, היא מאושרת: גם לילדינו מגיע לבלות, היא חושבת, גם הם זקוקים לגיוון וליציאה משגרת החיים המחניקה והמשממה הזו. הם אורזים ציוד לכמה ימים, שוכרים מונית עם נהג מקומי, ויוצאים לדרך. הרצל, שגאה בכך שרכש את השפה הפרסית, יושב לצדו של הנהג ומפטפט עמו. רות יושבת בספסל האחורי עם הילדים. אורנה גוחנת קדימה ופונה לאביה בשאלה. האב, זועם על כך שהפריעה לשיחתו, נפנה אחורה באחת וסוטר לה. תסתמי את הפה, הוא מוסיף. רות חשה כיצד מציף הדם את פניה. היא כבר הכירה את תוקפנותו המילולית של הרצל – ההתעלמויות, העלבונות והצעקות – אך מעולם לא ראתה אותו מכה. היא אינה מבליגה עוד: הילדה בסך הכול רצתה לשאול אותך משהו, היא מעירה. שתקי גם את, הוא נוזף בה, והיא משתתקת.

ככל שהיום ממשיך, שתיקתה נעשית רועמת יותר ויותר. כשהרצל פונה אליה, היא אינה משיבה לו. אמרת לי לשתוק, היא אומרת בלבה, אז אני שותקת. עקשנותה מרתיחה אותו. באמצע הרחוב ולעיני הילדים הוא בועט בה.

כאב פיזי מעולם לא שבר את רות, וגם עתה, הכאב הנפשי הוא המטריד את מנוחתה. תחושה שהלכה וצמחה בתוכה זה זמן רב מתגבשת עתה, חדה ובהירה, לכדי מסקנה ברורה: זה לא צודק. זה לא מגיע לאורנה. זה גם לא היחס שמגיע לי. כשהם מגיעים למלון היא פונה אל הרצל, ובלהט הכעס מודיעה לו שהיא מתכוונת לשוב ארצה ולהשאיר עמו את שלושת הילדים. היא אומרת זאת מתוך רצון להעניש אותו, יודעת שאין לו כל יכולת לטפל בהם. הרצל נבהל, מנסה לפייס, מבטיח כי לא ינהג שוב באלימות, מתחנן כי תיתן לו הזדמנות נוספת. הטיול שהתחיל כהבטחה מתוקה, מסתיים בטעם מר כלענה. האווירה בבית לא שבה להיות כמקודם. רות אינה מרכינה עוד את ראשה בפני בעלה, אלא מעזה לחשוב מחשבות עצמאיות, להביע דעות שסותרות את שלו, למחות על יחסו כלפיה. אין ביניהם מגע רב, אך כשהם נמצאים באותו החלל, האוויר ביניהם רווי מתח.

יום אחד מבקש הרצל מרות להכניס אל ביתם בחור הולנדי שבה בגפו לעבוד בפרויקט ונפל למשכב. מאחר שבתי החולים המקומיים אינם נראים כמו מקום שעשוי להועיל לבריאותו של אדם, מוטב לו לקבל טיפול ביתי. רות נעתרת בלב שלם, אוספת את הבחור אל ביתם, ודואגת לצרכיו.

אולם הימים חולפים, והאורח שהבריא זה מכבר רואה כי טוב, ואינו עושה סימונים שבכוונתו לעזוב. אמרי לו שעליו ללכת, אומר הרצל לאשתו. רות חשה תרעומת על כך שהמלאכה הלא נעימה מוטלת דווקא עליה: מדוע שהרצל יהיה החסיד המזמינו להתארח, ואילו אני אהיה המכשפה המסלקת אותו? אם בעבר הייתה בולעת את מחאתה ומצייתת, הרי הפעם היא אומרת את אשר על לבה: למה אני, היא פונה אל הרצל, אתה הבאת אותו – תגיד לו אתה ללכת. התגובה אינה מאחרת לבוא: הרצל בועט בה בעצמה והיא עפה על המיטה שבחדר, גופה ספוג חבלות שיהפכו אחר-כך לעדויות כחולות. מנגד, בעיניים פעורות בבעתה, צופים הילדים.

הפעם נחושה רות בדעתה לחזור לארץ. השאלה היחידה שהיא מתלבטת בה היא מה עליה לעשות עם הילדים. כבר ברור שהרצל, שאינו מסתדר עם עמיתיו לעבודה, ייאלץ לעזוב בתום השנה הראשונה לחוזה. עד אז נותרו שלושה חודשים: האם נכון יותר להשאיר את הילדים אִתָּה או שמא להחזירם עִמָּה ארצה? הרצל עומד על כך שהיא תיקח אותם, אך היא חדורת כעס: אם אני לא נורמלית, כפי שאתה טוען, איך אגדל את הילדים? אולי עדיף שישארו אִתָּךְ. ואולי לא רק הכעס הוא שמדבר מגרונה, אלא גם שרידים של ספק ישן שהיא מתקשה לעקרו מלִּבָּהּ: האם אני יכולה לגדל אותם? אולי אני באמת לא בסדר, כפי שהרצל טוען? לבסוף הם מסכמים שהילדים יחזרו עִמָּה לארץ, ושם תתייעץ עם ד"ר רבינוביץ' בנוגע לעתידם.

"הרצל ואני החלטנו סופית לנתק את היחסים", כותבת רות לרופאה, "יחד עם זאת רוצים לעשות הכול על מנת שלילדים יהיה טוב. אזדקק לעזרתך ולהדרכתך ברגע שובי ארצה". בהבזקה של רגע, היא מבקשת מהרצל שיחתום גם הוא על המכתב. "אני מאשר נכונות מכתב זה", הוא מוסיף בכתב ידו וחותר. תוספת זו, והעובדה כי ד"ר רבינוביץ' תשמור בידה את המכתב שנשלח מאירן, יהיו חבל הצלה לרות בעוד זמן לא רב.

רות חוזרת ארצה עם הילדים, הרצל נשאר באירן לשלושה חודשים נוספים, עד תום החוזה המקוצר. הבית בקרית אתא מושכר, ובני משפחת פינקלשטיין שוהים באותה תקופה בחוץ לארץ. אי־לכך, מתארחים הארבעה אצל שכנה ואחר־כך אצל שושנה, אחותו של הרצל. עם הגיעם ארצה, באמצע אוגוסט 1968, מתייצבת רות אצל ד"ר רבינוביץ', ובפיה שאלה: האם אני כשירה לגדל את ילדיי? האם ייטב להם לגדול עם הרצל, או שמא בפנימייה או בקיבוץ?

מוסדות הם אופציה גרועה, גם כשיש בעיות בבית, משיבה הרופאה בתוקף. עוד שבועיים נפתחת תחילת שנת הלימודים, היא מנערת את רות, מהרי ושכרי בית ורשמי אותם לבית הספר. רות עושה כדבריה: בתחילה היא מוצאת בית ספר טוב בשכונת סביניה שבקרית ביאליק, ולאחר מכן שוכרת דירה באזור הרישום שלו. היא אינה מתכוונת לצרף את הרצל לדירה משישבו. אולם כאשר הוא מגיע לארץ מסתבר כי הוא מתקשה לחזור למקום עבודתו

הקודם במשרד החקלאות: עמיתיו לאגף הערבי התנגדו כנראה לשובו בשל עימותים שהיו לו אתם. במשך תקופה, עד שימצא לו מקום באגף אחר, הוא נותר ללא עבודה. רות, שדואגת פן תיוותר המשפחה ללא מקור פרנסה, מסכימה שישוב להתגורר עמה.

בחדש הבא מתנהלים חיי המשפחה כגיהנום בזעיר אנפין. במשך היום הרצל הולך לסידוריו, מנסה להסדיר את הבעיות בעבודה. כשהוא שב, המתח בין בני הזוג ממלא את הבית. מריבות קולניות הופכות לדבר שבשגרה, וצעקות, איומים ועלבונות עפים בחלל דרך קבע. נדמה לרות כי הרצל מנסה להראות לעולם כולו כי כל צרותיו - מקורן בה. אחד המשפטים שהוא מטיח בה, משפיע על הילדים בצורה חזקה וקשה: משוגעת, הוא אומר לה, תקפצי כבר מהחלון. הם מגיבים מיד. חרדים שמא האפשרות הזו ממשית, הם מסרבים ללכת לבית הספר, פן ישובו ויגלו שהדבר אכן התרחש.

באחד מן הימים מגיע ארנסט לביקור. מהשיחה המתנהלת בינו לבין הרצל מבינה רות כי אחיה הפקיד למשמרת בידיו של בעלה סכום מכובד של דולרים, שכר שהרוויח מעמלו. הרצל, ללא רשותו, הלווה מן הכספים הללו לחברו למשחקי הקלפים, ברנש שידוע היה בנטייתו להסתבך בצרות. זה לא בסדר, חושבת רות, ומעזה לבטא את הביקורת בקול. כעבור רגע גופו של הרצל מעליה, אגרופו מתנפנפים והולמים בראשה.

מיד אחר־כך נשמעים קולות רמים של בכי וצרחות. הם בוקעים מגופה של מרוה בת השבע, שעומדת עם שני אחיה מול אָמם המוטלת על הרצפה. רות מנסה להרגיעה, אך זו ממשיכה בבכי נוראי, שדומה כי לעולם לא יחדל. רות לוקחת אותה אל ביתם של רחל וגדעון, והם מזמינים את ד"ר וולשטיין. כשזה מגיע, מרוה עדין אחוזת היסטריה, והוא נותן לה תרופה להרגעה.

לנוכח מצוקתם הגוברת של הילדים, מבינה רות כי אינה יכולה להשאיר את המצב כפי שהוא. היא מתייעצת עם עורך הדין קמיני, שכן וידיד של משפחת פינקלשטיין, המכיר אותה עוד מימי ילדותה, ומקבלת ממנו גיבוי לעשות צעד של שינוי: היא אוספת את שלושת ילדיה, אורזת את מיטלטליה המועטים

ועוזבת את הדירה. אין לה תכנית מגובשת. היא אינה יודעת לאן תפנה, כיצד תסתדר בכוחות עצמה, מה יעלה בגורל הילדים. רק דבר אחד ברור לה: עליה להפסיק את התופת, לצאת מהבית שאינו בית, להתחיל במאבק על חייה החדשים.

קרית טבעון, 2011

באירן קיבלה משפחת אלמון הזדמנות לחיי רווחה במידה שלא הכירה עד כה. רות, שעבדה עבודה קשה כל חייה, זכתה פתאום לעוזרת צמודה. מבלי שתיתן דעתה על כך, הילדה שקיבלה כריכים מבעלת האטליז וחלב מהחלבנית, עברה לצד שנותן: היא דאגה ל'חאנום'^{*} ולמשפחתה, הקפידה שתקבל יחס אנושי ומכבד, שמרה שבני משפחתה לא ירעבו ללחם. כשרות מתארת את העוני האיום והנורא ששרר בשכבות מסוימות באירן, היא אינה שמה לב למה לך שהיא עצמה חייתה שנים רבות במצב דומה. כאשר עולה ההשוואה, רות חושבת שאולי מפני שבאה מרקע של עוני נהנתה יותר לתת לזולתה. יכולתי להבין את המצוקה שלה, היא אומרת, ולא רק להבין אלא גם להזהרות, כמו שרק מי שעבר חוויות של רעב וסכנה קיומית יכול. אין פלא, אם כך, שחאנום הפכה לנפש הקרובה אליה ביותר באירן.

כשאנו נפגשות, עובד בגינת השכנים מוחמד הגנן, המסייע מעת לעת גם לרות, כאשר היא זקוקה לעבודה מסיבית בחצרה. בכל פעם שהוא מגיע לעבוד באזור, הם נפגשים לארוחה קלה, יושבים ומפטטים. איזה בן אדם, היא אומרת, איזה לב יש לו. לפני כשבוע איבד מוחמד את אָמו, שנפטרה טרם מלאו לה שישים שנות חיים. רות אינה חדלה מלהעלות את שמו, כולה צער על אובדנו ודאגה לשלומו. כאז, כן היום, סבלו של הזולת מעורר בה הזדהות ורצון לעזור. בן אדם שעוזר הוא בֶּרֶזְמָן גם מקבל, היא אומרת.

אך דווקא באירן, בתקופה של מנוחה יחסית ורווחה כלכלית, מיטלטלת משפחת אלמון. עד הנסיעה עמד הר הגעש בשקט: מול האמירות המשפילות

* רות אינה זוכרת מה היה שמה, מאחר שבני המשפחה נהגו לפנות אליה בכינוי זה בלבד.

של הרצל עמדה רות שותקת, מקבלת אותן ללא ויכוח. מה קרה, אם כן, באירן? רות סבורה שהייתה חזקה יותר, אולי בזכות שנות הטיפול של ד"ר רבינוביץ'. קיבלתי שכל להבין שהאשמה אינה רק בי, היא אומרת, וגם הבושה פחתה. ייתכן גם שבאירן הייתה עסוקה פחות, לא שקעה לתוך חיים נפרדים משלה, ונעשתה ערה יותר לחיים המשותפים עם הרצל. מכל מקום, משהו השתנה: היא חדלה להבליג והחלה להגיד את שעל לבה. נראה שהרצל התקשה לשאת זאת, המתח גבר וסדרת הפיצוצים לא איחרה לבוא. האלימות הפיזית שלו הייתה מבחינתה 'הקש ששבר את גב הגמל'. הבעיטה שלו לא פירקה אותה אלא דווקא חיברה משהו בתוכה, גיבשה את ההכרה שהיא חיה חיים שאיננה רוצה בהם, וסובלת יחס שאינו מגיע לה.

בכל זאת, ההתלבטויות נמשכו זמן מה, אולי מתוך החששות הכבדים שליוו את אפשרות הפרדה. כאשר רות מתארת את עצמה בתקופה הזו, מצטיירת דמות מבולבלת ואבודה: מצד אחד, היא מספרת שדאגה שמא הרצל צודק, היא חולה ואינה כשירה דיה לטפל בילדים. מצד שני, היא מתארת התחזקות פנימית, תחושה הולכת וגוברת כי היא אינה פחות כשירה ממנו. נראה שהכפילות בתיאור מבטאת את הקולות הכפולים שהיו בתוכה: הקול הישן, החלש, חסר הביטחון, מטיל הספק, ומולו הקול החדש, הכועס, המתמרד, הצובר ביטחון. עם המאבק הפנימי הזה הגיעה לד"ר רבינוביץ', שהציבה מולו קול חד וברור: לילדייך מוטב לגדול אֶתך.

בנוסף לספקות לגבי כשירותה, רדף את רות החשש פן לא תצליח לפרנס את ילדיה. דאגה זו, היא שגרמה לה לפתוח את דירתה השכורה בפני הרצל כאשר זה חזר לארץ והתקשה להשתלב בעבודה. הייתי טיפשה שנתתי לו לחזור, היא אומרת בדיעבד. נדמה שמה שהכריע לבסוף את הכף לטובת פְּרֵדה הייתה תגובת ילדיה לסערה שבבית. כשהביטה בהם ראתה דרכם את חוסר הצדק, את האימה, את חוסר האפשרות להמשיך לחיות בהר הגעש. היא קמה ויצאה אל הלא נודע, כשבאמתחתה לא היו ממון או השכלה, אף לא ביטחון עצמי רב או דרך ברורה להאמין בה. אולם היו לה חריצותה, כושר ההישרדות שלה וידידיה הטובים שעמדו לצדה.

26.7.68

רצ"ב לבנ/מילד שלים רב.

הנני מקלה שפדגם חבואים.
הפסגה אני פונה שולים בגקשה רחב
אבדוק, מאגר שפדגם מני החטא סופי
לחיות לא הימסית, יחד עם זאת כלבים עזים
הכל על ארץ שפדגם והיה סיב, מאבדוק
פדגם רב (הדגם) בנים שלי לרצה, אני
מזכיר ב-68-88 עם פדגם.
הכל בדרך שפדגם מילד חבואים היפה
לחבר חבואים מאגר חבואים, ללאי כן
הכל שפדגם שפדגם ושפדגם, ללאי
מבן החטא שפדגם שפדגם יחדיו לא
(במקרה ולא נמצא חבואים) ושפדגם חבואים
לחבר חבואים שפדגם (במקרה חבואים)
כן הנני מבקש שפדגם חבואים שפדגם
על כל חבואים חבואים שפדגם חבואים
חבואים חבואים חבואים חבואים חבואים
חבואים חבואים חבואים חבואים חבואים
חבואים חבואים חבואים חבואים חבואים
חבואים חבואים חבואים חבואים חבואים.

המכתב שכתבה רות לד"ר רבינוביץ' מאירן, ועליו החתימה את הרצל

-2-

במזרח ואין לה גבול
 פסגה רכה, אולי מציבים שדה פיליטין או
 מי גליק וספלי בדבר.
 אולי גם מקשים שרמס ספלי יפה
 סודי, כי עולים עולה לראש
 הפסגה בספליים - נכדים.

במזרח אולי
 לפסגה בקרוב.

אולי בקרוב יא
 אולי נעלה בין שני
 ויזר לראש
 זל איננו ולי פיליטין.
 26.7.68 יחל

רות ו'חאנוס' על רקע הבית שבו התגוררה משפחת אלמון באירן

פרק תשיעי: מאבק

קרית ביאליק, 1969

האתגר הראשון העומד בפני רות הוא למצוא קורת גג לה ולילדיה. מהר מאוד היא מגלה שאין לה נגישות לכספה: בחשבון הבנק המשותף שלה ושל בעלה נמצאים כספי פיצויים מגרמניה - סכום שקיבלה באופן רטרואקטיבי וחד-פעמי, אולם מסתבר כי הרצל פנה לסגן מנהל הבנק, חברו למשחקי השח, וחסם בפניה את הגישה לחשבון. בלית-ברירה היא שוקלת להשתמש בכספי הירושה של אמה, סכום לא גדול שנשבעה לעצמה שלא תיגע בו לעולם אלא תעבירו ישירות לילדיה. לא נורא, היא חושבת, אקח את הכספים כהלוואה עד שילדיי יתבגרו. אולם אז היא מגלה שאחיה, ארנסט, סגר גם אותם כדי שלא לעורר עליו את זעמו של הרצל.

ארנסט אינו מציע לרות תמיכה כספית, אך הוא שולח אותה לגור בדירת חדר שברשותו בגב-ים*. החדר רעוע ואין בו אפילו שירותים; הילדים בוכים ואינם רוצים לשהות בו. היא מטיילת אתם על החוף הסמוך כדי לא להיכנס לחדר עד שעת השינה. כיצד ייתכן שארנסט, שקשור קשר כה אמיץ לילדיי, יכול להסכין עם מצבם? תוהה רות בלבה, אולם גאוותה ועיקשותה אינן מתירות לה לפנות אליו בבקשת סיוע.

ההצלה מגיעה מכיוונה של משפחת פינקלשטיין, המציעה עזרה נדיבה: בתם רוכשת דירה קטנה בקרית ביאליק, שהייתה שייכת לזוג קשישים שעקר לחו"ל. תהליך העברת הנכס עדיין לא הושלם, אך בינתיים הם מזמינים את רות לגור בו ללא תמורה.

כעת, כשקורת גג לראשה, יכולה רות להתפנות למאבק המשפטי. שלוש שנים אורכים הדיונים במשפט המזונות, תאריך רודף תאריך, דחיות, עיכובים ועצבים מרוטים. עורך הדין קמיני מנהל את המשפט בכל לבו, נחוש לסייע לרות להתחיל את חייה החדשים בנקודת פתיחה טובה ככל האפשר.

* היום קרית-ים

רות אינה תובעת משמורת על הילדים: שמישהו אחר יקבע מה טובתם, היא חושבת, אני אינני בטוחה בכישוריי כאם, ואם יגידו אנשי המקצוע שמוטב להם במקום אחר, או אפילו שנחזור לגור עם הרצל, אזי אכבד זאת, גם אם לבי ייקרע. רוצה אני בטובת הילדים, היא אומרת בדיון הראשון בבית המשפט, הרצל טוען שאני לא נורמלית, מוטב אפוא שתבדקו אתם.

בית המשפט ממנה את מתתיהו פינס, מנהל בית ספר בקרית מוצקין, לבדוק את מצב המשפחה ולייעץ לגבי עתידה. מר פינס מזמן אליו בזה אחר זה את רות ואת הרצל וגם את אורנה, אז בת שלוש עשרה וחצי, ואת אהוד בן השנים עשרה. הם מגוללים בפניו את כרוניקת האירועים המשפחתית, כל אחד מנקודת מבטו. הילדים מביעים חרדה מהאפשרות שישוּבו לחיות בתוך המתח השורר בין שני הוריהם. "היינו הן לי איפה שיאמרו לי להיות, אצל אימא או אצל אבא", אומר אהוד, "רק שלא יגורו שוב יחד". מהר מאוד מגיע מר פינס למסקנה כי הקרע בין בני הזוג אינו ניתן לאיחוי וכי לטובתם ולטובת הילדים, עליהם להיפרד. הוא קובע כי הילדים יישארו בחזקתה של רות, וכי מר תמיר, מנהל בית הספר שבו הם לומדים, ילווה את המשפחה ויהיה מוסמך לפסוק במקרה של מחלוקת בנוגע לילדים. רות מברכת על ההחלטה, שמחה על האישור שקיבלה לאימהותה, אך בה'בעת חשה את הנטל המתווסף למשאה הכבד ממילא.

במהלך המשפט מעלים בני הזוג את גרסאותיהם למהלך נישואיהם: הרצל טוען כי מעולם לא הכה את רות. כשארנסט מתייצב להעיד על האירוע האלים שבו נכח, מצטדק הרצל ומסביר שבסך הכול ניסה להרגיע את אשתו כשהייתה שרויה במצב היסטרי. הוא גם גורס שבעת שהותם באירן לא הייתה ביניהם כל מחלוקת, אך אז מוצג בפני בית המשפט המכתב ששלחה רות לד"ר רבינוביץ' מאירן. איזו אינטואיציה הייתה לי, חושבת רות, להחתים אותו על המכתב הזה. ואיזה מזל היה לי שהרופאה שמרה אותו. בית המשפט בוחר להאמין לרות, ומחייב את הרצל בדמי מזונות, לא רק בעבור הילדים אלא גם בעבורה. מעבר למשמעות המעשית, יש לפסק הדין משמעות נפשית עצומה בשביל רות: הנה, היא חושבת, מאמינים לי. נותנים אישור לצדקתי, אינני מטורפת

הבודה דברים מלֵבָה. ועל אף שהשופט נטה לְבו בתחילה אל הרצל, בהיותו גבר ובהיותו משכיל, הרי לבסוף הוא מקבל את גרסתו, מאשש את סיפורו.

לאורך תקופת המשפט מסייעת רות מעת לעת בחנות הירקות של הזוג פינקלשטיין. זוהי דרכם לעזור לה, לדאוג שתהיה בחברת בני אדם ולא תשקע שוב בחרדות. היא אינה מקבלת מהם שכר אך זוכה לאספקה שוטפת של פירות וירקות. רחל נוהגת ברות ובילדיה כבמשפחה: קונה, עוזרת, מבקרת, מזמינה בחגים. בעיניה הטובות והנבונות היא מזהה בלי מילים את מחסוריהם, ומדי פעם מופיעה ובידיה בגדים או מצעים. המשפחה הביולוגית מכזיבה שוב: אחיה של רות לא רק שאינו מציע את עזרתו, אלא גם אינו מתעניין כיצד היא דואגת לקורת גג לראשה, האם יש די מזון בביתה. היא חשה כי הוא שומר על נאמנות להרצל. תמיד היו הם בני ברית, היא חושבת, אני תמיד הייתי בעיניהם המשוגעת.

בתום שלוש השנים של משפט המזונות, אמור להתחיל משפט חדש הנוגע לחלוקת הרכוש. תותרי, מייעץ לה עורך הדין קמיני, למען הילדים, שלא יסבלו עוד שלוש שנים כאלו, זה לא טוב בשבילם. רות מקבלת את עצתו ומחליטה להתפשר בנושא הרכוש, החלטה שתברך עליה ברבות הימים, ללא שמץ של תחושת חרטה.

היא מתחילה לחשוב על מגורים של קבע. נחושה בדעתה שלא לגרום טלטלה נוספת לילדים ולהשאירם באותו בית ספר, מנסה רות לאתר דירה באותה שכונה. היא מחפשת דירה צנועה של שניים או שניים וחצי חדרים, אולם מהר מאוד מגלה שתקציבה אינו מאפשר זאת. בכל זאת היא ממשיכה לנסות, מפיצה את השמועה דרך הצינורות המקובלים של אז: מפה לאוזן, באמצעות באי החנות. וכך מגיעה אליה הידיעה על דירה קטנה שבה מטבח, חדר שינה ושירותים מחוץ לבית. הדירה נמצאת ב'רכבת' של ארבע דירות, ומשום שהיא פינתית - צמוד לה מגרש מרווח הנושא חן בעיני רות. אלא שבדירה חדר אחד בלבד, והיא עולה עשרים אלף לירות. בידה של רות שישים אלף לירות. היא בודקת, ומגלה לדאבון לבה כי בסכום שיוותר אחרי הקנייה, לא יעלה בידה להרחיב, לשפץ ולרהט.

על צרתה של רות שומע מכר ותיק, נוח סנדק שמו. נוח היה מחברי 'קיבוץ פינקלשטיין', והיום הוא מהנדס וקבלן. אל תהיי דואגת, הוא אומר לרות, אני לילדים שלך עושה בית. זה ייקח זמן, הוא מכין אותה, אבל יקרה. אתה משוגע? אומרים לו כולם, אך הוא בשלו, עיקש ונחוש. מאחר שהוא אינו מרוויח מהבנייה, הוא מגיע בעתות הפנאי שלו: בימי שישי, בימים פנויים או בחלקי ימים, ובכל פעם עובד ומתקדם מעט. לאט לאט הוא מוסיף לבית חדר קטן ועוד חצי חדר, חדר אמבט פצפון ושירותים. את החדרים היא מועידה לילדים, את עצמה משכנת במרפסת. בית זה יהיה מעונה קרוב לארבעים שנה.

*

חייה של רות בלי הרצל מתחילים. הם מביאים עמם בראש ובראשונה הקלה גדולה. היא אינה צריכה עוד לשאת את ההשפלות. אולם הם מביאים גם קשיים ודאגות לרוב: כיצד תכלכל את המשפחה? כיצד תוכל לשאת באחריות על ילדיה? כמי שחוותה ילדות אומללה, כה חשוב היה לה לדאוג שילדותם תהיה מאושרת יותר. והנה, היא חשה שכבר סבלו כל כך הרבה ותוהה: האם יעלה בידה להעניק להם גם טוב?

קרית טבעון, 2011

כשרות עזבה עם ילדיה את הבית, לא הייתה זו הפעם הראשונה שהיא התחילה בחיים חדשים ובמאבק הישרדות. אולם הפעם נשאה עמה אחריות לקיומם ולשלומם של שלושה ילדים, והמשא היה כבד. משקלו גבר כשגילתה כי כספיה חסומים בפניה. במיוחד צרב כאב האכזבה מאחיה: היה לו כסף, היא אומרת, והוא גם ידע שיהיה לי כסף להחזיר לו. לא הייתה לו עדיין משפחה לדאוג לה, והוא כל כך אהב את הילדים. איך יכול היה לתת לנו להסתובב כך? גם הדירה שהציע להם עוררה בה תחושה של עלבון.

רות הייתה גאה מכדי לבקש מאחיה סיוע כספי. גם את כספי הירושה של אמה, שבהם השתמשה לבסוף לקניית הבית, השיבה בסופו של דבר לילדיה,

כפי שתכננה מלכתחילה: אלף דולרים לכל אחד מהם משהגיע לגיל עשרים ואחת. גם לי יש עקרונות, היא אומרת. חשוב לה להראות שאפילו שהתגמשה בלית-ברירה והשתמשה בכסף, בכל זאת עמדה בעיקשות בהחלטתה, ולא שמרה בידיה גרוש מאמה. אני ממנה לא רוצה דבר, מהדהד המשפט שאותו אמרה להרצל ביום שבו הגיעה רגינה לביקור לרגל הולדתה של אורנה.

בתקופת הגירושין, כמו בתקופות אחרות בחייה, הסיוע מגיע מאנשים שאמורים להיות במעגלים הרחוקים יותר: הזוג פינקלשטיין ובתם, עורך הדין קמיני, נוח סנדק. מזל שיש אנשים טובים בעולם, אומרת רות, מי יודע לאן הייתי מגיעה בלעדיהם.

רות מציגה בפניי את מסמכי משפט הגירושין. הללו חושפים את קרביה של המשפחה, פורשים את שברה ופורטים אותו לאוסף של גרסאות, האשמות הדדיות, מקח וממכר כספיים, טיעונים וסעיפי חוקים. השופט מקבל את גרסתה של רות בנוגע לאלומות של הרצל, ובאשר למועד שבו התערערו יחסיהם. איך הייתה לי האינטואיציה להחתים את הרצל על המכתב לד"ר רבינוביץ', תוהה רות, ומיד מעלה השערה: גדלתי בשדות, חייתי בטבע, וזה כנראה מחדד את החושים.

נדמה שרות פורשת את המסמכים מתוך צורך לקבל אישור לסבלה. מונעת על ידי דחף שאינו מרפה, היא מנסה להוכיח - בראש ובראשונה לעצמה - כי על אף הכחשותיו של הרצל, זיכרונה אינו מתעתע בה. השופט האמין לי ולא לו, היא חוזרת ואומרת, למרות שהוא היה מלומד ואני לא. היא מצטטת בהנאה את מילותיו הסרקסטיות של השופט, שטען כי "הרצל ניסה להציג עצמו כ'צדיק' ו'להתעטף בטלית שכולה תכלת'".

בין המסמכים נמצא אחד נוגע ללב במיוחד - חוות דעתו של מר פינס. ניכר בה כי הצר מאוד על כך שלא הצליח להביא לאיחודה של המשפחה מחדש. בין ציטוטיו מופיעים דבריו המצמררים של אהוד, שהתחנן כמעט שהוריו ייפרדו, חרד פן יהיה כלוא שוב בין ברקיהם. פינס השתכנע: "באנו אפוא עם שני בני הזוג לידי המסקנה העצובה שאין מנוס מפירוד", כתב.

רות לא נלחמה לקבל משמורת על ילדיה. היא מסבירה שחסרה הייתה את האמונה כי היא הדבר הטוב ביותר בשבילם. האם מקור הדבר בשנים שבהן חיה בשולי החברה? בהשפלות ובלעג שספגה מבעלה? במשבר הנפשי שעברה? ואולי בעובדה שלמדה על בשרה, עוד בינקותה, שלא תמיד המשפחה הביולוגית היא מקור הטוב? נראה כי רגשי הנחיתות התמידיים ערערו את ביטחונה בכושר שיפוטה: היא האמינה, ותמשיך להאמין גם בשנים הבאות, כי אנשי המקצוע המשכילים כשירים ממנה לקבוע מה טובת ילדיה, והעבירה אליהם את ההכרעה בלב שלם. את משאלותיה הניחה בינתיים בצד. את מביאה ילדים לעולם לא בשבילך אלא כדי שיהיה להם טוב, היא אומרת היום, ולא הייתי בטוחה שאצלי יהיה להם טוב. אפילו בדיעבד היא אומרת: לא היה להם קל אֶתִּי. וגם לי, היא מוסיפה ומודה בגילוי לב, ייתכן והיה קל יותר אילו היו ממליצים לשלוח אותם לפנימייה. הפסיקה כי הילדים יישארו עמה הייתה, אם כן, הבעת אמון ביכולתה, אך ב־בזמן הטלת עול האחריות על כתפיה: גם עול גשמי, אך בעיקר עול נפשי - עול האחריות הכבדה לחינוכם ולעתידם. נוסף לאלה עול קשה עוד יותר - התחושות שילוו אותה כצל, עול הספק והאשמה: הספק - אם היא דואגת להם כפי שצריכה; והאשמה - על כך שאינה מספקת להם את הילדות שאיחלה להם. עם התחושות הללו ועם שלושת ילדיה, התמקמה רות בדירה החדשה, נשבעת לעצמה שתעשה ככל שביכולתה כדי שיזכו לחיים טובים מאלו שלה.

אנשים טובים באמצע הדרך: רחל וגדעון פינקלשטיין (מלפנים)
וד"ר וולשטיין (מאחור), כפי שצולמו בחתונתה של אורנה, 1979

פרק עשירי: חד־הורית

קרית ביאליק, 1971

שלושה ילדים לרות, וכמו נגטיב שטבל בנוזל הפיתוח, כך גם תמונת אישיותם הולכת ומתחדדת עם חלוף השנים. אורנה היא המכונסת והשקטה יותר, 'ילדה טובה', ראשה תמיד בספרים ובלימודים. עוד בהיותה פעוטה בלטה בחכמתה: היא הקדימה לדבר, התעניינה ושאלה, שאבה את העולם ועיבדה אותו במחשבותיה. משגדלה, ברור היה כי היא מחוננת בשכלה. כשעברו לבית בקרית ביאליק, בחרה רות לשכנה בחדרון הקטן, כדי שיהיה לה מרחב נפרד לעצמה, שבו תוכל לשקוע בספריה ולא תוטרד על ידי אחיה השובבים.

אהוד ומרוה, לעומתה, מוחצנים וקולניים יותר. הם חולקים חדר משותף, אך כמו רות בשעתה גם הם מעדיפים את המרחב הפתוח, מתרוצצים ומשתובבים, משחקים ורבים. לא פעם שבה רות הביתה ומגלה כי הזכוכיות שבדלתות החדרים שוב התנפצו לאחר שהילדים זרקו נעלים זה על זה. הם כרוכים זה אחר זה, ואחר אהבותיהם המשותפות: ספורט וטבע.

מרוה בולטת בעוצמת אהבתה ורגישותה לבעלי חיים. בגיל חמש לערך היא מגלה בכאב כי מקור הבשר שעל השולחן הוא בחיות שהיא כל כך אוהבת. בתגובה היא הופכת לצמחונית. כמה שנים אחר־כך, כשאחת מחתולותיה האהובות נדרסת, היא אבלה עליה עד כדי כך שהיא מסתגרת בבית למשך כמה ימים ואינה הולכת לבית הספר.

כשהם נכנסים לבית המשופץ בקרית ביאליק, אורנה בת חמש עשרה לערך, אהוד בן שלוש עשרה ומרוה בת עשר. עם אביהם הם נפגשים באופן לא סדיר, ולעתים רחוקות בלבד. את אהוד הוא לוקח עמו לעתים לצפות במשחקי כדורגל בשבתות. עם מרוה כמעט ואין לו קשר.

באחד הימים מקבלת רות טלפון מד"ר רבינוביץ'. לאחר שהן מחליפות מילות נימוסים ותמציות עדכונים, פונה אליה הרופאה בבקשה מפתיעה: ישנה

בחורה צעירה שבה אני מטפלת, היא מספרת לה, שסובלת מחרדות כאשר הוריה אינם לצדה. היא זקוקה למישהו שאליו תוכל להתקשר בלילות כאשר היא נקלעת למצוקה. האם תוכלי לסייע לה?

לתדהמתה של רות אין גבול. כיצד אוכל אני להיות לעזר עבור אדם אחר?, היא תוהה. למרות הספקות, הרעיון לעזור למישהי בסבלה מחמיא וקוסם לה והיא לוקחת על עצמה את המשימה. כך נקשרת היא לשרה, בת להורים ניצולי שואה שאביה מאושפז תכופות בבית חולים פסיכיאטרי. היא משמשת לה אוזן קשבת ודמות מרגיעה בלילות שבהם אמה יוצאת לעבודה וחרדתה מתעוררת. בהמשך מתהדק הקשר ורות, השואבת סיפוק והנאה מיכולתה לעזור, מזמינה את שרה אל ביתה בשבתות.

ארנסט ואשתו הטרייה ששומעים על הקשר, מזדעזעים מהרעיון ויוצאים נגדו. את בעצמך לא נורמלית, הם אומרים, זה לא הגיוני שתעזרי למישהו אחר. הם פונים לד"ר רבינוביץ' ומביעים את הסתייגותם. הרופאה הודפת אותם וממהרת להתקשר לרות: אל תקשיבי להם, היא מבקשת. כמו שבעל יכול לקלקל את הדימוי העצמי כך גם החברה. תזרקי אותם לכל הרוחות. רות מנתקת את הקשר הרעוע ממילא עם אחיה.

אין זו הפעם האחרונה שבה יערער ארנסט את ביטחונו. הם מתראים שוב שנים אחדות אחר-כך, בשל ביקורה השלישי והאחרון של אנני בארץ. אנני, ששמעה בצער על גירושיה של רות, מגיעה לבקרה בביתה החדש. היא כבר אישה מבוגרת מאוד, וחשה אולי כי זוהי ההזדמנות האחרונה שלה לראות את המשפחה שכה יקרה ללבה. מפאת גילה היא מגיעה הפעם לביקור קצר יחסית, חודש לערך אורכו. במהלך שהותה אצל רות, מזמין אותה הרצל לבקר אצלו בתל אביב. אף שאנני חיבבה את הרצל והסתדרה איתו בביקוריה הקודמים, היא אינה מעוניינת לנסוע עד אליו, אך נבוכה מכדי להתקשר ולומר לו זאת. לאחר שאיש מן הנוכחים אינו מתנדב למשימה, פונה רות לאהוד ומבקשת שיתקשר. הלה מגיב בכעס, ונוצר עימות בינו לבין אמו. אנני, שיושבת במרפסת עם ארנסט שבא לפגשה, חשה שלא בנוח מכך שגרמה למתיחות במשפחה. ארנסט מנסה להרגיעה ואומר: תעזבי אותה, היא הרי

לא נורמלית. המשפט מגיע לאוזניה של רות ונצרב בנפשה. השד הישן, שד הבושה, הנחיתות והספק מתעורר ועמו הדחף לנתק מגע עם אחיה. למשך שנים ארוכות מאוד אין הם מתראים או מדברים זה עם זה.

כדי לפרנס את משפחתה עובדת רות בכל עבודה שמזדמנת לידיה: היא קונה רכב ישן כדי לחלק אֶתו עיתונים בשעות הבוקר, ובגדים מהמכבסה המקומית בהמשך היום. היא עובדת בשליחויות עבור עורך הדין קמיני, מתרוצצת בין משרדי ממשלה - ההוצאה לפועל, מנהל מקרקעי ישראל, לשכת המס. בהיותו עורך הדין של חברת 'רסקו־עמידר', חברה לבינוי ושיכון, הוא למד כי מחפשים חוקרים שיבדקו את זכאותם של מבקשי המשכנתאות, יאמתו את הנתונים שמסרו בעת הגשת הבקשה, יוודאו שלא 'סיפחו' אחים או 'הקטינו' את גודל הדירה כדי לשפר את זכאותם. רות פונה לקבל את המשרה ומתחילה לעבוד שעות ארוכות מחוץ לבית. במשך שנים אחדות היא מקבלת את הטפסים ששולח הבוס סילוני במונית מיוחדת מתל אביב, ומכתת רגליה בין יישובים שונים בצפון, עוברת מבית לבית, רודפת אחר האמת והצדק, יסודית וחרוצה כדרכה. יום אחד, כשהיא יורדת מטנדר שבו נסעה, נתפסים מכנסיה באחד מברזליו והיא נפצעת ומגובסת בברכה. קרוב לחודש היא מושבתת, וסילוני נאלץ להעביר את העבודה בצפון לחברת חקירות אחרת. כשהיא מחלימה, הוא מציע לה לעבור לעבוד אצלו באזור הדרום, אך היא מעדיפה שלא להאריך את שעות העדרותה מהבית.

היא מוצאת עבודה חדשה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, תחילה בסקר המנסה לבדוק את מצבם של זוגות שלקחו משכנתא, ולאחר מכן בסקרים השוטפים של הלשכה. במשך החודשים הספורים שבהם היא עובדת כסוקרת היא מספיקה להציע רעיונות מקוריים, אך גם להסתבך בפוליטיקה פנימית: את הבתים פוקדים הסוקרים ארבע פעמים. באחד מהישובים הנידחים שבהם היא מבקרת היא מגלה שאין התאמה בין הנתונים שיש בידה מהסקר הקודם לבין הנתונים שהיא מגלה בביקורה. אט אט היא מבינה כי הסוקרת הקודמת לא תמיד פקדה את נסקריה... על אף שמופעל עליה לחץ פנימי לחפות על העובדת, היא מסרבת. לא רק שאינה מוכנה לשתף פעולה עם

שקר, היא גם זועמת על כך שבעוד היא מרוויחה את לחמה ביושר ובעבודה מאומצת, מתרוצצת בחמסין בין יישוב נידח למשנהו, הרי שישנה מי שמרשה לעצמה לרמות. יתרה מזאת, הרמאית נוסעת ברכבה הפרטי, בעוד רות צועדת לעתים קילומטרים על גבי קילומטרים ברגל כדי להגיע ליישובים שהתחבורה הציבורית אליהם דלילה או כדי לחסוך מעט מדמי הנסיעה. העניין מגיע עד ליועץ המשפטי של משרד השיכון ומשם למשטרה, אך במקום לזכות בהערכה על יושרה היא זוכה ללעג: כמה זמן את עובדת שם?, שואלים אותה החוקרים. חודשיים־שלושה, היא עונה. אהה, הם אומרים, אנחנו מבינים, את חדשה שם. והיא מפרשת: עוד לא הפנמת את קוד ההתנהגות. מאוכזבת היא מחליטה לחזור בכל זאת לחברת החקירות של סילוני, הגם שהמשרה כרוכה בנסיעות ארוכות דרומה. מרוה כבר בת חמש עשרה לערך, היא חושבת, היא תוכל להסתדר בלעדיו, וממילא כשאנחנו יחד אנו מרבות לריב, כך שאולי מוטב כך. היא יוצאת כל יום עם שחר, בחמש, וחוזרת בלילה. בשבתות היא מנקה את הבית ומטפלת בגינה.

רות עובדת ללא הרף ודואגת ללא הרף: מה יהיה על הילדים? את בגדיהם הם מקבלים משומשים, ממכרות שמוסרות לה את בגדי ילדיהם שגדלו. אורנה אינה מלינה על כך, אולם רות חשה שהיא סובלת מכך מאוד. נדמה שמרוה, לעומת זאת, אינה שמה לב לא למלבושיה והדבר אינו מפריע לה כלל. דומה שכל עוד יש כלבים וחתולים בבית, לא חסר לה דבר. למרות הקושי הכלכלי, רות דואגת שבדברים החשובים בעיניה לא תיחסך אף פרוטה: ספרי לימוד אינם חסרים אף פעם, הילדים אינם מחמיצים שום טיול של בית הספר או של תנועת הנוער, ואת טיפולי השיניים הם עוברים אצל הרופא הטוב ביותר בכרמל.

דאגות הפרנסה של רות מתגמדות אל מול דאגותיה האחרות. הבאתי ילדים לעולם, היא חושבת, בתקווה שגורלם יהיה טוב משלי, והנה גם הם סובלים. כשהייתה נשואה הם סבלו מהיחסים הקשים בינה לבין הרצל, כשהיו בהליכי גירושין הם סבלו מהמאבק ומחוסר הוודאות, וגם כעת, היא חשה, הם אינם זוכים לחיים שיחלה להעניק להם, חיים יציבים ונטולי סערות. אין היא

יודעת דבר על סערות גיל ההתבגרות הצפויות להתרחש, וכשהן מגיעות, הן מתערבלות עם סערת הגירושין, והפיצוצים לא מאחרים לבוא.

בהיותה בכיתה י"ב חוזרת אורנה מטיול שנתי ומגלה שאהוד עשה את אחד הדברים שעלולים להוציא מתבגרת מדעתה: הוא לבש טרנינג שלה ללא רשותה. היא פונה לרות בכעס, מאשימה אותה בכך שאפשרה לו לעשות זאת. את לא נורמלית, מטיחה אורנה באָמה בעת כעסה. אמירה זו מטלטלת את רות ומכווצת אותה מבפנים. היא מדברת כמו הרצל, חושבת רות. היא חשה אובדת עצות ופונה אל מי שמינה בית המשפט למצבים מעין אלו, מר תמיר. הלה מציע כי אורנה תעבור לגור אצל אביה. בתחילה הרצל שוכר למענה חדר, ומאוחר יותר היא עוברת לגור בבית שהוא חולק עם בת־זוג המקבלת את אורנה בחום.

אורנה מסיימת את לימודיה בשקדנות ובהצטיינות, כצפוי, ומתחילה את מסלולה הצבאי בנח"ל. באותם ימים היא מחליטה לטפל בעניין רפואי המלווה אותה מלידתה: באחת מעיניה יש שריר מנוון, ולכן היא קטנה מרעותה. לאחר שמסתבר כי הרפואה יכולה להציע דרך לשיפור המצב, היא עוברת ניתוח ואחריו מגיעה להתאוששות בבית אביה. ברגעים אלו, שבהם היא זקוקה לו כל כך, הוא הולך לשחק שח ומותיר אותה עם אהוד (בת זוגו שוהה באותו זמן בחגיגת בת־מצווה של נכדתה). אורנה המאוכזבת מטלפנת לרות ומבקשת לחזור הביתה. רות מקבלת אותה ללא שאלות, ומבלי לדון בתקופה שעברה עליהן בנפרד.

גם אצל אהוד מביאות הסערות לנדודים בין אימא לאבא. לנער אין עניין רב בלימודים אלא במשחקי שח, ובכל הזדמנות שנקרית בדרכו הוא מתחמק ממחויבויותיו ורץ לשחק, גם בשעות הלימודים, גם בשעות הלילה המאוחרות. בגיל שבע עשרה, בהיותו תלמיד בכיתה י"א, הוא זוכה בתואר אלוף הקריות. רות מוצפת בדאגה עצומה: מה יעלה בגורלו של הבן? הוא בקושי מבקר בבית הספר, אך גם עבודת כפיים אינו אוהב. אין ספק, אם כן, שסופו להיות פושע. היא פונה עם מצוקתה למחנכת של אהוד, שהיא גם פסיכולוגית חינוכית במקצועה. עזרי לי להציל את בני, היא מתחננת. תשובתה מכה את רות

בתדהמה: עזבי את אודי, היא אומרת, הוא עוד יפתיע אותך. רות, מזועזעת וכועסת, רואה את בנה בדרכו אל גורל נורא ואין בידה להושיעו. היא פונה שוב אל מר תמיר וזה מציע כי אודי יעבור לחסות אביו כדי שזה ישגיח על צעדיו. הרצל שוכר עבורו חדר, וממנה 'מודיעים' שיסגירו לידי את בנו אם זה יבחר שוב לשחק שח במקום ללכת לבית הספר.

בסופו של דבר מסיים אהוד את לימודיו עם בגרות מלאה. אמנם הוא ממעט להשקיע במקצועות ההומניים, והדבר ניכר בציוניו, אולם במקצועות הריאליים - הוא מצליח בקלות. כאשר הוא מתגייס לקורס חובלים רות מתקשה להאמין. עם תעודה כזו, היא חושבת, מי היה מעלה על דעתו שייקחו אותו. במהלך שירותו חוזר גם הוא לביתה של רות.

סערות ההתבגרות של מרוה מתנוונות יותר ונשארות בתוך הבית פנימה. כמו אהוד, גם היא אינה אוהבת ללמוד ומעדיפה לבלות על שפת הים או בטיולים. גם היא מוכשרת במקצועות הריאליים ומסיימת בגרות עם ציונים מעולים במקצועות אלו. כשמיגיעה שעתה להתגייס היא מתקבלת להיות מדריכה בחברה להגנת הטבע, בנקודה הגיאוגרפית הרחוקה ביותר האפשרית: שארם א-שייח'. רות מלאה שמחה בשמחתה, וחשה גאווה עצומה: רק ארבע בנות מכל הארץ זכו בתפקיד הנכסף. מכרותיה של רות משתוממות בפניה בקול רם: איך את נותנת לה לנסוע רחוק כל כך, הן אומרות. אלו החיים שלה, עונה רות, וכדאי שתעשה את מה שטוב עבורה. והיא אכן חשה שמרוה פורחת: נהנית מהחיים בטבע, מההדרכות, מהטיולים. גם בחופשותיה היא נשארת לעתים קרובות לטייל במדבר.

במשך השנים הללו נעים חייה של רות בין ציר העבודה לציר הילדים. גבר חדש אינו נכנס אליהם, על אף שהזדמנויות אחדות נקרות בדרכה. אחד מעמיתיה במשרד החקירות, גבר גרוש, מביע את רצונו להיכנס לחייה, אך היא הודפת אותו. אני צריכה להיות שם בשביל הילדים, היא חושבת, ממילא אני עובדת שעות ארוכות כל כך. ומלבד זאת, הם ודאי לא ישמחו לכך. היא אינה מצליחה לדמיין שמשוהו טוב עשוי לצמוח מקשר עם גבר, לא בעבור

הילדים ואולי אפילו לא בעבורה עצמה. הרצל, לעומתה, גר כאמור עם בת זוג שנים מספר, ולאחר מכן אף נושא אישה שנייה.

*

בזה אחר זה עוזבים ילדיה של רות את הקן הקטן בקרית ביאליק, והבית מתרוקן. הגם שרות נשארת לבד, אין ההתרוקנות מביאה עמה תוגה: את ימיה היא ממלאת בעבודה; בבית מלווים אותה תמיד בעלי החיים, ידידיה משכבר הימים, שאֶתם היא אף פעם לא לגמרי לבד; והחשוב מכול – ריאותיה מלאות באנחת רוחה עצומה: למרות הכול, הייתה האנחה אומרת אילו הפכה למילים, הילדים שלי מוצאים את מקומם, וזה חשוב הרבה יותר מאשר היותם בקרבותי או רחוקים ממני.

אין היא חוששת לילדיה כאשר הם מגיעים לפרקם: הם למדו, היא מזכירה לעצמה, אין להם רגשי נחיתות, הם אחרים מכפי שהייתי אני ולא ייתנו לבני זוגם לזלזל בהם. היא מביטה בהנאה ובשמחה כיצד הם בונים את חייהם: עובדים ולומדים, נקשרים בקשרי אהבה, ומאוחר יותר נישאים ויולדים.

וכשהיא מביטה, מתחילה מחשבה חדשה לחלחל לתוכה: אולי בכל זאת עשיתי גם משהו טוב. כשאורנה יולדת את בכורה אֵיל, הופכת רות לסבתא. היא בת חמישים וארבע, פרק חיים גדוש מאחוריה, ואין היא יודעת שבמובנים מסוימים היא רק מתחילה לחיות.

קרית טבעון, 2011

כשרות מתארת את מאבקה לגידול ילדיה מתפשט בחדר תמהיל של חומרים מנוגדים: דאגה מול הקלה, אשמה מול גאווה, סיפוק מול חרטה. ההווה והעבר מתגוששים זה בזה, צובעים זה את זה, מספרים זה על זה.

לא היה לי קל לגדל את הילדים, היא אומרת, היה אפילו קשה, אבל ניסיתי. גם עליהם עברה תקופה קשה, גם אֶתי לא היה קל. רות מעולם לא שאלה אותם על חוויותיהם בתקופת הגירושין ואחריה. לא בטוח שאני רוצה לשמוע, היא מודה בחיוך נבוך, הם ודאי מלאים טענות כלפיי, ובצדק. הייתי עצבנית

וחסרת ביטחון, ולא תמיד הבנתי אותם. הייתי טרודה בעבודתי מבוקר עד ליל, והיו גם מחסורים חומריים. משפחה חד-הורית הייתה בימים ההם דבר חריג. לא היינו משפחה נורמלית.

האשמה עולה וצפה, מכרסמת ומכלה: אשמה כללית כלפי שלושת ילדיה, ואשמה אישית – כלפי כל אחד מהם: האשמה כלפי אורנה שסבלה לדעתה במיוחד בהיותה בכורה ובהיותה כה שונה ממנה, האשמה כלפי אהוד שסבל לתחושתה במיוחד מחקר בדמות גברית.

ובכל זאת, היום היא מסתכלת על אימהותה במבט מפויס יותר, מרשה לעצמה להאמין שבצד השגיאות עשתה גם דברים טובים, מזכירה לעצמה שהתאמצה מאוד. אולי לא עשיתי מספיק, אבל בכל זאת עשיתי המון, היא אומרת, ואיכשהו כולם הסתדרו בחיים. כשהיא מביטה בילדיה ורואה לאן התפתחו וכיצד הם מתנהלים בעולם, הרגש החזק ביותר שמתעורר בה הוא הקלה, כזו שבאה אחרי דאגה ואשמה אין-קץ. אחריו ניכרת שמחה אמיתית על כך שהחיים מאירים להם פנים יותר משהאירו לה, ולבסוף מתגנבת גם מידה של גאווה.

הפרספקטיבה שלה שהשתנתה, תורמת אף היא למבט המפויס. נדמה שבעבר צבעה את העולם בצבעים חדים יותר, ניגודיים: במשפחות אחרות, סברה, הכול הרמוני ומושלם. תחושה זו נטבעה בה עוד בימים שבהם הביטה בקנאה בילדים בני-המזל בכפר ביאליק; מנקודת המבט של ילדה כה חסוכה, נראו החיים במשפחות האחרות כאידיליה אחת גדולה. היום, היא אומרת, אני יודעת שבגיל ההתבגרות יש תמיד בעיות. אני גם מבינה שאפילו במשפחות הכי טובות יש קשיים. אחת משכנותיה בקרית ביאליק, אישה שחייתה עם בעלה "כמו זוג יונים", מספרת לרות מפעם לפעם על צרותיה של בנותיה ואומרת לה: מה יש לך כאלו רגשות אשם, תראי את הילדים שלך.

גם ההתייחסות שלה להשכלה השתנתה: כשהמחנכת של אהוד אמרה לי להניח לו, היא מספרת ופיה מלא שחוק, רציתי להרוג אותה. הייתי בטוחה שהיא גוזרת את דינו. כל המחשבות שלי על לימודים היו מעוותות, לא ידעתי שיש דבר כזה אינטליגנציה, לא ידעתי שאפשר לשכוח ידע, לא ידעתי שאפשר

להשלים. רות גם לא העלתה על דעתה שהשכלה ואושר אינם תמיד כרוכים זה בזה, כפי הנראה בגלל רגשי הנחיתות שהעיקו עליה שנים כה ארוכות ובהם תלתה את האשמה לכל קושי בחייה.

בימים שאחרי הגירושין היה הדימוי העצמי שלה עדין ושברירי כגוזל שזה עתה בקע. הזמנתה של ד"ר רבינוביץ' לסייע לשרה הייתה עבורה הזדמנות להיות בצד העוזר, החזק והנותן, לבנות ביטחון ותחושה של ערך. מנגד, הערותיו של ארנסט אחיה סיכנו את הבנייה העדינה הזו כפי שאף מכה פיזית או חומרית לא יכלה לסכן. את הרעב והכאב והמכות אני שוכחת, אומרת רות, אבל לא את הכאב הנפשי. כשהיא מתארת את הצריבה שגרמו לה אמירותיו של אחיה היא מוסיפה: לא אשכח את זה בחיים שלי.

רות אכן זכרה ונטרה. בעקבות דבריו היא ניתקה קשר עמו למשך שנים ארוכות. הקשר יתחדש לתקופה קצרה מאוד כעשרים שנה מאוחר יותר וייתקן שוב. הוא כעס עליו עוד בגרמניה, משערת רות, אולי קינא בי, ביחסם המיוחד של אבא ואנני אליי. ארנסט נישא בגיל ארבעים וחמש לערך והביא לעולם שני בנים. עם נישואיו עזב את עבודתו כימאי ועבר לעבוד במפעל כימיקלים בחיפה. הוא לא למד מעולם לימודים אקדמיים אך הרבה לקרוא ורכש ידע הומני נרחב ביותר. למרות הכעס העצום שיש לרות כלפיו, היא מכירה לו תודה על יחסו החם לילדיה, שעד היום זוכרים אותו בערגה וקשורים אליו בחבלי אהבה.

*

בצד הדאגה לשלומם הנפשי של הילדים, הייתה רות טרודה בפרנסתם. מבחינה מסוימת, היא אומרת היום, העבודה תמיד הייתה ועודנה בריחה, אולם אז היא הייתה גם כורח כלכלי. בתוך עבודתה, רות הייתה תמיד חרוצה, יסודית ומסורה בצורה יוצאת דופן. בכל זאת אני יקית, היא צוחקת, מוכנה להתפייסות מסוימת עם מוצאה. לעתים אדיקותה ויושרה עמדו לה לרועץ. גם על אבא שלי, היא אומרת בגאווה, נכתב אחרי מותו שהיה פנאטי לאמת. חוטי שני נוספים שוזרים את הדורות זה לזה. החוט הבולט ביותר מקשר בין פליקס הסב, רות הבת ומרוה הנכדה: האהבה לטבע, לספורט ולבעלי חיים

קושרת בין שלושתם ונראה שיוצרת תחושת קרבה מיוחדת בלבם של רות. כשהיא מתארת את מעלליה של מרוה המשוטטת במדבר סיני בזמן שיטפונות, עיניה נוצצות בהתלהבות ובהתפעלות. כך גם כשהיא מתארת כיצד ויתרה על לימודיה לתואר שני בחקר המוח משגילתה כי תצטרך להחדיר אלקטרודות למוחו של קוף, או כיצד נמנעה מלגור במעונות כדי שלא תיאלץ לוותר על גידול כלבים וחתולים. כזאת היא מרוה, היא אומרת בחום.

חוט מקשר נוסף נוגע לתחום האינטלקטואלי: כמו הוריה, גם שלושת ילדיה התבלטו בנטייתם למקצועות הריאליים. בהמשך חייה תגלה רות, לתדהמתה הרבה, כי אף עליה לא פסחה נטייה זו. רות צפתה בהשתאות כיצד שלושתם, בזה אחר זה, הגשימו את חלומה ולמדו לימודים גבוהים: אורנה רכשה תואר ראשון בחקלאות באוניברסיטה העברית ותואר שני בהנדסה חקלאית בטכניון. מאוחר יותר הוסיפה לימודים להוראת מחשבים; אהוד אכן הפתיע, כפי שחזתה המחנכת שלו בתיכון, רכש תואר ראשון בפקולטה לחקלאות ברחובות ותואר שני בגיאוכימיה במכון ויצמן. שנים אחר־כך הוסיף תואר שני במנהל עסקים; מרוה רכשה תואר ראשון במתמטיקה ובפיזיקה באוניברסיטה העברית, ותואר שני בבירופואה בטכניון. שמחה גדולה והקלה עצומה ממלאות את רות כשהיא סוקרת את התארים האקדמיים של ילדיה. המטרה החשובה שהציבה בפני עצמה התממשה: דרכם של הילדים להשכלה נשמרה פתוחה, ולא נחסמה בפניהם כפי שנחסמה בפניה.

ובכל זאת, היום היא רואה את המטרה הזו בצורה שונה מכפי שראתה בעבר: עברתי שינוי, היא אומרת, היום אני יודעת שהשכלה איננה הדבר החשוב ביותר. כשרות צופה בילדיה, היא שבעת רצון מהישגיהם האקדמיים, אך מתמלאת סיפוק רב עוד יותר מהתנהלותם האנושית: מיכולתם ליהנות, מהתנהלותם בקשרים זוגיים, ממסירותם כהורים. אורנה נישאה לרוני, שאותו הכירה בנח"ל, והם הביאו לעולם ארבעה ילדים, בן אחד ושלוש בנות. מרוה נישאה למשה, שאותו הכירה בהיותם סטודנטים בטכניון, והם הביאו לעולם ארבעה בנים. אהוד נישא לעינת, שאותה הכיר בהיותם סטודנטים בפקולטה לחקלאות ברחובות ונולדו להם שתי בנות.

רות עצמה לא קשרה קשר זוגי נוסף. הנימוק שנתנה לעצמה היה הפחד לפגוע בילדים. היום היא יכולה לחשוב על אפשרויות נוספות: על הפחד שלה מקשר, על הכאב שניסתה להימנע ממנו, על כך שאולי בתוך תוכה לא האמינה שמגיע לה משהו טוב – אהבה, חום ושמחה. ייתכן גם ש'בסך ההכרה', כפי שהיא נוהגת לומר, נותרה כצל מאיים דמותו הנוראה של קורט, אביה החורג. כך או כך, היא השקיעה עצמה כל כולה בעבודה ובגידול הילדים.

את התבגרותם של ילדיה וציאתם מהבית קיבלה רות בטבעיות. היא מאמינה שהתהליך צריך להתרחש כמו בטבע. אצל בעלי חיים, היא אומרת, האם תגן בחירוף נפש על צאצאיה כל עוד הם זקוקים לעזרתה ולהגנתה, אך ברגע שהם יכולים לדאוג לעצמם היא תשחרר ואף תגרש אותם אם צריך. הם יפנו לחיות את חייהם העצמאיים ללא כל מחויבות כלפיה. והיא שחררה.

נדמה שגם בה השתחרר משהו בנקודה זו: מאישה הלכודה בחבלי הדאגה, היא הפכה לאישה הצופה ממרחק מה בילדיה ויכולה ליהנות מכך. המרחק הגיאוגרפי אינו אינדיקציה לעוצמת הקשר, היא אומרת, עובדה שיחסיי עם מרוה דווקא התקרבו כשעזבה את הבית. עד היום, פחות חשוב לי כמה יבואו לבקר, הכי חשוב לי לראות שטוב להם. לילדים אין מחויבות כלפינו, היא חוזרת וטוענת, הם לא ביקשו אותנו להביא אותם לעולם.

כשפנתה ד"ר רבינוביץ' לרות בבקשה שתעזור לשרה, הן דיברו מעט על העבר. היה לה קשה בבית עם הרצל, אמרה הרופאה, ייתכן שב'סך ההכרה' רצית לברוח אך חשת אשמה גדולה כלפי הילדים. התקפי החרדה, היא מעלה אפשרות, ייתכן והיו הענשה עצמית על האשמה שחשת. יכול להיות שיש משהו בדבריה, חושבת רות היום. נראה שהנחת שהיא רווה מילדיה מהווה תעודת פטור מאשמה, סוג של חנינה שאולי לא תוכל לקבל במלואה לעולם, אך בכל זאת מביאה נחמה מסוימת.

*

הגוזלים של רות עזבו את הקן, כל אחד לנתיב החיים שלו. אך בניגוד למילות השיר, רות לא נשארה כציפור זקנה בקן, אלא פרשה כנפיה ועפה גם היא.

אודי

אודי ואורנה, בחגיגת בר המצווה של אודי

רות בחצר הבית בקרית ביאליק

כמה מבעלי החיים שגידלו רות והילדים

אנני בביקורה האחרון בארץ (חבוקה בזרועותיה: מרזה החיילת)

פרק אחד עשר: לעולם לא מאוחר מדי

קרית ביאליק, 1982

אורנה, מה זה אנזים? שואלת רות יום אחד כשהיא מנסה להבין שיחה המתנהלת ברדיו. נו, באמת אימא, את לא יודעת? עונה אורנה, ורות שומעת קוצר רוח ואפילו תסכול בקולה. אנחנו כבר למדנו, מוסיפה אורנה, תלכי גם את ותלמדי.

איל התינוק משחק לצדן. כשנולד, ביקשה אורנה, שהייתה אז באמצע לימודי התואר השני, כי רות תטפל בו. גידלתי שלושה ילדים לבד, השיבה רות, אינני רוצה להיכנס שוב לגידול ילדים במשרה מלאה, אולם אשמח לעזור באופן חלקי. היא עוזבת לשם כך את העבודה בחברת החקירות ומוצאת עבודה כגננית בדוור מוגן של עולי מרכז אירופה בקרית ביאליק. עבודה זו מאפשרת לה לטפל באיל פעמיים בשבוע. היא גם חושפת אותה להצעות עבודה נוספות: אנשים שרואים את פרי עמלה מזמינים אותה לעבוד בגינות הפרטיות שלהם, אחרים מגייסים אותה ללוות קשישים מבית האבות היוצאים למרפאות ולבתי חולים, או לישון עם חולים בלילות. ידיה, כתמיד, מלאות עבודה.

אך התרסתה של אורנה אינה מרפה: אולי באמת הגיע הזמן ללמוד? למה לא, בעצם? ישנן סיבות רבות שלא, עונה קול בתוכה, וממילא - כיצד תוכל מי שלא השלימה אפילו שתי כיתות ללמוד לימודים אקדמיים? מוסד אחד בלבד נותן הזדמנות לאנשים כמותה לרכוש השכלה - האוניברסיטה הפתוחה. רות מחליטה לעשות את הצעד האמיץ, ונרשמת ללימודי תואר במדעי החיים והטבע. כל ימיה תישאר רות מלאת הערכה ואסירת תודה למוסד זה על הדלת שפתח בפניה.

רוב הלימודים נעשים באופן עצמאי, אך אחת לחודש מתקיימים מפגשי הנחייה במכללת עמק יזרעאל. גילה של רות, חמישים וחמש, אינו חריג בכיתה, אולם הרקע וההשכלה שלה חריגים מאוד. לשמחתה, היא מוצאת

הבנה לקשייה. בסבלנות מופלאה, שאותה היא מוקירה, מקבלים המנחים את טעויותיה, מתאמצים להבין את כוונותיה ומתקנים את שגיאות הכתיב והניסוח שלה.

קורס המבוא במדעי החיים עובר בשלום, וכמוהו גם הקורס בגיאולוגיה שבא אחריו. אולם אז מגיעה המשוכה הקשה: חשבון דיפרנציאלי ואינטגרלי למדעים, קורס הנחשב אימתני גם עבור מי שסיים בגרות במתמטיקה. כיצד תוכל, אם כן, מי שאינה יודעת לחבר בכתב רבע עם חצי לעמוד בקורס כזה? זה שום דבר, אומרת מרוה לאמה, הקורס אינו עד כדי כך קשה. מה פתאום, גורסת אורנה, מתמטיקה היא כמו פירמידה - לא תוכלי לבנות את קודקודה לפני שיש לך בסיס רחב. לרגע מחשבת הסטודנטית להתייאש: הבסיס שלה במתמטיקה מסתכם בשנה אחת של לימודי חשבון. אך רות אינה נמנית עם המוותרים. היא עוצרת את לימודיה, ניגשת לחנות ורוכשת ספרים ללימוד עצמי של אלגברה. צעד אחר צעד היא משלימה את הפער, וכשבסיסה מתרחב דיו היא חוזרת להתמודד עם הדרך. לאחר שהיא מנצחת אותו, הדרך לארמון נפתחת. את שאר הקורסים היא גומעת בהנאה: את קורס הבחירה במטאורולוגיה, את הקורס הקשה בגנטיקה, את הקורס המרתק על עולם הצומח שמחבר אותה לעבודה שעסקה בה כל חייה. רק את המעבדות איננה סובלת, רות מעדיפה ללמוד מהחיים עצמם. המעבדות הגרועות ביותר עוסקות בניתוחים של בעלי חיים. היא אינה מסוגלת לעשות זאת ובוחרת תמיד בן או בת זוג שיעשו את החיתוך במקומה.

צעד אחר צעד, קורס אחר קורס, מתקדמת רות בלימודיה, הולכת ומרחיבה את עולם הידע שלה. חייה עמוסים וגדושים גם מחוץ ללימודים: היא ממשיכה בעבודותיה, בימים ובלילות. גם כאשר היא מגיעה לגיל הפרישה ומפסיקה לעבוד כשכירה בבית הדיור המוגן, היא ממשיכה לעבוד באופן פרטי בגינון ובטיפול בקשישים; פעמיים בשבוע היא מטפלת בנכד איל ואחרי שזה גדל עוזרת גם עם נכדים נוספים שנולדים; רק בלילות, לעתים קרובות בזמן עבודתה, היא מגיעה לשקוד על מטלות הלימודים. בשל העומס היא לוקחת קורס אחד בלבד בכל סמסטר ולימודי התואר שלה מתפרשים על

פני שתיים עשרה שנים ומלווים, בצד ההנאה, גם בחשש, במתח ובמאמץ כביר. עסוקה בעשייה, היא אינה מתפנה להתרגש מכך שהיא סטודנטית, ונדמה שאינה קולטת את משמעות מעשייה. רק כשהיא מסיימת את הקורס האחרון, מציפה אותה ההכרה בתהליך שעברה. רות מתקשה להאמין, מכילה בקושי את ההתרגשות: הילדה שלימודיה נקטעו בכיתה ב', שהסתובבה שנים בתחושה כי היא מטומטמת ולא הייתה מתווכחת עם מי שהיה קורא לה כך, היא עכשיו אקדמאית.

בדעתה עולה אישה אחת שאותה, יותר מכל אדם אחר בעולם, הייתה רוצה לשותף בשמחתה, אך זו כבר אינה בין החיים - אנני. רות הספיקה לפגשה פעם אחת אחרונה בתחילת שנות השמונים. באותו זמן שיוצאת מרוה, החיילת המשוחררת, לטייל ולעבוד באנגליה, שולחת אנני מסר לרות: חולה אני מאוד, היא כותבת, אנא בואי לבקרני, כל כך משתוקקת אני לראותך. משך כל השנים נמנעה רות מלבקר בגרמניה אף שהיא זכאית למימון הנסיעה מטעם הגרמנים. נחושה הייתה שכף רגלה לא תדרוך על אדמת הארץ הזו, שבגדה בהוריה והחריבה את חייה. אולם פנייתה של אנני ומחלתה גורמות לה לרכך את עקרוניותה. זו ההזדמנות שלהן להיפרד, מחלחלת בתוכה ההבנה, והיא אורזת תרמיל ונוסעת לאירופה. היא מצטרפת למרוה, מטיילת אֶתה בסקוטלנד, ואז הן עוברות יחדיו לגרמניה. אנני כבר חלשה ודאובה, אך כתמיד היא מלאת הומור ואינה מקרינה סבל או עצב. לִבָּה נשאר כשהיה. כשהן יורדות יחד אל האגם היא מחפשת את האווז האהוב עליה. הנזי, הנזי, היא קוראת, ומן המים עולה האווז ואוכל את פיסות הלחם מכף ידה. בזיכרונה של רות תיצרב דמותה של אנני הזקנה עומדת על שפת האגם בבוואריה ומאכילה את האווזים באותן נדיבות ואהבה שבהן עשתה זאת שנים רבות קודם לכן, עם רות הקטנטנה.

אדם נוסף שנופל למשכב בימים אלו הוא אחיה, עֶמו לא היה לרות שום קשר מאז ביקורה של אנני בארץ. ארנסט, שנמצא בשנות השישים לחייו, עובר אירוע מוחי. גדעון פינקלשטיין מפציר בה לבקר אותו, אך רות מתקשה להשתכנע. איני מרגישה דבר כלפיו, היא חושבת, זולת אותו מטען ותיק

של כעס. את באה אֵתִי, מכריז גִּדְעוֹן בתקיפות ולוקח אותה עִמוֹ לביקור בבית החולים. למרות ניסיונה לשמור מרחק, נרתמת רות לעזרת אחיה, כפי שנרתמה לא אחת לעזרת חולים ונזקקים. כשהוא משתחרר מאשפוז, היא מתגייסת לתקופת מה לעזור במשק הבית. רכובה על אופניה, היא יוצאת לעשות קניות וסידורים בשביל ארנסט ואשתו, שגם היא חולנית ואינה יוצאת מהבית. אך בשלב מסוים היא מתחילה לחוש מנוצלת; הם יכולים להיעזר בבנם שהשתחרר מהצבא, היא חושבת, אין סיבה שאתאמץ כל כך כשהוא פנוי ויכול להשתמש ברכב. ממילא ימיי ולילותיי מלאים בעבודה. היא מתרחקת שוב ומנתקת קשר.

*

לאחר סיום התואר, ממשיכה רות בשגרת החיים הרגילה: עבודה בגינות, השגחה על קשישים בלילות, טיפול בנכדים. תעודת הגמר מהאוניברסיטה הפתוחה מונחת במגירה. אך כעבור שנים ספורות, מששוכך גל השמחה והסיפוק והיא מתאוששת מן המאמץ הגדול של הלימודים, מתעורר ברות צורך לעשות משהו נוסף. נראה כי הלימודים הותירו בה טעם של עוד, והיא פונה לחפש עניין חדש בחייה.

קרית טבעון, 2011

למעלה מחמישים שנה הסתובבה רות כשהחורים בהשכלתה מכרסמים חורים בנפשה - חורים של שונות, של חוסר ערך, של נחיתות. בדור שלפניה רכשו שני הוריה תואר שלישי, בדור שאחריה צוברים ילדיה תארים בזה אחר זה, והיא בתוֹך - עם שנת לימוד אחת בגרמנית ואחת בעברית. ואז נזרקה לאוויר הערתה של אורנה: תלכי גם את ותלמדי.

מישהו אחר היה נעלב אולי, מתלונן על הנסיבות שהביאו לתלישה ממערכת החינוך, סופק כפיים, נאנח ואומר: מה לעשות, זהו המצב. אולם רות שמעה בדבריה של אורנה לא רק קוצר רוח אלא גם אכפתיות ורצון בטובתה, ואמירתה דרבנה אותה להסתער על מטרה חדשה: תואר אקדמי.

והאישה הקטנה והנמרצת הסתערה עליה בנחישות. נראה שבמקום עמוק בתוכה הבינה רות, שהכירה כבר מאבקי הישרדות, שגם הפעם מדובר במאבק גורלי, בכורח נפשי ממש. זוהי ההזדמנות שלה לשקם את הדימוי העצמי, להיפטר מהתחושה כי היא נופלת מאחרים בכישוריה האינטלקטואליים, לחזור ולהשתייך למשפחה המכובדת שממנה באה.

כמו בתקופות קודמות בחייה, גם הפעם הפגינה חריצות רבה וכושר עמידה מופלא. כשעלו הקשיים וחישבו להכריעה, היא לא נכנעה להם. אין ספק שמלבד חריצותה ונחישותה, עמד לצדה גם כישרונה: לא רבים האנשים שמסוגלים היו להשלים שנים של לימודי מתמטיקה בכוחות עצמם. גיליתי שגם לי יש ראש ריאלי, מספרת רות, מצרפת עצמה אל הוריה ואל ילדיה, סוף-סוף בשורה אחת. גם התחום שאותו בחרה ללמוד מחבר אותה אל משפחתה, כמו גם אל חייה בעבר ובהווה: העולם הפיזי, הטבעי, עולם החי והצומח.

כשרות מתארת היום את ההישג שלה, היא מתייחסת אליו כדבר מובן מאליו. כדי להבין את עוצמתו צריך לחזור ולדמיין את רות בתקופה שלפניו: אישה שחשה כי החסר בהשכלתה גזר עליה לחיות בשולי החברה, אסקופה נדרסת לרגלי כל מי שנושא תואר אקדמי או השכלה רחבה, חסרת אמונה ביכולותיה. התואר האקדמי החזיר לה חלק מן האמונה הזאת, אותה אמונה שהייתה שם בצורה כה פשוטה וטבעית כשעלתה לכיתה א' בבית הספר בברלין ואבדה לשנים כה רבות. התאוה לידע נייערה מחדש, והיא שאבה סיפוק מהרחבת עולמה: סוף-סוף הבנתי יותר על מה מדברים, היא אומרת, בעיתונים, ברדיו, בשיחות בין אנשים.

שנות הלימודים היו בשביל רות שנים של אביב מאוחר, שנים של פריון וצמיחה, ולא רק שלה. במקביל ללימודיה עלו והתפתחו חייהם של ילדיה: תארים הושלמו, חתונות נחגגו, נכדים נולדו וצמחו. ובצד הלבוב האביבי הזה בלטו שני אירועים משמעותיים של סגריר הקשורים לשני האנשים האחרונים שנותרו מן הבית בברלין.

האירוע הראשון נושא עמו פֶּדָה ומוות. כאשר הרגישה אנני כי ימיה ספורים היה חשוב לה שרות תבוא לבקרה. בקשה זו מעידה שוב על עוצמת הקשר,

על חשיבותה של רות בעולמה של אנני. למרות הסתייגותה מנסיעה לגרמניה, נעתרה רות להזמנתה. הסכמתי רק בשביל להגיע לאנני, היא אומרת. מלבדה, אין לי מה לחפש שם. ואמנם, מאז לא דרכה שוב על אדמת גרמניה. מתיאור הביקור עולה רוחה של אנני בסוף ימיה: מתנהלת בכבדות לאה, אך בשקט ובנינוחות, באהבה ובהשלמה.

כשנה או שנתיים אחרי הביקור הלכה אנני לעולמה. רות מתארת את אובדנה בצורה עניינית, נטולת רגש, ואני תוהה היכן הכאב. ידעתי שהיא זקנה וחולה, מסבירה רות, צפיתי שפטירתה קרבה. הוקל לי לדעת שלא סבלה במוותה. וממילא כבר לא היה בינינו הקשר שהיה בילדותי. האם הכאב מסתתר שם בפנים או שמא אפשר שהאובדן יעבור כל כך ברוגע? האם ההשלמה של אנני עם המוות הקרב ויכולתה להיפרד הם שסייעו להותיר את רות נינוחה כל כך, מקבלת את זרם החיים והמוות? ואולי הכאב על מותה מתגמד מול הכאב הגדול על אובדנה לפני שנים רבות, על רציף הנמל הצרפתי?

שנים ספורות אחר-כך, הגיעה אחייניתה של אנני לביקור בישראל. היא הביאה עמה במתנה מזכרת אחרונה, שרשרת שנהגה אנני לענוד על צווארה. רות הפקידה אותה בכספת של אורנה, אך למרבה הצער זו נעלמה בפריצה לביתה. זכרה של אנני נעקר מן הכספת, אך נשאר נטוע היטב במעמקי לבנה של רות.

האירוע הסגרירי השני נוגע לאדם שאליו, טוענת רות, אין לה כל קשר רגשי - אחיה. כאשר נודע לה על האירוע המוחי שעבר, לא חשבה שתבוא לבקרו, אולם משהגיעה, התגייסה לעזרתו. ראיתי שהם לא מתפקדים ועזרתי לו כמו שעזרתי לאנשים אחרים, היא מסבירה, מתעקשת שלא התעוררו בה רגשות של אכפתיות או חמלה. זה עצוב להגיד, היא אומרת, אבל אשקר אם אומר שהיה משהו אחר מלבד רצון לעזור. בכל אופן, נראה כי לפחות סוג של קשר רגשי קיים בכל זאת: קשר של כעס וטינה, כעס שאולי נדחק הצידה לרגע אל מול סבלו של האח ואז עלה וצף בחזרה. הוא תייג אותי כלא נורמלית, היא אומרת. מתיוג זה היא בורחת, על התבטאויות אלו היא מתקשה לסלוח. בין שני האנשים שחוו זה לצד זה, אך לא יחד, אובדן של

אב, טלטלה קשה של הגירה, תלישות והתעללות, אין מאז ועד היום שום קשר. בכל זאת, מעט רוח כלפיו אפשר למצוא בה כשהיא אומרת באהדה: גם לו לא היו חיים נורמליים.

*

ב-1994, כשסיימה את לימודי התואר, הייתה רות בת שישים ושבע. מישהו אחר היה אולי נח על זרי הדפנה, מתבונן בנחת (או בדאגה) כיצד זורמים חיי הילדים והנכדים, מבקר אותם מעת לעת, אולי גם מתלונן פה ושם על הגיל, על הבריאות או על הילדים שאף פעם אינם באים לבקר די הצורך. אולם מעיין החיים של רות המשיך לנבוע. שנים אחדות המשיכה להסתפק בעבודתה הפיזית הקשה, אך אז חשה כי משהו מתחיל לדגדג שוב בתוכה, ופנתה לחפש אחר הפסגה הבאה שאותה תוכל לכבוש.

רות בעבודתה כגננית בבית הדיור המוגן

רות ואיל התינוק מגיעים להשקות את הגינה בעבודה

רות וליאור הנכדה בגינתה

אנני מאכילה את הנזי האווז, בעת הביקור של רות ומרוה בגרמניה

תעודת הגמר של האוניברסיטה הפתוחה

רות בחתונתו של אודי, ספטמבר 1988

פרק שנים-עשר: סבתא חוקרת

קרית ביאליק, 1997

רות מחפשת דבר מה נוסף לעסוק בו, משהו שיכניס עניין חדש לחייה. עינת, אשתו של אהוד, דוקטור לביולוגיה מולקולרית במקצועה, מציעה לה לפנות לד"ר נורית קציר שאֵתה יש לה קשרי עבודה. נורית היא חוקרת בכירה בנווה-יער*, חוות ניסיונות חקלאיים בעמק יזרעאל. רות מבקשת לעבוד בחווה כמתנדבת פעם בשבוע, אולם החווה היא מוסד ממשלתי והבירוקרטיה הופכת רצון טוב להתנדב לעניין מסובך למדי. רות נענית בשלילה, אך בעוד דלת אחת נסגרת בפניה, דלת אחרת נפתחת: אשאל את בעלי, אומרת החוקרת, אולי אצלו תוכלי למצוא את מה שאת מחפשת.

בעלה של נורית הוא ד"ר גדי קציר**, חוקר במחלקה לביולוגיה השייכת לאוניברסיטת חיפה ויושבת במכללת אורנים. הם קובעים להיפגש בבית קפה במפרץ חיפה. פגישה שמתחילה כשיחה תכליתית, ונראית מבחוץ כפגישה רגילה, הופכת למפגש מרגש בין שני בני אדם, מפגש גורלי שישפיע על המשך חייה של רות. שניהם כאחד יזכרו וינצרו את הפגישה בלבותיהם.

בעבור רות הפגישה עם ד"ר קציר היא פגישה עם נפיל, מישהו שלכבוד לה לשהות במחיצתו והיא מתקשה לדמיין את עצמה מדברת אִתו בגובה העיניים. הוא נצר למשפחת מדענים מיוחסת, בנו של פרופסור אהרון קציר, מבכירי המדענים של ישראל, ואחינו של פרופסור אפרים קציר, נשיאה הרביעי של מדינת ישראל, שהיה מדען אף הוא. איפה הוא ואיפה אני, היא חושבת, איך בכלל אדבר אִתו. אבל בשיחה מגוללת רות בפני גדי את סיפור חייה ומגלה איש קשוב ורגיש שסיפורה נוגע ללב.

בסיום הפגישה מציע לה גדי להגיע פעם בשבוע למכללה ולטפל בחיות שאודותן הוא חוקר. במקביל, הוא מזמין אותה לשמוע הרצאות שהוא נותן בטכניון

* היום מנהלת החווה

** היום פרופסור, ראש החוג לביולוגיה באורנים

בנושא התנהגות בעלי חיים ולהצטרף אליו לסיורים. שניהם לא יודעים עדיין שמדובר בתחילתו של רומן ארוך בשנים, רומן שיהיה לו תוצאות מפתיעות.

רות מתאהבת מיד בבעלי החיים, אך בכך אין שום הפתעה. כדרכה, היא מתמסרת אליהם בכל לב, ועד מהרה בולט יחסה המיוחד כלפיהם. המפגש הגורלי הראשון שלה מתרחש עם יונתן. יונתן, אנפה ממין זכר, הוא גוזל חלש במיוחד. הוריו, שמבחינים בכך ומעריכים כי סיכוייו לשרוד אפסיים, חדלים לטפל בו. לבה של רות נכמר. ברור לה כי גדי ישליך אותו, והיא מתקוממת נגד גזרת הגורל ומתגייסת כדי להילחם על חייו. היא לוקחת אותו לביתה ומטפלת בו כבתינוק: משכנת אותו בחדרה, מבשלת וטוחנת בשבילו דגים, מאכילה אותו במו ידיה. בניגוד לתחזית של הוריו, הוא מתחזק, והאומנת הגאה מחזירה אותו אל חבריו. אך בכך לא תם הסיפור: כמה חודשים מאוחר יותר פושטת בלהקה מגפה של חיידק הסלמונלה. האנפות חולות ומתות בזו אחר זו. רק יונתן שורד. אתם רואים, אומרת רות, צריך ללמוד היטב את תורת האבולוציה. לא מספיק לומר 'החזק הוא השורד'. אלא צריך לומר 'מי ששורד הוא החזק בהינתן רגע מסוים ותנאים מסוימים'.

עם כל הכבוד לאנפות, אהבת חייה של רות היא הקורמורן הגמדי, ציפור ימית שכמעט ונכחדה מן העולם. כדי שיתרגלו הגוזלים המיועדים למחקר לנוכחות בני אדם, יוצרים אצלם התקשרות בעזרת מנגנון ה'החתמה': מעבירים את הגוזלים יומיים-שלושה אחרי הבקיעה לטיפול צמוד של אנשים, ואלו מגדלים אותם כחודשיים, עד שהם מסוגלים לאכול בכוחות עצמם. בן טיפוחיה הראשון הוא בּוֹבּוֹ, גוזל שהיא מטפחת בביתה משך תשעה חודשים תמימים, מאחר שאין מקום להעבירו אליו כשהוא הופך לעצמאי. בּוֹבּוֹ משתלב באורח פלא בחברת החתול והכלב שבבית, ישן לצדה של רות ומטייל אֶתָהּ על כתפה. תקופה ארוכה אחר-כך תגיע רות לבקרו בכלובו, שבעמק החולה. הוא לא יגיב למראה, אך כשהיא תקרא לו בשמו הוא יעוף, יתיישב על כתפה וירגש את לבה.

* החתמה (או הטבעה) היא התהליך שבו צאצא נקשר להוריו (או בהעדרם, לדמות אחרת). הוא מתאפשר בשל רגישות מוגברת של הצאצא לגירויים שמסביבו בסמוך לבקיעתו.

יום אחד, שנים אחדות לאחר יום היכרותם, פונה אליה גדי בהצעה: מה דעתך לחקור את הקורמורנים? הוא שואל. כלובים חדשים הוקמו בכפר יהושע, שם חוקרת דוקטורנטית את הפיזיולוגיה של הקורמורנים. הצטרפי אליה, מציע גדי. אבל מה לבדוק? היא שואלת. תעשי תצפיות, הוא עונה לה, תכתבי מה שאת רואה, משם יבוא ההמשך.

וכך היא עושה: מדי שבוע היא מגיעה לפחות ליום אחד כדי לבלות עם ידידיה החדשים, להתבונן וללמוד את אורחותיהם. מתוך אהבתה וחושיה המיוחדים היא קולטת את הווייתם. ההתבוננות מעלה שאלות מעניינות להפוך בהן: כיצד מתחלקים בני הזוג במשימת הטיפול בגוזלים? מה עוזר להם לשמור על עתיד הדור הבא? מדוע הם פורשים את כנפיהם לאחר טבילה במים? בעזרת אורנה בכורתה היא בונה טבלאות המסייעות לה לתעד את התצפיות ולהמירן לנתונים כמותיים. ימים שלמים היא רושמת בדיוקנות ובהתמדה. לאחר מכן עוזרת לה אורנה להשתלט על תוכנת ה-Excel, והיא לומדת להזין את הנתונים למחשב.

עניין זה דורש התעכבות מסוימת: הקורא הצעיר שגדל עם מחשב בביתו, יקרא משפט אחרון זה כמובן מאליו. אלא שבשביל רות ובני דורה המחשב הוא יצור חדש ומוזר, ארור ומופלא כאחד, אתגר שקשה לצלוח.

רות מתוודעת אליו לראשונה רק אחרי הלימודים באוניברסיטה הפתוחה. בסוף שנות התשעים יוצא רוני, בעלה של אורנה, לפוסט-דוקטורט בארצות הברית. אורנה נוטלת שנת חופש מעבודתה ומצטרפת אליו עם הבנות. איל, הבכור, שלומד בכיתה י"א, מבקש להישאר בארץ, ולמשך שמונה חודשים הוא מתגורר עם רות, תקופה שיוצרת קרבה מיוחדת ביניהם. עם תום שנת הלימודים מצטרף הנכד להוריו למשך הקיץ ומשאיר את המחשב שלו בבית סבתו, לא לפני שהוא מלמד אותה לתקשר בעזרת הדואר האלקטרוני.

לאט לאט, בזכות עזרתו של איל, ומאוחר יותר בעזרתם של אחרים, ובעיקר בזכות נחישותה של רות, הופך המחשב מזר עוין ל ידיד, או בעצם לחבורה של ידידים: מעבד התמלילים, האינטרנט, הדואר האלקטרוני, ה-Power Point,

וכאמור תוכנת ה-Excel, שמשמשת אותה לקידוד הנתונים שהיא אוספת בתצפיותיה הדקדקניות.

*

מדוע שלא תשתמשי במחקר הזה כדי לעשות תואר שני? נזרק שוב רעיון לחלל האוויר, ושוב הוא מגיע מפיה של אורנה, בעודה מסייעת בקידוד הנתונים. עוד פעם זו עם הרעיונות שלה, חושבת רות, אך בכל זאת הופכת ברעיון זמן מה. כאשר היא שומעת שבאוניברסיטת חיפה נפתח מסלול לתואר שני בביולוגיה אבולוציונית, מתחילות המחשבות להיות רציניות. הרהורי פרישה מתלווים אליהן: אני כבר בת שבעים ושש, היא מנסה לשכנע את עצמה, מגיל שמונה ועד היום עבדתי עבודה פיזית, מותר לי להפסיק. ומלבד זאת יש לי מחקר, וזוהי הזדמנות טובה להשתמש בו. היא מחליטה להרים את הכפפה, לעזוב את עבודתה ולהתמסר ללימודים.

קרוב לארבע שנים אורכים הלימודים באוניברסיטת חיפה, שנים של בליעת ידע בשקיקה, של מכשולים ושל מאמץ, של קשרים חדשים עם חברים ללימודים ועם מרצים. רות ממלאה עד תום את מטלותיה ואינה מעוניינת בהקלות כלשהן. ב־בזמן היא מברכת על ההבנה שהיא זוכה לקבל מהמרצים בנוגע לקשיי ההתנסחות שלה בכתב, וכן על התמיכה והסיוע שמגיעים מכל עבר. המשפחה עוקבת בהתלהבות ומעודדת אף היא לאורך כל הדרך.

בזמן הלימודים, מתפרסמת אהבתה לקורמורנים. יום אחד פונה אליה אחד המנחים ומספר כי שלושה קורמורנים צעירים הגיעו מגן החיות בירושלים והם שוהים במקלט באורנים. חייהם, הוא מציין, נתונים בסכנה. כשרות מגיעה הביתה היא מסתערת על הטלפון ויורה קצרות: גדי, שמעתי על הקורמורנים, תביא לי אותם הביתה. היא משכנת אותם בתוך הבית, בפיילה*. פיילה נוספת היא מעמיסה על אופניה ורוכבת שלוש פעמים בשבוע לקיבוץ כפר מסריק כדי למלאה בדגים בשביל גוזליה. כאשר הקורמורנים הצעירים מחליפים נוצות, הם מנפנים בעוז בכנפיהם וכל החדר מתמלא בפלומתם. שנים אחר-

* גיגית גדולה שהייתה נפוצה בכל בית ולה שימושים רבים

כך עוד תמצא שאריות מן הפוך ההוא. שבת אחת מגיע גדי בלווית בחור נוסף ושם קץ לכאוס: הם בונים עם רות כלוב מרווח בחצר, בו מתגוררים הגוזלים כחצי שנה ואז מועברים לאורנים. הקורמורנים לא ישכחו את רות. כשייפגשו שוב אחרי שלוש שנים, הם יבואו לאכול מכף ידה ולא יתקרבו אל מי שיטפל בהם באורח קבע. נאמנות זו תמלא את לבם בגאווה.

עם תום הלימודים בחיפה מתפנה רות לכתיבת עבודת התזה באורנים. גדי פוסע עמה יד ביד בשלבי העיבוד של המחקר, מלווה אותה צעד אחר צעד בכתיבה, מחזק ומעודד ברגעי המשבר. הממצאים מתחילים להתגבש: היא מגלה כי אצל הקורמורנים בני הזוג מחלקים ביניהם באופן שוויוני את הטיפול בצאצאיהם; היא מבחינה כי הורה המנקה את עצמו בעזרת מקורו מקפיד לעשות זאת הרחק מן הקן כדי שטפילים לא ייפלו לתוכו ויפגעו בדור הצעיר; היא מוצאת כי ההורים, המקררים את עצמם בעזרת מים בגרון (פעולה המכונה 'רפרוף') עושים זאת בתכיפות גבוהה יותר כשהם במשמרת של דגירה מאשר כשהם עומדים במקום אחר בטמפרטורה זהה, ומנסה להבין את הסיבה לכך. בעת עמידה, הרגליים חשופות ומסייעות בקירור, היא משערת, ואילו בתנוחת דגירה קשה יותר לקרר את הגוף. כמו כן הביצים רגישות יותר מן הציפורים; הורים שמעוניינים בגוזלים ולא בחביתה צריכים אפוא לדאוג היטב לוויסות הטמפרטורה. רות מוקסמת מדאגתם של בני הזוג לצאצאיהם, ומכך שהם חולקים אותה במשותף.

תחום אחר שבו עוסק מחקרה של רות הוא נוהגם של הקורמורנים לפרוש כנפיים לייבוש לאחר הטבילה במים. מדוע הם עושים זאת? הרי אין הם סופחים מים בזמן הטבילה. הם גם אינם משתמשים בפרישת הכנפיים לוויסות הטמפרטורה. בתום המחקר, השאלה נשארת עדיין בגדר תעלומה. אך יום אחד, כשהיא עוזרת לסטודנט אחר החוקר הידרודינמיקה, עולה רעיון במוחה. היא מניחה נוצות רטובות זו על גבי זו ומגלה כי הן נדבקות בשל המשיכה החשמלית של מולקולות המים. אולי, היא חושבת, הייבוש נועד למנוע הידבקות של הנוצות שצפויה להפריע לתעופה. לבחינה שבעל פה היא מביאה שתי נוצות ומים ומדגימה. אחד הבוחנים מאתגר אותה: יש זן של

קורמורנים שלא עף ובכל זאת פורש כנפיים. כיצד זה מתיישב עם ההסבר שלך? ייתכן, עונה רות, שההתנהגות נטבעה בגנים שלו עוד בתקופה שבה נהג מין זה לעוף ונשארה עד היום. היא מרוצה, וכפי הנראה גם הוא. הבחינה עוברת בהצלחה גדולה.

בוקר אחד, אחרי שכבר הגישה את עבודת התזה שלה, אך לפני שקיבלה את התואר בטקס רשמי, מצלצל הטלפון. גברת אלמון? שואל קול זר בטלפון. עוד סוקר או איש מכירות, רוטנת רות בלבד, ושוקלת כיצד תיפטר מן הטרדן. אבל אז מוסיף הקול ואומר: מדברים מהטלוויזיה, רצינו לערוך איתך ריאיון מצולם. אחרי הצלצול הזה מגיע מבול שוצף של שיחות נוספות: מערוצי הטלוויזיה והרדיו, מן העיתונות הארצית ומזו המקומית, אפילו ביטאון אינטרנטי סיני שולח נציג לראינה. מסתבר כי אוניברסיטת חיפה הפיצה את הידיעה המרנינה והחריגה - הרי לא בכל יום מקבלת אישה בת שמונים, ועוד כזו שלא סיימה שתי כיתות בבית הספר היסודי, תואר שני. רות מתראיינת, מצטלמת ומוקלטת. את אחד הריאיונות היא נותנת לתכנית רדיו המיועדת לגיל הזהב. מה המסר שלך לפנסיונרים?, היא נשאלת. שלא צריך לפחד לממש חלומות, היא עונה, שכל אחד, לא חשוב מה גילו, צריך לצאת ולעשות את מה שתמיד רצה. וגם, היא מוסיפה, מסתכנת בסכסוך עם פולניות מכל העדות, שלא צריך להישאר תלויים בילדים, אלא להמשיך ולנהל חיים מלאים משלך.

גם רגעים משעשעים מזדמנים לרות סביב הפרסום: יעל נכדתה ששוהה באותם ימים בשנת שירות, פותחת בבוקר את העיתון: הי, האישה בתמונה הזו דומה לסבתא שלי, היא אומרת לחבריה, וכעבור כמה שניות מתעשתת וקוראת בהפתעה: הי, זו באמת סבתא שלי... ימים ספורים אחר־כך, היא תצטרף לריאיון רדיו עם רות; בכיתתם של שקד ונורית בבית הספר התיכון צוחקים מן הקוריוז; אפילו בתכנית הסאטירה 'ארץ נהדרת' מתבדחים על האירוע: אישה בת שמונים סיימה השבוע תואר שני באוניברסיטת חיפה, הם מצטטים את הידיעה, לשאלת עיתונאים מדוע טרחה לעשות את התואר, הסבירה הקשישה כי היום בארץ כבר אין מה לעשות עם תואר ראשון...

בטקס קבלת התואר מתייצבים לצדה ילדיה ונכדיה, גאים, נרגשים ומפרגנים. גדי, שמח כאבי הכלה, מגיע אף הוא. גם התקשורת באה לסקר. את התואר מעניק לה ראש החוג פרופסור אברהם חיים. רצתה יד המקרה ופרופסור חיים הוא זה שהיה המנחה שלה בקורס המבוא באוניברסיטה הפתוחה. אברהם'לה, היא פונה אליו בחיוך, זוהי סגירת מעגל. אתה היית המורה הראשון שלי. הכוכבת הטרייה אינה שוכחת את אלו שנתנו לה הזדמנות ראשונה - בגאווה ובהכרת תודה היא מביאה עותק מעבודתה למשרדי האוניברסיטה הפתוחה, שם היא גם מציגה את מחקרה בפני מנחים של החוג לביולוגיה, שרבים מהם מכירים אותה מימי התואר הראשון.

רות נהנית מאוד מהפרסום ומההמולה. היא, שכל החיים נשאה שק כבד של רגשי נחיתות, מקבלת פתאום יחס אוהד ומפרגן להשכלתה והכרה ביכולותיה. אך ההכרה החיצונית היא בשבילה רק דרך לחיזוק ההכרה הפנימית המתגבשת: עכשיו כבר אף אחד לא יכול להכניס לי לראש שאני מטומטמת, היא אומרת לשושנה, אחותו של הרצל, שמתקשרת לברך. סוף-סוף היא מרגישה כמו כולם, כמו כל אותם משכילים שנשאה אליהם מבט מלמטה למעלה לאורך כל השנים. וחשוב מזה - כמו אימא ואבא, כמו הרצל, כמו ילדיה. ועוד מחשבה מתגנבת ללבה, מחשבה שעצב מתוק מלווה אותה: אנני הייתה כל כך גאה בי אילו הייתה יודעת.

גם אחרי שהיא מסיימת את לימודיה, ממשיכה רות לסייע לגדי במחקרים באורנים. היא מגדלת שוב בביתה שלושה קורמורנים, הפעם מהזן הגדול, ומטפלת במסירות גם בקורמורנים הבוגרים שבאורנים. משך כשלוש שנים היא עובדת במחקר שמנסה להבין כיצד מצליח הקורמורן להבחין מתחת למים בטרף שלו. במתקן המחקר נבדקת הראייה התת-מימית: הקורמורנים נכנסים וצוללים בתעלת מים; בשלב מסוים הם צריכים לבחור בין שתי מטרות, לאחת פסים רוחביים, ולשנייה - אורכיים, לאחר שלמדו כי סוג אחד קשור בקבלת תגמול (נתח של דג) ואילו הסוג השני לא. רוחב הפסים במטרה משתנה: ככל שהוא קטן יותר כך עולה דרגת הקושי, ויכולת האבחנה של הציפור יורדת עד שלבסוף אין היא מבדילה בין המטרות ובוחרת ביניהן

באופן אקראי. כמו בטבע, התנאים החזותיים הניתנים הם מגוונים: מטרה צבעונית או א־כרומטית, מים עכורים יותר או פחות, גוונים שונים של מים. בזמן הרצת המחקר עובדים שני חוקרים בו זמנית: האחד תפקידו לבחור את הקורמורן ש'יעבוד', להכניס אותו למסלול ולקבל את פניו בסיומו. השני – תפקידו לתת את הגירוי ואת הגמול ולרשום את התגובה. רות אחראית על החלק הראשון. היא מביאה איתה את היכולת להבין בעלי חיים ולתקשר אתם וכך היא יודעת להבחין מי עייף ומי פנוי לעבודה, איך 'לשכנע' כל אחד מהם לעבוד ומתי יש להרפות. בתחילה הן רות והן הקורמורנים עובדים בתנאים קשים: מתוך כלוב לא גדול שבו מקובצים שבעת הקורמורנים הם יוצאים לדרך. רות, שצריכה לנתב את הקורמורן שבתור אל המסלול, נתקלת בכמה אתגרים: העוף הדומיננטי בלהקה, שלהוט לעבוד כדי לזכות במזון, מנסה לחסום את דרכם של האחרים ונוהג לנקר בגופה של רות כשזו מנסה להכניס את אחד מחבריו. נוסף על כך, שלושה מתוך שבעת העופות אינם מצליחים ללמוד את הרעיון. מטומטמים, מכנה אותם גדי, ולא יודע כי אמירה זו תסבך אותו עם רות לשנים רבות. הם לא מטומטמים, היא מתקוממת, הם פשוט רגישים, הם צריכים תנאים הולמים יותר כדי לעבוד. היא משכנעת את גדי לאמן אותם בתנאים מלחיצים פחות, ומשנה את מבנה המערכת כדי להקל עליהם להסתגל למשימה. כפי שחזתה, כל השבעה מתחילים לעבוד היטב. נ, אתה רואה? היא אומרת לגדי. רות גם לוחצת שיכשירו בשביל הקורמורנים כלוב מרווח יותר. הלחץ המתמשך נושא לבסוף פירות, והם זוכים לשיפור בתנאי חייהם. הדבר גם משפר את תנאי המחקר: כלוב המגורים מופרד עתה מכלוב הניסוי ואפשר להעביר את הקורמורנים אחד אחד אל המתקן.

בזמן הלימודים, בעוד רות מראה סימני פריחה, מפגין הבית בקרית ביאליק סימני זְקנה. אותה תוספת שבנה נוח מאותתת אותות של קריסה מתקרבת, והרטיבות מתפשטת בקירות. רות מבינה שעליה לעזוב. להוציא את קשרי אהבתה לשכנים הטובים והוותיקים, אין היא חשה עוד קשורה לקריה: לעבוד חדלה זה מכבר, מוקד המחקר שהיא עורכת נמצא באורנים, וגם הילדים

התקבצו להם בזה אחר זה בקרית טבעון. ונוסף על כך, קרית ביאליק כבר אינה אותו מקום שאהבה: השכונות צפופות יותר, הבתים החד-קומתיים הצנועים פינו מקום לרבי-קומות, הכביש הסמוך לביתה הפך לסואן. היא מוכרת את הבית, ובעזרת אורנה ומשה מחפשת מגורים בשכירות בטבעון. אך עד מהרה היא מגלה כי עומדת בפניה בעיה: מי ירצה לקבלה עם בעלי החיים שלה? ברגע האחרון נמצא בית למכירה, מבנה קטן ומוזנח שחצרו עמוסה כמזבלה. בגלל קוצר הזמן רות עסוקה באריזות ולכן, שלא כמנהגה, היא שוכרת פועלים שיצבעו בשבילה את הבית. את עיקר ההשקעה היא מנתבת לגינה: פינוי הזבל, בניית קירות תמך ומסלעות, שתילת דשא ונטיעות. השינוי עובר עליה בקלות והיא מתאהבת בטבעון: נהנית מהאנשים הטובים, מן המרחב, מן השדות הסמוכים, מקרבת הילדים והנכדים ומקרבתה למכללת אורנים.

היא מתניידת באופניה וברגליה. כשנה לפני המעבר הפסיקה לנהוג. עד אז נהגה להשתמש ברכב של אורנה, אולם משזה נגנב היא מחליטה שלא לחדש עוד את רישיונה. ממילא הראייה כבר אינה כשהייתה, וגם הפראות ההולכת וגוברת בכבישים מרתיעה אותה.

נסיעות לחוץ לארץ, לעומת זאת, אינן מרתיעות אותה. לבד מן הנסיעה לאנני, כל נסיעותיה קשורות בנכדים. בזה אחר זה היא יוצאת לטיולי בני ובנות מצווה, עם שבעה מתוך עשרת נכדיה (שלושת הנותרות יוצאות עם סבים אחרים). עם איל היא נוסעת לטיול ביוון, עם האחרים לשלושה טיולי ספארי בקניה: אחד עם טל, שני עם נורית, שחף ושקד, ושלישי עם שיזף ושלו. שני האחרונים נערכים קצת לפני וקצת אחרי גיל שמונים. בגיל שבו יש המבקשים ליווי לעצמם, רות מלווה אחרים. מסע נוסף מעבר לים היא עורכת עם נורית ויעל, בנותיה של אורנה, לאנגליה. הן מבקרות שם את מרוה ומשפחתה, כשאלו מתגוררים שם למשך שנתיים.

לאורך השנים, היא נוהגת לארח את נכדיה בביתה בזמן חופשותיהם. חלק מהם, הקרובים בגילם, מתארחים יחד והדבר מקרב אותם זה אל זה, יוצר

בין הלבבות קשר מיוחד שיישמר לאורך השנים. עם בנותיו של אהוד היא מתראה פחות. היא מרגישה כי כדי לקרב אותן עליה להתחרות עם הוריה של אָמם, וחשה כי אינה מסוגלת לעמוד בכך. הדבר יותיר אותה עם תחושה של החמצה.

*

רות מאושרת בעיסוקיה, ואין לה כל עניין להמשיך בלימודים. אחד מבוחניה פוגש אותה באחד הימים מטיילת עם כלבותיה בשדות שליד ביתה, בעודו רץ את ריצת הערב שלו: נו, מתי את באה לעשות דוקטורט? הוא זורק לעברה. בגלגול הבא, עונה לו רות בחיוך. עכשיו, היא חושבת בינה לבין עצמה, אין לי עוד צורך בכך.

קרית טבעון, 2011

פגישתנו נערכת הפעם באתר מיוחד: מכללת אורנים. אנו נוסעות לפגוש את פרופסור קציר, שהפך בינתיים לגדי, ואת הקורמורנים. רות מאושרת להסתובב בחוג לבילוגיה. היא פוגשת מכרים רבים, ברכות שלום וחיוכים לבביים מגיעים אליה ומגיחים ממנה. ניכר שהיא חשה בבית. שמחה גדולה היא מביעה בראותה את גדי, אבל החיוך המיוחד ביותר שמור לקורמורנים, שעניינם תכולות כעיניה. לרות יש 'חיוך קורמורנים', טוען גדי, והם מבינים אותו היטב. האם הוא שם לב שלו עצמו יש חיוך השמור במיוחד לרות?

רות מלאה שמחה והתרגשות לקראת המפגש עם הציפורים. פרק המחקר הקודם הסתיים, והיא מחכה בקוצר רוח לתחילתו של פרק חדש. מתי תתחיל ההרצה? היא שואלת את גדי. זה יקרה בקרוב, הוא מבטיח, ואז נקרא לך לעבוד. באורח לא אופייני היא עוברת לדבר בנימה פולנית: אם אני עוד אהיה, היא מאיימת, אני כבר לא צעירה. גדי אינו מתבלבל ומשיב: לא שמת לב, את עושה דיפרסיה לכולנו, את התקפי הלב אנחנו מקבלים מלראות אותך מדווחת על האופניים בטבעון.

תענוג לראות את רות עם גדי. האיש שהיה בעיניה כאל במרומי האולימפוס הפך לבן אנוש, אדם שיש לה הערכה וכבוד עצומים כלפיו אך ללא ביטול עצמי, ללא השפלת מבט. היא מביעה את דעתה, מעירה הערות, מתלוצצת עמו, לפעמים גם מקניטה. במיוחד היא נהנית להזכיר לו את בעלי החיים שייאשו אותו. אתה הלכת לזרוק את יונתן בזבל, היא מזכירה לו את מלחמתה בגזר הדין של גוזל האנפה החלש. כאשר גדי קורא לקורמורנים "חיות גדולות, אינטליגנטיות ורגישות", היא מתמוגגת: החינוך שלה הצליח. אני ידעתי שהם רגילים. אתה קראת להם מטומטמים, זוכר? היא חוזרת ומזכירה לו כיצד נעלבה בשמם.

בכל זאת, לפרקים נראה שרות עדיין לא מעכלת את יחסו של גדי אליה. הוא מתייחס אליי, מתייעץ איתי, ומי אני בכלל, היא אומרת בפליאה ובהשתאות. היא מדברת עליו בהערצה, מכנה אותו גאון ופנומן. את זה כולם יודעים, היא מוסיפה, אך מה שלא תמיד מכירים זה את הפן הרגשי שלו. כשם שחשוב היה לה להדגיש את אנושיותו של אביה, כך היא מדגישה את גדי האדם: הוא נתן לי לא רק ידע ועזרה אקדמית, אלא גם המון הבנה ותמיכה רגשית, יחס בלתי רגיל. כמו מיטיבים אחרים שהתחברו לרות בחייה, גם גדי הוא אדם למוד סבל: אביו נרצח בפגיעה בשדה התעופה בלוד ב-1972. גם אָתוּ היא חשה קשר מיוחד, שאינו תלוי בתדירות המפגשים ביניהם.

גדי מציג בפני רות את הגרפים שהתקבלו מאיסוף הנתונים במחקר. את הנתונים, מתוך עשרת אלפים 'ריצות', שבכל אחת מהן מעל לעשרים פרמטרים, קודדה רות בחריצות והקלידה במחשב. לא מצאנו אצלה טעות אחת, אומר גדי. אך לא רק את דייקנותה ומסירותה הוא מוקיר, אלא בעיקר את יכולתה לעבוד עם בעלי חיים, ואולי את השילוב בין יכולתה להיות 'יקית' בפרטים, ובר-בזמן רגישה מאוד לחיות. בעולם האינסטנט של היום, הוא מקונו, קשה לאמן סטודנטים להתבונן בבעלי חיים וללמוד מתוך ההתבוננות. רות עושה זאת באופן טבעי. יתרה מזאת, היא מצליחה להיכנס לראש של כל פרט, להביט בעיניים שלו על העולם, להבין באיזה מצב הוא נמצא ומה הוא צריך כרגע. כל אחד כאינדיבידואל, האופי שלו וה'משיגס' שלו. בזמן הניסוי,

הוא מתאר בהתפעלות, רות ידעה איך להכין את הקורמורן, כיצד להכניס אותו, איך לתגמל אותו ומתי לשחררו. זה בגלל שגדלתי עם בעלי חיים, מסבירה רות, אני מדברת אִתָּם אינסטינקטיבית. פעם אחת היא מתבטאת בנוסח אחר, מעציב יותר: זה בגלל שגדלתי כמו חיה.

אנחנו פוגשים את הקורמורנים, שמקננים עתה בכלוב המרווח שרות נלחמה על הכשרתו. רות סוקרת כל אחד מהם וסופרת בכאב את האבדות. במיוחד דואב לָבָה על גוזלים שגידלה, ובפרט על בּוֹבּוֹ, שמת אחרי שעבר לכלוב בעמק החולה. אכלו לי אותו, היא מקוננת, לא סולחת על הרשלנות שהביאה לכך: רשת הכלוב שבו שוכן לא הייתה צפופה דיה, וחולדה שוחרת טרף חדרה לתוכו.

לאורך חייה נלחמה רות על הישרדותם של כל גור או גוזל שהתגלגלו לפתחה, ופעמים רבות זכו הללו להגיע לגיל מופלג. ההישרדות תלויה בתנאים המסוימים השוררים בזמן מסוים, היא אומרת בהיזכרה באנפה יונתן, וקשה שלא לחשוב על חייה שלה: על עליית הנאצים שהביאה לשבר בחייה, על מאבקי ההישרדות שלה, על טיפות ההצלה שקיבלה לאורך חייה. גם היא עשתה דברים כנגד כל הסיכויים. נראה שלימודי התואר השני שלה בהחלט יכולים להעיד על כך שסיכוי נמצא לעתים גם במקומות שקשה להבחין בקיומו. מן הריאיונות שהיא מעניקה עם קבלת התואר עולה מסר ברור: החיים, גם בגיל השלישי, הם דינמיים. שינוי הוא דבר אפשרי.

אחד השינויים שצריכה הייתה רות לעשות בדרכה אל התואר הוא ההסתגלות למחשב, ואין זה דבר של מה בכך. היום הוא נדמה ככלי בסיסי ופשוט, אולם אם היה מישהו מספר לרות בילדותה כי יום אחד תוכל לאחסן ארכיונים שלמים במכשיר כה קטן, לחפש מידע בלחיצת כפתור או לתקשר עם אדם שנמצא מעבר לאוקיינוס בלא כל השהייה, היא הייתה מתייחסת אליו כאילו הוא כותב פרוע במיוחד של ספרי מדע בדיוני. מבוגרים רבים, גם כאלו שגילם צעיר בשנים רבות מזה של רות, התייסרו במעבר אל המחשב וחלקם גם ויתרו. כדי לצלוח את האתגר נדרשו לרות

תפיסה טובה, גמישות מחשבתית, וגם מידה של עיקשות, תכונות שכפי הנראה חולקו לה בנדיבות.

ברגע שבו קיבלה רות את התואר הנכסף, היא קיבלה משהו גדול בהרבה - שחרור סופי מרגשי הנחיתות שלה. סוף-סוף היא כמו כולם. כל החיים חשבתי שאני מטומטמת ופתאום גיליתי שאני כמו אחרים, היא אומרת בצניעות. כל תפיסת העולם שלי, השגויה כל כך, השתנתה. זה לא נתפס לי בכלל, עד היום אני לא ממש מאמינה. כשהיא מדברת על כך היא מצחקקת, נרגשת בכל פעם מחדש.

היא שולפת מן הארכיון הפרטי שלה את הכתבות בהן כיכבה אחרי קבלת התואר, כתבות בהן זכתה להכרה ביכולתה, להערכה על הישגיה ועל הדרך שעברה. היא מציגה אותן בגאווה גלויה: בכל אופן, כל החיים שלי הייתי עם כל כך הרבה רגשות נחיתות ולא קיבלתי יחס טוב, היא מסבירה את הנאתה מן הפרסום; גם את הבדיחות היא מקבלת בחיוך ובצחוק של שמחה.

לא רק תחושת ערך נותן התואר לרות. נדמה שיש בו סגירת מעגלים מסוגים שונים. כשהיא מספרת שסוף-סוף היא מרגישה כמו כולם, קשה שלא לחשוב על הוריה. תמיד הרגשתי כל כך נחותה מולם, היא אומרת, אבא שלי חוקר מוערך ואילו אני אידיוטית שלא סיימה כיתה ב'. כשרות הצטרפה אל משפחת החוקרים, היא הצטרפה בחזרה גם אל אבא ואימא. גם התחום שבו בחרה מחבר אותה אליהם, ובעיקר אל אבא שוחר הטבע. וגם אל אנני: כשהיא מתארת כיצד נענה בובו לקריאתה ובא לאכול מכף ידה, התמונה מתמזגת לרגע עם תמונתה של אנני הקוראת לאווז שלה מן האגם ומאכילה אותו מכף ידה.

שאלות המחקר שבהן היא עוסקת הן שאלות הרות גורל בחייה שלה: אפשר ללמוד מן הקורמורנים על זוגיות ועל הורות, היא אומרת. לאורך כל חייה, הרבה ממה שידעה על קשר היא למדה מבעלי החיים. שאלת המחקר השנייה שלה, תעלומת פרישת הכנפיים של הקורמורנים, מביאה אותנו אל תעלומה מסתורית נוספת, הקשורה בסגירת מעגל, בקסם ובגורל.

כבר בפגישתנו הראשונה, בעת נבירה במסמכים ובתמונות, נתקלת רות במסמך של חברת טקסטיל שבה עבד אביה כחוקר. המסמך עוסק בהמצאה חדשה: גרביים ממשי מלאכותי שאינם נרטבים. תיאור התגלית מלא בגאווה: "ההמצאה מבוססת אך ורק על מדעי הטבע", נכתב שם, "החומר דוחה מים באופן טבעי, ללא חומרים אקטיביים, ללא פרפיין". בכך תם ההסבר, אך רות מוצאת רמז מסתורי נוסף במסמך: בצדו איור של זוג טבלנים, ומתחתיו הכיתוב "niemals nass" ("אף פעם לא רטוב").

רמז זה מצית את סקרנותה. תמונת הטבלנים מעוררת מיד את ידיעותיה על הקורמורנים הגמדיים שאינם נרטבים ואינם מעלים משקל לאחר טבילתם במים: נוצותיהם בנויות כך שהטיפות נלכדות בין סעיפיהן. הסוד טמון ביחס שבין רוחב הסעיפים לבין המרווח שביניהם: רק יחס מסוים יביא לדחיית המים. סטייה למעלה ממנו, והטיפה חודרת פנימה. סטייה למטה ממנו, והטיפה 'נמעת' ומרטיבה את הנוצה. בעבודת התזה שלה, התייחסה רות לנוסחה המתארת את היחס הזה; זו נגזרה מנוסחה המשמשת לייצור אריגים ועוסקת ביחס שבין עובי החוט לבין המרחק בין החוטים. כעת מכה בה השאלה המדהימה: הייתכן שאביה היה קשור למציאת הנוסחה בתחום הטקסטיל? ומדהים אף יותר - הייתכן שנוסחה זו הסתמכה על חקר נוצות הטבלנים? הייתכן כי החיים הובילו את רות, בדרך פתלתולה ומסתורית, לעסוק בתחום שקרוב כל כך אל אביה, לסגור מעגל שהוא עצמו פתח?

אפשרות זו מרגשת את רות עד מאוד. כדרכה, ההתרגשות מביאה מיד לפעילות קדחתנית: אני לא אוהבת דברים לא פתורים, היא אומרת, ופונה לנסות למצוא תשובה בכל האמצעים העומדים לרשותה. היא פונה אל גדי, שאינו פותר את חידתה, אך משתתף בהתרגשותה: אם זה באמת נכון, הוא אומר, אני מתחיל להאמין שיש אלוהים.

יש לי הפתעה, אומרת רות בפתח פגישתנו הבאה. היא מספרת שעברה חוויה חזקה, גילוי מרגש, "לא מהעולם הזה", בעקבותיו נותרה ערה למשך לילה שלם. בניסיונותיה להתחקות אחר פתרון החידה, הקלידה את שם חברת הטקסטיל הגרמנית במנוע החיפוש האינטרנטי Google, ומצאה שם את שמו

של אביה. נרגשת, עברה להקליד את שמו, ולנגד עיניה הופיעו שני פרסומים, שלהם היה שותף עוד ב-1921 וב-1922 ושהועלו לרשת ב-2010. רות מלאה שאלות: מדוע העלו אותם דווקא עתה? האם יש בהם רלוונטיות למחקר עכשווי? אך מעבר לסקרנות המדעית, היא מרגישה "כמו באיזה חלום", כאילו קיבלה דרישת שלום מאביה, שנלקח ממנה בהיותה בת שש, בארץ רחוקה, בעולם שבו מחשב או אינטרנט לא היו אפילו הזיה. היא גם מלאה גאווה: רק בן עשרים וחמש או שש היה, בקושי הספיק להחלים מפציעתו, וכבר פרסם מאמרים. היא משתוקקת להציג את הגילוי בפני ילדיה ונכדיה: תראו איזה סבא מוצלח היה לכם, היא תגיד.

יחסה של רות להשכלה ולאינטלקט, כפי שהבחין בוודאי הקורא חד-העין, אמביוולנטי: מצד אחד, היא מרגישה גאווה על הישגיה, כמו גם על אלו של אביה, של ילדיה ושל נכדיה. אך מצד שני, נדמה שהתואר השני, על אף שנתן לה ידע רב והעניק לה תחמושת כבדה כנגד רגשי הנחיתות המעיקים, עמעם גם את זוהרה של ההישגיות האקדמית בעיניה. דווקא אחרי שרכשה השכלה הבינה כי בניגוד למה שסברה כל חייה, אין הלימודים משנים את מהות האדם. היום, היא אומרת, זה שלמדתי פחות משמעותי עבורי. נראה שהייתי צריכה להבין מה זה בשביל להבין שזה לא משמעותי, שיש דברים חשובים יותר בחיים.

רות ובובו הקורמורן

קורמורן פורש כנפיו

רות מאכילה קורמורן גדול

בביתו של אודי בארוחה משפחתית. ברקע שולחן השח שהובא לארץ מבית הוריה בברלין

רות בטקס הענקת התואר השני*.

אברהם חיים (אברהמ'לה) מעניק לרות את תעודת הגמר*.

*צילום: עמית מגל / ידיעות אחרונות

תעודת גמר של התואר השני

רוני (מימין) וליאור בתום הטקס, על רקע בניין האוניברסיטה

**מגילת רות
והקורמורנים**

התורה נקראת "ספר חמשה" כי בה נאמרו חמשה חוקים עיקריים: לא יהיה לך אלהים אחרים, לא יהיה לך פסל, לא תשבע בשם ה' אלהיך לשווא, תשמור את יום השבת, ואת כל מצוות ה' אשר אנכי מצוה אותך. חמשה חוקים אלו הם המעצבים את התורה כולה, והם המעצבים את חיינו כיום.

הוא מנסה להסביר את המצב הנוכחי של ישראל, ואת הסיבות לכך. הוא מנסה להסביר את המצב הנוכחי של ישראל, ואת הסיבות לכך. הוא מנסה להסביר את המצב הנוכחי של ישראל, ואת הסיבות לכך.

[illegible]

For the purpose of this study, the data were collected from the following sources:

הניצחון על היטלר:
תואר שני בגיל 80

הוא מנסה להבין את המצב, וזהו תפקידו. הוא מנסה להבין את המצב, וזהו תפקידו. הוא מנסה להבין את המצב, וזהו תפקידו.

[illegible]

הוא מציג את המצב הנוכחי של המדינה, ואת הצורך בהצטרפות ישראל לארגון המדינות הבלקניות. הוא מציג את המצב הנוכחי של המדינה, ואת הצורך בהצטרפות ישראל לארגון המדינות הבלקניות.

[illegible]

1997-1998

[illegible]

עברתי

INTRO

הוא יוערר בהסכומים עם כמסדעוים העררים לעשרה שנה

במהלך שנים רבות נחשבו אלה כהגדרות

במהלך מלחמת העולם השני, נאסר קובצני

סבתא חורשת

כמה מן הכותרות שסיקרו את קבלת התואר

רות מקבלת תעודת הוקרה בכנסת

תעודת ההוקרה מכנסת ישראל

בטיול בר מצווה בקניה עם שלו

רות, שקד, שחף ונורית בטיול בר מצווה

זיכרונות מאפריקה - תמונות מטיולי בר מצווה בקניה

בטיול בעמק הירדן עם הנכדות רוני (מימין)
וליאור. טיול זה נערך לרגל יום הולדתה של רות
ובו קיבלה את הגורה ג'ולי

בנותיו של אודי, ליאור (מימין) ורוני, וג'ולי הגורה

ילדיה של אורנה. מימין: טל, יעל, איל ונורית

בניה של מררה. מימין: שחף, שיזף, שלו ושקד

'חיוך רות': פרופסור גדי קציר פוגש את רות, 2011

'חיוך הקורמורנים': רות פוגשת את הקורמורנים, 2011

הקורמורנים באורנים מקננים לראשונה, בזכות הכלוב המרווח שזכו לו בעקבות הפצרותיה של רות

Deutsche
Kunstseiden-Studiengesellschaft m. b. H.
Berlin NW. 6
Luisenstraße 21
Telephon: D 1 Norden 1401
Telegramm-Adresse:
„Hydrophobie“, Berlin.

Januar 1931.

Langjährige Forschungen im Laboratorium und Großversuche in Textilbetrieben haben jetzt dazu geführt, ein uns patentrechtlich geschütztes Veredelungsverfahren für alle Textilien in der Praxis anzuwenden und die danach veredelten Produkte dem Markte zuzuleiten. Durch das neue Verfahren werden die Textilien **wasserabstoßend** gemacht.

Unser Verfahren beruht weder auf einer Gummierung, noch auf einer Paraffinierung oder Wachspräparation, noch auf einem Beladen mit Aluminium-(Tonerde)Verbindungen oder ähnlichen Substanzen; es hat also **nichts** mit den bisher **bekannten Methoden gemeinsam**. Es ist ein völlig neues, **naturwissenschaftliches Prinzip** angewandt worden, das zu **praktischen Resultaten** geführt hat, die bisher **auf keinem anderen Wege erreicht** werden konnten.

Die ganz besonderen, eigenartigen Vorzüge des neuen Verfahrens gebieten unbedingt seine Anwendung auf **Strumpfwaren**.

Ein nach unserer Methode **veredelter kunstseidener Strumpf** hat gegenüber einem unveredelten folgende **Vorteile**:

- Der Strumpf ist wasserabstoßend und unempfindlich gegen Regen, die Saugfähigkeit ist aufgehoben und die Bildung dunkler Flecken verhindert.
- Der Strumpf besitzt weichen, seidigen Griff und behält diesen auch nach jeder Wäsche.
- Der Strumpf ist hygienisch, weil er vollkommen luftdurchlässig ist.
- Der Strumpf läßt sich leicht waschen, da der Schmutz in die veredelte Faser nicht eindringt.
- Der Strumpf wird durch diese Veredelung vorzüglich haltbar.

Alle diese Eigenschaften des veredelten Strumpfes sind beständig, sie geben in der Wäsche nicht verloren!

Die nach diesem Verfahren veredelten Strümpfe tragen das nebenstehende Warenzeichen.

HAUBENTAUCHER
D. R. P.

Louis Hermsdorf
FÄRBER

Deutsche
Kunstseiden-Studiengesellschaft m. b. H.

תיאור הפטנט של חברת הטקסטיל שבה עבד אביה של רות: בד שאינו נרטב

פרק שלושה-עשר: מנוחה - לא, נחת - כן

קרית טבעון, קיץ 2011

השנים חולפות, אירועים מתרחשים, העולם משתנה, אך דבר אחד נשאר כשהיה - רות אינה נחה. מבוקר עד ליל ימיה מלאים וגדושים, והיא, בגיל שמונים וארבע, נעה בהם באנרגיות שיכולות לגרום לכל צעיר להרכין את ראשו בכלימה: בבוקר היא משכימה קום כדי להשקות את גינתה. לאחר מכן היא יוצאת לטיול קצר עם כלבותיה האהובות, גולדי וג'ולי, כלבות גולדן חזקות ומלאות מרץ שמשקלן יחד עולה בהרבה על משקלה הזעום של רות. לפנות ערב הן יוצאות לטיול ארוך יותר, של שעה וחצי לערך, בשדות הסמוכים לשכונת מגוריהן.

בבית - עבודה לרוב: פעם בשבוע היא מנקה את הבית, ואחת לחודש פוצחת במבצע ניקיון יסודי. נראה שהקצב שלה עולה אפילו על הקצב המסחרר שבו משירות כלבותיה את שערותיהן. אולם עיקר העבודה הוא בגינה שאותה מטפחת רות בקפידה. היא מזכה כל צמח ביחס אישי: משקה, מדשנת, קוטמת את הפרחים הנבולים כדי שהפריחה תהיה מרבית, גורפת את הדשא המתכסה בעלוות האלון, גוזמת את הוורדים במזמרה ואת הגדר החיה במשור מכני כבד. היא מטפסת לקטוף את הלימונים מן העץ ולעטוף את פרי השסק כדי להגן עליו מפני ציפורים רעבתניות; פעמיים בשנה היא מחליפה את כל הצמחים העונתיים השתולים בהמוני עציצים קטנים; פעם בשנה היא גם צובעת את הפרגולה ואת שולחנות העץ, וגם גדר הברזל והרחבה המרצפת מרצפות בטון צבעוניות זוכות לחידוש מעת לעת. את העובדה ששכרה פועלים לצביעת הבית כשעברה אליו היא מציינת כמעט בבושת פנים. פשוט לא היה לי זמן, היא מתנצלת. את מכונית הכביסה הראשונה שלה קיבלה מילדיה כשנכנסה לבית בטבעון, בגיל שמונים. עד אז נהגה לשפשף את כבסיה במו ידיה.

רות חיה בצניעות רבה ואינה מייחסת חשיבות רבה לאוכל, לביגוד, או לכל דבר גשמי אחר. היא צמחונית (מתוך עיקרון כמובן), ומשתדלת להקפיד על תזונה נכונה. בריאותה שמורה להפליא: בימי שני היא משתתפת בחוג יוגה, בימי שלישי וחמישי היא בחוג התעמלות; לרופאים אינה הולכת ותרופות כמעט ואינה נוטלת; כדי לא להעליב את הזקנה, אחת לשבוע היא מקבלת טיפול ברפואה אלטרנטיבית לכאבי הגב. אלא שלטיפול במושב שדה יעקב, היא מגיעה רכובה על אופניה. בחזרה, בעליה מצומת השומרים*, אני הולכת חלק ברגל, היא מתוודה, כאילו יש בכך כדי להפוך את המשימה למובנת מאליה. האופניים משמשות אותה להתניידות ביישוב העמוס עליות וירידות; כך היא נוסעת גם לחוג ההתעמלות, לביקור אצל הילדים ולמכללת אורנים. בתקופות שבהן ניתנת לה האפשרות, היא מגיעה לאורנים פעמיים ושלוש בשבוע כדי לטפל בקורמורנים ולעזור במחקר. כרגע המחקר מוקפא, ורות מחכה בקוצר רוח לרגע שבו יתחדש והיא תיקרא שוב לדגל. בינתיים היא מסתפקת בהשתתפות בכנסים ובהרצאות. לאורך פגישותינו, שנערכו בשעות שונות של היום ולעתים גם מאוחר בערב, מעולם לא זיהיתי כל עייפות בהתנהלותה, ואפילו לא שמץ לאות בתנועותיה.

כפי שנהגה כל ימיה, מדי פעם היא אוספת אל ביתה חיה הזקוקה לעזרתה ומתמסרת לטיפול בה. בשעות הפנאי היא עוסקת בעבודות יצירה: מציירת, מפסלת חיות בקרמיקה, מכינה מוביילים מבלוטים של עץ אלון. אני נהנית להתנסות בכל מה שלא הספקתי בילדותי, היא אומרת. בערבים היא שוקעת בקריאה. כאשר מזדמנת לה האפשרות, רות נהנית לצאת אל הטבע. לשמחתה, מרוה ומשה על משפחתו החמה והמלוכדת שותפים לאהבתה זו. כשהיא מצטרפת אליהם לבילוי של ערב בים - היא מאושרת. את ליל הסדר האחרון, כמו גם אחדים לפניו, בילתה עִמָם במאהל במכתש רמון: אבל רק לילה אחד, היא מציינת בצער. בבוקר טיפסו בשביל התלול אל הר ארדון, והיא מרגישה צורך להצטדק על כך שלא הגיעה עד לפסגה משום שחלקה האחרון של העלייה מלא בדרדרת.

* למי שאינו מכיר, מדובר בעלייה די תלולה ולא קצרה, שרוכבים צעירים שאינם מקצוענים לא יעלו על דעתם לעלות ברכיבה

רות חיה בצורה אינטנסיבית, וכפי שהיא עצמה מעידה, העיסוקים הבלתי פוסקים הם החמצן שלה, הטעם לחייה ובו זמנית גם סוג של בריחה. אולם על אף שאין לה מנוחה רבה, יש לה נחת, וזו קשורה בעיקר בשושלת שהקימה.

וכך נראית שושלת רות היום*:

הרצל נפטר לפני כשנתיים, לאחר מאבק ממושך במחלת הסרטן. אשתו השנייה טיפלה בו במסירות רבה, מפרגנת רות.

אורנה ורוני מתגוררים בטבעון. רות מתארת את אורנה כאימא נהדרת ואישה מבריקה. היא עובדת בחברת היי-טק ובעלה מנהל בכיר ב'אלביט' ומרצה בטכניון. איל, הבן הבכור, הוא בן 30, לומד לתואר שני בפקולטה להנדסת חשמל באוניברסיטת תל-אביב ובמקביל עובד שם במחקר ובהוראה. את התואר הראשון הכפול (בפיזיקה ובהנדסת חשמל) למד בטכניון כעתודאי וסיים בהצטיינות. גם בצבא קיבל אות הצטיינות על פיתוח מודיעיני שהיה שותף לו. בזמנו הפנוי הוא נהנה לפרוט בכישרון רב על הפסנתר. טל, בת 26, לומדת ביורפואה בטכניון. היא כבר עובדת במקצוע שאותו היא לומדת, ומתגוררת עם בן זוגה. רות מתארת אותה כילדה מוכשרת ותכליתית שידעת מה היא רוצה. כמו אימא שלה, היא אומרת. בשירותה הצבאי הייתה קצינת לוגיסטיקה בסיירת הנח"ל. יעל, בת 23, הספיקה לעשות שנת שירות בפנימייה של נוער עולה ממשפחות מצוקה, שירות צבאי ביחידת מחשבים וטיול במזרח הרחוק. היום היא עובדת בגן ילדים בעין-יהב שבערבה, ועומדת להתחיל לימודי ביור-אינפורמטיקה בבאר שבע. נורית, בת 20, עברה גם היא שנת שירות מרתקת ומספקת בפנימייה. סבתא, היא אמרה בתום השנה, קיבלתי יותר ממה שנתתי. היא לא ידעה עד כמה דומה משפט זה לאמירה של רות: מי שנותן הוא גם מקבל. היום משרתת נורית בצה"ל כמדריכת טנקים.

אהוד מתגורר באלרואי**, ועוסק ביזמות ובניהול פרויקטים בתחום מדעי החיים. רות עדיין מתפעלת מן העובדה שהילד שחששה כי יתדרדר לפשע,

* תיאור השושלת צומצם לאינפורמציה בסיסית בלבד, מתוך כוונה להתרכז בסיפורה של רות וגם כדי לשמור על פרטיות של בני המשפחה.

** יישוב שהפך לחלק מקרית טבעון

מצליח בדרכו. לא פחות מכך היא מתפעלת מן הקשר שלו עם בנותיו. ליאור, בכורתו, בת 23, ששירתה בצבא כפקידת מבצעים, חזרה לא מזמן מטיול שני אחרי הצבא (הפעם במזרח הרחוק), ועומדת להתחיל לימודי ביולוגיה בירושלים. רוני, בת 20, משרתת בצבא כפקידה פלוגתית ביחידת 'דובדבן'.

מרוה ומשה מתגוררים בקרית-חרושת*. אחרי שנים רבות של הוראה בתיכון, מרוה עובדת היום מהבית ונותנת שיעורים פרטיים בפיזיקה ובמתמטיקה. כולם בטבעון מספרים לי עליה, מתמוגגת רות, עד כמה אכפת לה מתלמידיה, איך כולם מצליחים אצלה. משה עובד כאחראי מחשוב בחברת ענק, השייכת לאחיו, ועוסקת בשירותי ספנות. שקד בכורם בן 20, סיים לאחרונה מסלול בסיירת 'אגוז'. שחף בן 19, נמצא בעיצומו של מסלול בסיירת שריון. שיזף בן 15, לומד בחטיבת הביניים ושלו בן 12, מסיים בית ספר יסודי.

רות משתדלת בכל כוחה שלא ליפול למעמסה על הילדים. הרעיון מעורר בה אימה: הם צריכים לדאוג לילדים שלהם, לא לי, היא אומרת. כשעברה לבית בטבעון הציעו לה ילדיה לבנות חדר שיוכל לשמש למגורי מטפלת זרה בשעת צורך. רות סירבה: גם כשיש פיליפינית, חלק מהעומס תמיד נופל על הילדים, היא אומרת. אם אגיע למצב של חוסר תפקוד, אעדיף לעבור לבית אבות ולא להיות לנטל עליהם. היא נמנעת לעתים גם מבקשות זוטות: לא מזמן חילצה ממנה מרוה הודאה שהיא זקוקה למשככי כאבים מבית המרקחת. מתי כבר תלמדי לבקש, נזפה בה. רות דבקה בנחישות ובקנאות באמונתה שהאחריות בין הורים לילדים היא חד-צדדית; הורים צריכים לדאוג לילדיהם ולא להפך, היא אומרת, אני לא רוצה להפריע להם. האם זו תגובת נגד לאופן שבו התנהלו חייה כבת?

רות משתדלת לחיות את חייה, להיות מסופקת מבלי להיות תלויה בילדיה. אני אף פעם לא לבד, היא אומרת, הכלבות והחתולה הן משפחתי. את ימיה היא ממלאה בעיסוקיה הרבים, ולא בציפייה לביקורים של הדורות הצעירים. היחסים, היא טוענת, אינם תלויים בתדירות המפגשים. כשיש קשר רגשי - הוא קיים גם אם מתראים מעט, וכשאינן - לא עוזר גם אם מתראים הרבה.

* יישוב שהפך לחלק מקרית טבעון

ומאחר שהקשר הרגשי חזק, יש לצאצאיה השפעה רבה עליה: הן תחושות הדאגה והן תחושות הסיפוק שלה קשורות בהם. רות מסתכלת על הילדים, ויותר מכך - על הנכדים, ומתמלאת נחת. האם יודעים ילדיה עד כמה היא מרוצה כשהיא רואה אותם? היא נהנית מהישגיהם, מהתפתחותם, מהמשפחות שבנו, אך יותר מכול, היא מרוצה מאיכויותיהם כבני אדם, מן האכפתיות שלהם זה כלפי זה וכלפי העולם, מהיחס הדואג והחם שלהם כלפי ילדיהם, מיכולתם ליצור קשרים וליהנות מחייהם.

היא מפרגנת להם בכל לב את כל מה שהיא עצמה לא זכתה לו. לא זאת בלבד שהיא נטולת צרות עין אלא אף להפך: כמה שהיה לי זיפת בחיים, היא חושבת, כנראה אחד התפקידים שלי היה להעביר גנים. נפלאות הגנטיקה* שולחות חוטים השזורים לאורך כל ארבעת הדורות: היכולות בתחום הריאלי (טוב, השכל זה לא רק מהצד שלנו, מודה רות); תחומי העניין הנפוצים (כימיה, ביולוגיה, חקלאות); והאהבה לטבע ולבעלי החיים.

כששקד היה בקורס טיס, היא נזכרת, ניגשה ואמרה לו 'כל הכבוד'. זה בזכותך, סבתא, הוא ענה, זה בגלל שנתת לי גנים טובים. אולי הוא אמר את זה בחצי צחוק, אומרת רות, אבל אמירתו חיממה את לבי. התפקיד הביולוגי שלנו הוא להעביר גנים, היא מסבירה, אנחנו, בני האדם חיים כבר אחרת ורוצים דברים נוספים - ליהנות, לאהוב, להגיע להגשמה עצמית, אבל זה לא דווקא לטובתנו - אנחנו משלמים מחיר יקר על ההתרחקות מהטבע. מבחינת הגשמה עצמית והנאה, החיים שלי היו כישלון, אך לפחות את הגנים העברתי, ולכן לחיים שלי הייתה משמעות.

תיעוד מסע החיים של רות אורך חודשים מספר, ובמהלכם צפים זיכרונות ורגשות. אירועי העבר מגיחים ומתערבלים באירועי ההווה, צובעים מחדש

* למרות חיבתה לגנטיקה, רות תוהה גם על משקלה של ההשפעה הסביבתית. בנוגע לעצמה, היא מתלבטת עד כמה שותפותה לתחומי העניין של אביה הייתה קשורה ברצונה לשאת חן בעיניו ולרצות אותו, לזכות באהבתו היקרה. כילדה התקיים רצון זה מול אב ממשי, ומאוחר יותר מול דמותו שהופנמה בתוכה.

זה את זה. כל כך הרבה דברים עולים פתאום, היא אומרת לא פעם, מספרת על עוד מחשבות, רגשות וזיכרונות שצצים מן הארכיון שבתוכה. חלקם נדמים לה רחוקים כל כך, שונים מהווייתה הנוכחית. היום זה כמו איזה סיפור, היא אומרת.

בתוך התהליך, דווקא החזרה לתקופה הקסומה של ילדותה המוקדמת בגרמניה הייתה עבורה קשה ומעוררת כאב, הרבה יותר מאשר החזרה לתקופות של סבל. זהו קושי שב'סף ההכרה', מסבירה רות, הקושי להיזכר כיצד השתבשו החיים, איך יכלו להיות ולאן התגלגלו. כל הרע שקרה אחר-כך, היא מרגישה, נבע מן השבר הגורלי ההוא. על כאבים אחרים, כמו הקשר עם הרצל, היא חשה שהתגברה, אך את כאב הגירוש מגן העדן הפרטי שלה היא נושאת עמה תמיד.

כאשר קיבלה רות את התואר השני, עוררו הפרסומים באינטרנט שורה של תגובות. רובן היו נלהבות, מעודדות ומתפעלות, אך הייתה ביניהן גם אחת שפילחה את לבה: מה היא בכלל סבלה, כתב הטוקבקיסט, היא לא הייתה בשואה. כבר בתחילת היכרותנו קיוותה רות להעביר את המסר שגם מי שברח מאירופה, ולא עבר בה את המלחמה, חווה סבל. אף פעם לא שמעתי אנשים שלא היו במחנות מספרים כיצד 'נדפקו' חייהם בעקבות עליית הנאצים, היא אומרת, ובטח לא הייתי היחידה. נדמה שאל מול הזוועות שעברו ניצולי השואה, התעמעם קולם של רבים אחרים שחייהם התנפצו לרסיסים. קולה של רות הוא אחד מהם.

מסר נוסף שביקשה רות להעביר, ואותו הדגישה גם בריאיונות שנתנה כשקיבלה את התואר השני, היה שצעירים צריכים להעריך את ההזדמנות שניתנת להם ללמוד ולא לקבל אותה כמובנת מאליה. נראה שעם השנים הלהט שלה בעניין זה ירד: אמנם להפסקת הלימודים בגיל צעיר הייתה השפעה קריטית על חיי, היא אומרת היום, לא רק מבחינה תעסוקתית אלא בראש ובראשונה מבחינה נפשית, אבל אחרי שלמדתי ונפטרתי מרגשות הנחיתות, למדתי שהשכלה היא לא הדבר החשוב ביותר בחיים. אם בריאיונות שנתנה בשעתו הביעה את תחושתה שהתואר שלה הוא ההוכחה לכך שהיטלר לא

ניצח, הרי שהיום היא חשה שהמשמעות האמתית, והניצחון האמיתי, טמונים בשושלת שלה: הדורות הללו שלא היו אמורים להתקיים, הם הניצחון הפרטי שלה על היטלר.

כמו ממרמו של הר שגובהו מאפשר פרספקטיבה, כך מתבוננת רות על חייה ממרומי גילה. דברים שרואים משם, אומר השיר, לא רואים מכאן:

היא רואה את דאגותיה ואת תקוותיה. דאגות לא היו לה, הן הופיעו רק כאשר הגיעו ילדיה לעולם, והיום מתמקדים פחדיה בנכדים. תקוות לעומת זאת, היו גם היו. הן התממשו כאשר ראתה את ילדיה, ומאוחר יותר את נכדיה, יוצאים אל העולם ומסתדרים בו טוב ממנה. גם תקוות שלה לגבי עצמה, כאלו שאולי לא העזה אפילו לבטא בפני עצמה, התממשו: היא נפרדה, בגיל מאוחר, מחברותיה הוותיקות שליוו אותה לאורך השנים: תחושת הנחיתות ומועקת האשמה. הלימודים עזרו לה להיפרד מהראשונה; ההכרה כי לילדיה "חיים יפים ומאושרים", כהגדרתה, עזרה לה להיפרד מהשנייה. אפילו תחושת חוסר השייכות התרככה מעט עם השנים והיא חשה פתוחה יותר לסביבתה, פחות שונה, פחות סגורה בתוך עצמה.

היא רואה את הטוב האנושי שפגשה בחייה, את האנשים הרחוקים יחסית שהפכו לקרובים ועזרו כל כך. בימים ההם נראה היה לה אך טבעי שאנשים יעזרו: הייתה אווירה אחרת בארץ, היא אומרת, חוץ מהיקים הדרעקים; היום אני יודעת יותר להעריך את מה שעשו בשבילי. היום אין פינקלשטיינים. מגיע לילדים שלהם לשמוע אילו דברים טובים עשו הוריהם.

היא רואה את הסבל הרב שעברה. הסבל הפיזי, היא טוענת, אינו הבעיה. הסבל הנפשי הוא הקושי האמיתי, רק הוא נוגע באמת. מעולם לא הייתה בי שמחת חיים, רק סבל, למות לא היה אכפת לי אף פעם, כי אף פעם לא רציתי לחיות. עם זאת, מעולם לא חשבה לשים קץ לחייה: זה פתרון קל מדי, היא מסבירה, זה לא באופי שלי. אלו החיים שלי ואותם אני צריכה לעבור.

המסע שלנו העלה כאבים נושנים ממרתפי הנפש. הכאב שנדחק יצא, אומרת רות, בעיקר במה שקשור לאנני ולאבא, ויש בכך משהו משחרר. זמן רב כל

כך נמנעה מלחשוב עליהם כדי לא לפגוש את הכאב, היא מספרת, וכעת חשה כי היא מסוגלת להעלות את דמויותיהם בקלות רבה יותר, ואף ליהנות מתחושות טובות שמעוררים הזיכרונות.

החיים של האדם זה איך הוא רואה את הדברים, היא אומרת, ואני עובדת על עצמי לראות את הדברים הטובים. לשרוד זה מאמץ, החיים אינם פשוטים, וזו הדרך לשרוד, גם בחיים האישיים וגם במדינה. אני צריכה לקבל בראש ובראשונה את עצמי, לראות את הטוב שבי. אינני מקלה בדברים ששגיתי בהם, אבל מקבלת אותם כחלק מהחיים. גם במדינה, עם כל השלילי שיש אצלנו, יש גם טוב: נוער נפלא שהולך לשנת שירות ולשירות קרבי בצה"ל, אנשים טובים, אכפתיות. אך מעבר לכל, הידיעה שפה לא יקרה מה שקרה לאבא שלי, שנלחם למען גרמניה ונפצע, ויום אחד הגיע היטלר כדי להזכיר לו שהוא יהודי.

רות מתארת בהתרגשות כי רק בתקופה האחרונה חשה עד כמה היא מחוברת למדינה. נראה שאת חבלי הקשר הזה שוזרים נכדיה, דרכם היא יכולה לחוש שייכות כפי שלא הצליחה משך כל חייה. כשהיא חוזרת מטקס סיום המסלול של שקד היא אומרת: הייתה לי הרגשה של שייכות לעם ולמדינה, וגאווה על הנוער הנפלא שמשרת את המדינה, כמו נכדיי, ועל הנוער הלומד ומפרסם מאמרים ומקבל פרסים על עבודות מדעיות, כמו איל. היום אני קושרת דברים, לא מנותקת מהעבר, והתחושות היו חזקות במיוחד על רקע החזרה שלי לתקופה שבה רצו להשמידנו, לחיים הלא קלים שלי ושל הוריי. לראות את הנכדים חופשיים ומתפתחים בארצם זו לכן גאווה גדולה ושמחה עצומה.

רות מחפשת את הדרך להסתכל אחורה, למצוא את המשמעות של חייה כדי לשאוב ממנה כוח להווה. למרות שהיו לי, ויש לי גם היום, רגעים של סיפוק והנאה, הרי אם היו מציעים לי לעבור את חיי עוד פעם, הייתי מוותרת. אבל כשאני רואה את ילדי ונכדיי, אני מרגישה שלמרות כל הסבל שעברתי, לא חייתי לשווא. המשמעות העמוקה ביותר של חיי היא ההמשכיות. ברגעים של עצב, אני חושבת על כך ומתעודדת. יש לי פחות ופחות מחשבות של 'מה

היה קורה אילו', או 'למה זה קרה לי'. וכשאני מקבלת את חיי בהשלמה ימיי עוברים עליי בשמחה רבה יותר.

מתוך השברים ולמרות כל הסבל, רות מוצאת משמעות לחייה: אני מרגישה שאני חוליה בתוך שרשרת הדורות, היא מתארת, וידיעה זו עוטפת אותה כחיבוק מנחם.

סוף דבר. מסעה של רות לא תם: סקרנותה וכוחות החיים שלה ממשיכים להיות לה למנוע, ונדמה שממנה אפשר עוד לצפות להפתעות. אולם המסע המשותף של רות ושלי הגיע אל יעדו, אל דפי הספר הזה. לאורך המסע היא פתחה את לבָהּ בנדיבות והפקידה בידי בהתמסרות את סיפור מסעה. זהו סיפורה כפי שהיא סיפרה אותו וכמו שאוזניי שמעו אותו, ומעתה גם כפי שהקורא יפרש אותו. אין בתבשיל שרקחנו קורט של יומרה לאובייקטיביות, אבל יש בו הרבה אהבה.

ביתה וגינתה של רות, אביב 2011

ג'ולי (מימין) וגולדי

רות מטיילת בוואדי עם גולדי וג'ולי, סתיו 2011

רות על אופניה, סתיו 2011

רות מדגימה עמידת ראש, סתיו 2011

רות במכתש רמון, סדר פסח עם המשפחה, אביב 2008

דגימות מעבודות היד של רות

מוביילים (מגלעיני אבוקדו ומבלוטי עץ האלון)

פיסול בעץ

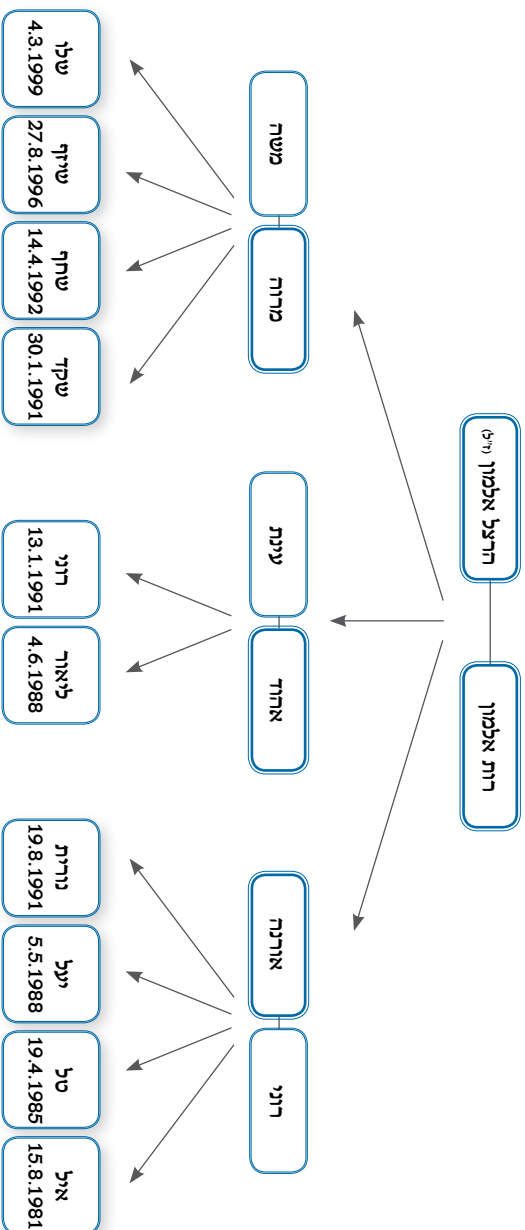

רות והנכד שחף, בטקס קבלת כומתה של סיירת חטיבה 7 (2011)

נורית, בתה של אורנה, המשרתת
כמדריכת שריון, כפי שצולמה לכתבה על
סימולטור המשמש לאימוני טנקיסטים
(2011)

שבט אלמון, 2011

שושלת רות, שלושת הדורות. בשורה העליונה, מימין, חנניאל, איל, שחק, ליאור, שקד, רוני ועלי, בשורה האמצעית רות, לידה וחתניה: רוני, אורי, רות, אורנה מורה ומשה; בשורה התחתונה הנכדים שייף, נורית, סלי ושל

רות ונבדיה. מומין, עומדים: יעל, נורית וסלי חיסרון, שחקי ירון, ליאור אלמון, שקד ירון. יושבים: איל חיסרון, שחקי ירון, סבתא רות, של ירון ורוני אלמון

תודות

יום אחד פנו אליי ילדיי והציעו שאתעד את סיפור חיי בספר, בעיקר למען הדורות הבאים, שלא חיו באותה תקופה גורלית של שלטון הנאצים. הופתעתי מאוד, לא סברתי שיש משהו חשוב בחיי, אך לאחר מחשבה נעניתי להצעה. שתי סיבות הניעו אותי להסכים לחשוף את סיפור חיי: האחת היא שבדרך כלל מזכירים את הסבל של היהודים שהיו במחנות הריכוז, ולא את סבלם של השאר. סיפור חיי יכול להמחיש כי יש יהודים שחייהם הושפעו באופן גורלי וקשה מעליית השלטון הנאצי אף שלא היו במחנות הריכוז. הסיבה השנייה היא תחושותי שהצעירים של היום לא יודעים להעריך מספיק את האפשרות העומדת בידיהם לרכוש השכלה ולפתח קשרים חברתיים בתקופות החיים המתאימות לכך - הילדות, הנעורים ושנות הבגרות המוקדמות. מתוך רצון להעביר את המסרים הללו התחלתי במסע התיעוד.

בהזדמנות זו, אני רוצה להביע תודה למשפחתי היקרה, המסבה לי אושר רב. תודה לשלושת ילדיי, שאני גאה בהם עד מאוד: הם למדו לימודים אקדמיים בכוחות עצמם, הם עובדים קשה ומגדלים את ילדיהם באהבה גדולה ובהשקעה מרובה. תודה לכל נכדיי שגם בהם אני גאה מאוד: חלקם כבר אחרי שירות צבאי ולומדים לימודים אקדמיים, חלקם משרתים בצבא וחלקם לומדים בחטיבת הביניים. תודה לחתני רוני ומשה, על היותם בעלים ואבות כה מסורים.

אני רוצה להודות למי שעסקו במלאכת הבאתו של סיפור חיי אל הדפוס: תודה מכל הלב למיכל מור, כותבת הספר, שעברה איתי את שחזור חיי. השחזור כלל גם רגעים לא קלים, אך ההבנה והרגישות הרבה של מיכל הקלו עליי מאוד לעבור את המסע אל העבר. אני רוצה להודות לעורכת הלשונית של הספר דנה שילר, ולעורכת הגרפית שלומית כהן, על המקצועיות, המסירות וההשקעה ללא די בפרטים, קטנים כגדולים.

ברצוני להודות לכל האנשים הטובים, שחלקם כבר אינם בין החיים, על האהבה, על העזרה ועל התמיכה שנתנו לי במהלך חיי. לאנה האומנת - על

כל הטוב והאהבה שהעניקה לי; לאבא - על מה שנתן לי בזמן הקצר שבו היה חלק מחיי; רק במהלך העבודה על הספר הבנתי עד כמה גדולה הייתה נתינתם ומה רבה משמעותם בחיי. לרחל ולגדעון פינקלשטיין - על העזרה והתמיכה שהעניקו לי לאורך שנים; לד"ר וולשטיין ולד"ר רבינוביץ - על הטיפול המסור; לאנשים טובים נוספים שסייעו לי בדרכי - גב' לינדנר, גב' הימן, חיים אולמן ולעוד נוספים שאולי נשמטו לרגע מזיכרוני, אך לא מלבי.

ברצוני להודות לכל מי שאפשר לי לרכוש השכלה גבוהה, שהייתה כל-כך חסרה לי: לאוניברסיטה הפתוחה, שאפשרה לי לרכוש השכלה אקדמית מבלי שהייתה לי השכלה פורמלית; לפרופ' אברהם חיים שהיה בשבילי המורה הראשון שלי, שהיה צריך לפענח את מה שכתבתי וגם לתקן את שגיאות הכתיב שלי. רצה הגורל והוא גם היה זה שהסכים לקבל אותי ללימודי התואר השני; תודה לכל המנחים של הקורסים לתואר השני, שהשקיעו גם הם עבודה רבה כדי להבין את מה שכתבתי; תודה לכל הסטודנטים, חבריי לתואר השני, שנתנו לי להרגיש שאני אחת מהם.

תודה גדולה ומיוחדת אני חבה לפרופ' גדי קציר, שפתח בפניי אפשרות להבין את התחום המעניין והקסום של התנהגות בעלי החיים, שנתן בי אמון שאהיה מסוגלת לבצע מחקר מדעי, ועזר לי בלי סוף בכתיבת התזה, כולל תיקוני ניסוח ושגיאות; תודה לפרופ' עידו יצחקי ולד"ר אורי שינס על הערותיהם המועילות הקשורות לתזה; תודה לאלון לוטן על עזרתו בסטטיסטיקה; תודה לפרופ' ארנון לוטן ולפרופ' מוישיק ענבר, הבוחנים שבחנו ושפטו את עבודת התזה; תודה לד"ר מרווה שמואלי ולד"ר גל ריבק על הטיפול בקורמורנים שאת אורחותיהם חקרת; תודה לילדיי, לחתני ולנכדיי שעודדו וסייעו לאורך כל הדרך.

תודה לקורמורנים הגמדיים, מושאי המחקר היקרים שלי; תודה גם לקורמורנים הגדולים, שאִתם עדיין יש לי קשר; תודה לכל בעלי החיים הנאמנים, ידידיי הטובים והאהובים, לחלקם שכבר אינם ולא לו שעדיין אִתִּי.

רות אלמון, דצמבר 2011

